

Muziekonderwijs in pittige columns

Eerste druk, juli 2012
© 2012 Job ter Steege

Foto voorzijde: Job ter Steege
Foto achterzijde: Jacqueline Koop

ISBN: 978-90-484-2514-3
NUR: 401

Uitgever: Free Musketeers, Zoetermeer
www.freemusketeers.nl

Hoewel aan de totstandkoming van deze uitgave de uiterste zorg is besteed, aanvaarden de auteur en uitgever geen aansprakelijkheid voor eventuele fouten en onvolkomenheden, noch voor de directe of indirecte gevolgen hiervan.

Niets uit deze uitgave mag zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever worden openbaar gemaakt of veelevoudigd, waaronder begrepen het reproduceren door middel van druk, offset, fotokopie of microfilm of in enige digitale, elektronische, optische of andere vorm of (en dit geldt zonodig in aanvulling op het auteursrecht) het reproduceren (I) ten behoeve van een onderneming, organisatie of instelling of (II) voor eigen oefening, studie of gebruik welk(e) niet strikt privé van aard is.

JOB TER STEEGE

MUZIEKONDERWIJS
IN PITTIGE COLUMNS

Ooit gaf ik les aan een mavo voor leerlingen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden. Dat waren daar bepaald geen lieverdjes. In de derde klas had ik er eentje met griezelig lang haar en vechtlustige kleding uit de dump over zijn uitgeschoten lichaam. Die was wel érg onmogelijk. Wat daar nou van moest worden...

Jaren later werd ik in IJmuiden bij Sail op de schouder getikt. Ik keerde me om en zag een brede, glad geschoren persoon in een indrukwekkend kapiteinsuniform. Verschrikt keek ik de maritieme geweldenaar naar boven aan. Wat wilde hij van mij? Gelukkig is het onderwijs zo barmhartig dat men af en toe een naam onthoudt.

Ik keek nog eens goed en riep met ongeloof: 'Jee, Martin!'

De gekwalificeerde zeerob keek even over mij heen in de richting van de sluizen alsof hij controleerde of het Verenigd Koninkrijk nog op zijn plaats lag. Daarna richtte hij zich met een stormbestendige stem tot mij.

'Ja, ik heb nog muziekles van je gehad. Ik ben nu op de vaart. Alles goed?'

(column 40)

1

Vandaag gaat het bij binnenkomst van een tweede klas onverwacht mis. De deur zwaait open en sommige jongetjes rollen vechtend het lokaal binnen. Ze sjoeren aan elkaar. Ze vallen over de stoeltjes en tafeltjes op de grond. In volledig oorlogstenu nemen ze bezit van het muzieklokaal. Van boven kunnen ze met hun capuchons en bontkragen zo naar de poolstreken, van beneden krijg ik een onderbroekenparade te zien die in Salou niet zou misstaan. Ook de meisjeskleding doet mij me soms verbazen. Heel veel meiden lopen in Australische Uggs of andere laarzen en zouden met hun riemen en exotische accessoires zo kunnen rondstiefelen in een film over de Russische revolutie.

Maar wij jagen niet op de ijsberen, wij liggen ons niet in te drinken aan een costa en wij banjeren niet als revolutionairen over de Russische vlaktes van Dokter Zjivago. Nee, wij zijn in Haarlem op een doodnormale middelbare school alwaar een tweede klas zich meldt voor de muziekles.

Voorlopig is die les nog een eindje weg. Er is wanorde. Ik voel mij als een agent in burger die zich tijdens een bankoverval probeert te legitimeren. Ook heeft een flink aantal alleen maar aandacht voor het mobieltje en/of heeft aan beide oren een 'oortje' in. Communicatie met de muziekdocent is er nog niet. Een leerling begint wat te klooiën aan het drumstel. Dit is bij mij streng verboden. Dat drumstel staat daar immers om dezelfde reden als er een gekruisigde Jezus in een kerk hangt, namelijk dat iedereen weet dat-ie in een muzieklokaal respectievelijk in een kerk zit. Alleen bij speciale gevallen wordt het drumstel gebruikt net als in speciale gevallen iemand aan het kruis hangt. Deze vergelijking gaat natuurlijk een beetje mank, maar zolang op deze katholieke school veel leerlingen denken dat Christus de broer van Jezus is, kom ik er in de les mee weg.

Net heb ik die leerling bij het instrument weggejaagd, of daar komen de leerlingen met hun smeekbeden. Mag ik nog even naar de wc? Mag ik nog even naar mijn kluisje? Ik ben de vorige les mijn etui vergeten, mag ik het halen? Ik heb een briefje voor de tandarts, ik moet

eerder weg. Mijn vriendin ligt in het ziekenhuis, mag ik vijf minuten eerder uit de les om de bus te halen? Mag ik mijn fietssleutel zoeken? En dan nog al die meisjes die komen zeggen dat hun vriendin (het zijn *altijd* vriendinnen) later komt omdat die een gesprek heeft met de mentor, de coördinator, de afdelingsleider, de conrector of met welke collega dan ook. Ik sta machteloos.

Gaan we iets leuks doen? Hebt u het nagekeken? We gaan toch niet of wel zingen, schrijven, aan het keyboard, luisteren, in dezelfde groepjes verder werken, film kijken, aan de computer, een toets doen, doorgaan met de opdracht van de vorige keer etcetera. Leerlingen proberen de les te beïnvloeden zolang deze nog niet is begonnen. In mijn ooghoek zie ik een schoen, broodtrommeltje of etui door de lucht zeilen. Een tafeltje valt om. Geschreeuw. Het is duidelijk. Ik moet wat doen. De schoolleiding verlangt dit. Het liefste zien de managers dat leerlingen onder mijn leiding Mozart leren waarderen. Maar het mag ook een paar tandjes lossen. Elvis is ook goed. Wat in elk geval wordt afgekeurd is dat aan het begin van de muzikles een grote zak popcorn openscheurt en leerlingen zich als hongerige beesten erop werpen. Dan is zelfs Elvis té ver weg. Bovendien stinkt die popcorn als een ongewassen buurtbioscoop. De ongeregelheden zijn nu ook te ruiken.

Ik zit achter mijn bureau en zie het aan. Mijn curriculum is flexibel. Elke activiteit is denkbaar. Maar op zo'n moment weet ik het niet. Ze moeten eerst maar rustig worden, op hun goede plekje zitten en dan maar eens zien. Het duurt nog een enkele minuut maar dan heb ik ze stil. Dat wil zeggen, die dertig leerlingen zitten op hun stoeltjes als honden die trillend van spanning wachten tot ze mogen apporteren.

Ik zou wel willen zeggen: 'Jullie zijn deze les vrij!' Maar dat gaat niet. Daarvoor ben ik niet aangenomen. Ik ben aangesteld om muzikles te geven. Ik mag zo wat alles doen wat me in de kop komt, maar een klas *vrij geven* hoort daar niet bij. Het is niet terug te vinden in mijn *takenplaatje*

Daarom begin ik maar gewoon met de les.

Wie zich niet in een dergelijk dolgedraaid begin van een les aan een onderbouwklas herkent, feliciteer ik. Maar juich niet te vroeg, je weet het met kinderen nooit. De voorste hersenkwab van die pubertjes is immers nog lang niet ontwikkeld.

Vlak voor de door mij in de tv-gids aangekruiste film begint, gaat de telefoon over. Ik schakel snel de recorder in en neem de hoorn op.

‘Met Job ter Steege’, zo meld ik me.

‘Goedenavond, meneer ter Steege, met Marieke van Veen, de moeder van Frank van Veen uit 1F, u weet wel’.

Bij dit soort telefonische aankondigingen giert de adrenaline en het schuldgevoel door de keel. Ik heb meer dan twintig klassen, bijna 600 leerlingen. Wie is ook alweer Frank van Veen uit 1F? Gelukkig heb ik een draadloze telefoon. Ik ren met het ding naar boven, keer mijn koffertje ondersteboven, vis mijn agenda eruit.

‘Een ogenblikje mevrouw, even in de keuken iets afzetten.’

1F, 1F, 1F, ja daar heb ik ze, onderaan staat Van Veen. Ik kijk naar de cijfers. Zeventjes. Zegt me niets. Dan maar graaien in de map met klassenfoto’s. 1F ontbreekt. Zeker bij de laatste vergadering laten slingeren. Terug naar de moeder van Frank. Dit wordt een gesprek *in the blind*.

‘Zo, dat is afgezet. Zegt u het maar mevrouw’.

‘Meneer ter Steege, Frank vertelde aan tafel over de muzieklés die hij vandaag van u had – dat klopt toch, u had hem vandaag toch in de les?’

‘Volgens mij wel, mevrouw.’

‘Nou, Frank vond de les een beetje onder de maat. Vindt u het erg als ik u daar even over lastig val?’

‘Wel nee hoor mevrouw, ga u gang’.

‘Om te beginnen, Frank valt het zingen tegen. Het is natuurlijk wel leuk als u allemaal populaire liedjes zingt, maar mijn zoon vindt dat hij er zo niet verder mee komt. Hij zegt dat het bij u wel een schoolreisje lijkt. Daar zongen ze ook dat soort liedjes. En volgens Frank hoeft u echt niet meer voor schoolreisjes te repeteren. Bovendien gaan ze in de brugklas helemaal niet meer op schoolreisje. En dan laat u sommige leerlingen op een instrumentje begeleiden, maar ik begrijp uit Franks verhaal dat ze alleen zo’n beetje op de maat meeslaan en dat het zingen er daarmee niet bepaald op vooruit gaat. Er zijn volgens

Frank bovendien een paar leerlingen die nauwelijks meezingen. Er is zelfs een jongen die zijn mond helemaal niet opendoet. Als dat waar is, begrijp ik eigenlijk niet dat u dat accepteert. Zo'n jongen moet uw les toch serieus nemen en zingen als u dat zegt?

Iets anders is dat u de klas zoveel laat schrijven als ze naar een stuk muziek moeten luisteren. Frank vindt het erg vervelend als hij onder het luisteren moet opschrijven waarnaar hij luistert. Frank luistert liever en dat doet toch iedereen die naar muziek luistert. Als ik naar het Concertgebouw ga, zie ik immers ook geen drommen mensen die met pen en papier in de zaal plaats nemen om vervolgens tijdens het concert op te schrijven wat ze horen. Ik ben bang voor een hellend vlak, want van vrienden met oudere kinderen heb ik gehoord, dat er in de bovenbouw een studiehuis is waarin ze zelfs voor hun eindexamen tijdens een concert moeten schrijven. Ik hoop dat dat is afgeschaft als Frank in de vierde komt.

Wat ik me trouwens afvraag is wanneer u begint met de klassieke muziek. Al die popplaatjes zijn wel aardig, maar u behandelt hoop ik ook de serieuze muziek. Mijn man en ik hebben dit jaar weer zo genoten van de Bach-serie. Het is toch niet uw bedoeling die verrukkelijke muziek aan de jeugd te onthouden?

Laatst vertelde Frank ook nog over een stagiaire die les gaf over Afrikaanse muziek. Is dat nu wel nodig, zo'n student? En dan over Afrika. Volgens Frank vertelde die student alleen maar over Gambia of Ghana of zoiets. Geen wonder dat u zo niet toekomt aan het notenschrift. Zo blijft er helemaal geen tijd over voor muziek.'

3

‘Mijn psychiater heeft me geadviseerd om op uw vacature voor een muziekdocent te reflecteren.’ Als ik ooit als werkloze gedwongen wordt tegen mijn zin een sollicitatiebrief te schrijven, dan komt deze regel er beslist in. De aangeschreven school zal immers niet weten hoe snel ze mij terugschrijven dat in de aanstelling inmiddels is voorzien. De meeste scholen hebben al patiënten genoeg.

Zo’n veertig of vijftig jaar geleden was men heel wat gemakkelijker. De babyboomers maakten destijds de scholen overbevolkt en de docenten waren niet aan te slépen. Je moest het in die tijd wel héél bont maken om niet als muziekdocent te worden aangesteld. Wie in het muzieklokaal kon aanwijzen waar de piano stond, kon gelijk beginnen. Mijn eigen eerste aanstelling als muziekdocent werd nog simpeler beklonken. De betreffende rector vroeg mij om gedurende de maandag en de zaterdag (men gaf toen nog les op de christelijke voorsabbat) een aantal brugklassen ‘binnen te houden’. Over het geven van enigerlei vorm van muziekonderwijs werd niet gesproken. Het sollicitatiegesprek verliep trouwens telefonisch.

Op maandag 2 februari 1970 verscheen ik op mijn eerste school. Ik kreeg een sleutel van het lokaal, een briefje met het rooster van de klassen, de leerlingelijsten en ik begon om 8.20 uur. Godzijdank beheerste ik twee vaardigheden. Ik was redelijk handig aan de piano en ik kon een plaat opzetten. Dit beschouw ik nog steeds als de allerbelangrijkste competenties van een muziekdocent.

Het kost geen moeite om je voor te stellen dat dit soort aanstellingen op rampspoed konden uitdraaien. In het begin van mijn carrière heb ik heel wat verschillende baantjes gehad. Vaak ook invalbaantjes. De vorige muziekdocent was dan ontslagen of nog vaker weggevlucht en dan kwam er weer een nieuwe. Soms was ik die nieuwe. En altijd weer hetzelfde: een kort sollicitatiegesprek, het overhandigen van de sleutel, het rooster en de leerlingelijsten en dan de verwijzing naar het lokaal. Ik heb meegemaakt dat er in zo’n lokaal vrijwel niets stond dat iemand op de gedachte kon brengen dat het een muzieklokaal

betrof. Een platenspeler was soms het enige. En dan vroeg ik aan zo'n klas wat mijn voorganger had behandeld.

'Nou', zeiden ze, 'de vorige had gezegd dat-ie instrumenten ging behandelen en dat-ie begon met het behandelen van het mooiste instrument dat er bestond en toen tekende-ie een grote kut op het bord.'

Geschrokken vroeg ik dan of er nog andere onderwerpen waren geweest. Maar nee hoor, van mijn voorganger hadden ze maar één les gehad en het was bij die kut gebleven.

Ik vroeg toen, maar wat deed de muzikleraar die er dáárvor was. Wat hebben jullie toen gedaan?

'Nou die zette steeds platen op, maar dan stampten we op de vloer en dan schoot de naald naar het midden. Die is ook weggegaan'.

Ik begreep plotseling waarom de directeur van deze school mij een cassetterecorder had meegegeven. Met de woorden: 'Die kan je misschien goed gebruiken.'

Hij wist natuurlijk van het stampen op de vloer.

Waarom ben ik toen niet weggevlucht uit dit dal der verschrikking? Er waren in die jaren zeventig overal banen zat. Geen enkele reden om toen in het muziekonderwijs te blijven hangen. Het enige dat ik kan verzinnen is dat men pathologisch verslinderd kan raken aan lesgeven. Voor mijn part, een soort lesgeefverslaving. De kick van de les. Leerlingen komen binnen. Je brengt de les op stoom. De swing en de flow. En vooral de humor. Behalve eerlijkheid van en veiligheid bij een docent waarden leerlingen niets meer dan humor. Doe iets onverwachts. Zo staat nog altijd op mijn verlanglijstje de aanschaf van een griezelig gorillamasker bij een feestwinkel. En als er dan weer zo'n clubje meiden in je les met elkaar zit te kletsen en te giechelen, er naar toe sluipen, het masker op zetten en boe roepen. Met zo'n actie word je de docent van het jaar.

Mijn voornaam is Job. Van die voornaam heb ik in mijn jeugd heel veel last gehad omdat christenen met een zogenaamd gevoel voor humor vaak tegen mij zeiden: 'En Job, hoe is het op de mestvaalt?' Of woorden van gelijke strekking. (Job is een figuur uit de Bijbel die op de mestvaalt terecht komt). Ik heb nooit erg van mijn voornaam gehouden. Tot een paar jaar terug. In een havo2 klas kwam een leer-

ling er achter dat ik ‘van voren’ Job heette. Een jongen uit die klas zei: ‘Heet u Job? Dat is nog eens hartstikke cool!’ En de klas beaamde dat. ‘Wat een leuke naam.’ Ik slikte op dat moment maar wat, want het leek me te ingewikkeld om te vertellen dat ik eensklaps verlost werd van al die nare jeugdherinneringen over mijn voornaam. Leve het onderwijs!

Er staan steeds minder mannen voor de klas en daardoor doen de jongens het in het onderwijs minder goed dan de meisjes. De feminisering eist haar tol. Jongens willen graag les hebben van mannen. Ik spreek op school met jongens. Wat me opvalt, is dat jongens de vrouwelijke docenten nog al eens gemeen vinden. Gemeen en achterbaks zo noemen ze soms mijn aardige vrouwelijke collega's. Natuurlijk niet iedereen. Een mannelijke docent kan een *rotzak* zijn, maar hij is niet gauw gemeen of achterbaks. Trek het u niet aan, het zijn slechts langskomende indrukken. Dit is een artikel van een ervaringsdeskundige. Ik ga met u mijn eigen docenten langs en geef mijn indrukken. En mijn mening. En de oplossing.

Ik ben nog van de kleuterschool. Dat was in mijn jeugd een schooltje apart. Ik heb het doodeng gevonden. We moesten in een zandbak graven of iets knippen en plakken. Ik zat in de klas van juf Wisse. Zij had wat gehandicaps aan haar heup en klostte angstaanjagend door het lokaal op zoek naar kleutertjes die hun werkjes niet op orde hadden. Uiteindelijk ging ik spijbelen. Mijn psychiater zei dat dit zeer deviant gedrag was. 'Kleuters spijbelen nooit, dat staat in de literatuur'. Heb ik weer.

De lagere school. Heerlijk. Eindelijk leerde ik wat. En wat was het gemakkelijk! Ik zat op een ouderwetse dorpsschool in Santpoort waar de plaatselijke inteelt bijeen werd gedreven. Als zesjarige zag *ik* zelfs dat verschillende klasgenootjes niet helemaal normaal waren. Er was zelfs een boerenjongen die het leesboekje niet las maar daadwerkelijk *opat*. Als het boekje gedeeltelijk in zijn maag was verdwenen, vertrok juf Willemse geen spier en gaf hem een nieuw exemplaar om op te kauwen. Aangezien mijn vader inzag dat dit nu niet direct zou leiden tot het behalen van een gymnasiumdiploma, werd ik overgeplaatst naar een betere school in Bloemendaal.

Daar kreeg ik les van de meest schrikaanjagende onderwijzer ooit. Meester Kuiper. Deze man was zijn roeping geheel misgelopen. Hij

had opperrechter van het internationaal gerechtshof te Den Haag moeten worden. In de derde klas dat ik hem had (nu groep vijf) was het gehele lesprogramma vervangen door rechtszaken. Ik noem er één. Weken lang werden getuigen gehoord om er achter te komen wie steeds naast de wc had geplast. Dat ging er keihard aan toe. Toen er ondanks zijn dreigementen dat wie zijn vriendjes niet zou aangeven, er zelf ongelofelijk van langs zou krijgen, de urine toch naast de pot terecht bleef komen, besloot meester Kuiper de wc's af te sluiten. Dit duurde uiteraard maar enkele uren. Boze ouders belden het hoofd dat meester Kuiper de sanitaire voorzieningen in het slot had gegooid en dat huilende kinderen thuis kwamen met drollen in hun broek. Meester Kuiper boog voor het hoofd dat hem verordonneerde de wc's weer toegankelijk te maken. En zo waren er meer rechtszaken. Bijvoorbeeld over een fietsband die iemand had laten leeglopen. Zeker een week werden wij allen voor de klas gehaald om ondervraagd te worden. Uiteindelijk was het Willie de Jonge die luid snikkend bekende het betreffende ventiel te hebben open gedraaid.

Ook deze lagere school werd door mijn ouders als onvoldoende ervaren. Ik ging naar een nieuwe lagere school (met de kleuterschool meegerekend nummer vier!!!). Daar kreeg ik les van meester Grosman die waanzinnig goed geschiedenisles gaf. Hij was de eerste meester met gezag die ik meemaakte. Een docent die mij het gevoel gaf dat ik niet voor niets mijn bed was uitgekomen. Wij kregen tweemaal per week een half uur geschiedenisles. Meester Grosman doceerde geschiedenis alsof Willem de Zwijger zijn opa was en Napoleon zijn overbuurman. Klasse. Zo moet je ook muziekles geven. Je leerlingen het gevoel geven dat Mozart de eerste man van je tante was en dat Elvis een paar klassen hoger bij jou op school zat. Als je je leerlingen niet wijs kan maken dat je op de maan bent geweest, ben je een docent van niks. Leraressen hoeven aan dit soort waagstukken natuurlijk helemaal niet te beginnen. Iedereen weet immers dat er nog nooit een vrouw op de maan heeft gestaan.

Voorlopige uitslag: in mijn jeugd had je tot je achtste jaar les/last van vrouwen en daarna kreeg je mannen. Sommige waren goed en andere waren gestoord. Ik sluit mij aan bij de Russische schrijver Boenin

(1870-1953) die vertelt in zijn autobiografische roman *Het leven van Arsenjev* over de leraren die hij op het gymnasium aantreft. 'Het merendeel van onze leraren was grijs en onbetekenend, met onder hen een paar zonderlinge figuren waarover wij ons in de klas natuurlijk op alle mogelijke manieren vrolijk maakten, en een paar echte krankzinnigen.'

En zo komen we op het voortgezet onderwijs.

Het is erg moeilijk iets te zeggen over de geschiktheid van leraren en leraressen als het gaat over lesgeven aan jongens. Maar ik verklap u mijn mening: geef mij maar leraren. Leraressen, die zeuren. Veel vrouwen doen dat al van nature, maar eenmaal voor de klas is er vaak geen houden meer aan.

En, behalve veel kakelen, kon je met een vrouw voor de klas van alles verwachten. Zo had ik een lerares Frans die zei altijd aan hoofdpijn te lijden. Moesten we aan het begin van de les alles wat we nodig hadden voor de les op tafel klaar leggen. Ze kreeg er hoofdpijn van als iemand onder de les iets uit zijn tas haalde. Ik zou zeggen, 'oprotten trut, ga thuis in bed liggen', maar er was in die babyboomertijd een ongelooflijk tekort aan docenten dus zo'n mens werd door de schoolleiding *volledig* gedekt.

Verder hadden we een lerares aardrijkskunde die de stad Chicago uitsprak als Sjiekeechoo. Ook niet helemaal normaal. Bovendien had mevrouw Houwen (zoals heel veel vrouwen) het altijd koud. Ze gaf daarom les in een volumineuze bontmantel met aan de voeten een elektrisch straalkacheltje.

Gelukkig waren de meeste docenten man en vanzelfsprekend liepen daar ook zwakzinnigen van rond. Maar dat pikte je toch meer dan een rare lerares. Thuis werd dit door mijn moeder trouwens aange-moedigd. Bij het avondeten kregen we bij gelegenheid te horen dat leraressen dienden te worden afgeschoten. 'Man sollte sie erschiessen,' zei mijn moeder die op een Duitse kostschool had gezeten en dus precies wist waarover ze het had. Ook al geen commercial voor het verschijnsel lerares.

Voor het vak Engels hadden we een lerares wier broer onderdirec-

teur was van het Amsterdamsch Conservatorium. Vond ik als puber toch wel heel bijzonder. Lijntje naar Beethoven. Net als juf Wisse van de kleuterschool was ook zij gehandicapt. Eén van haar benen was van kunststof. Mogelijk was er ook hout in verwerkt. Juffrouw Felderhof hield orde door af en toe flink met het nepbeen op de vloer te bonken. Wij rilden dan en gedroegen ons weer.

Ja, leraressen konden ons de stuipen op het lijf jagen. Zo hadden we een lerares Nederlands die op afschuwelijk hoge naaldhakken liep. Tijdens een zeker lesuur ging het inderdaad mis. Ze verstepte zich op het kleine podium voor de klas en dook voorover langs het schoolbord in de diepte. We zagen haar puntige schoenen in de lucht en ook was plotseling een erotische onderjurk zichtbaar. Toen mevrouw Houtman een ogenblik later na haar onfortuinlijke dubbele rietberger was opgekrabbeld, heerste er in het lokaal een ijzige stilte. Het was voor leerlingen immers verschrikkelijk om dit alles te moeten meemaken. Ik weet nog dat de hooggehakte docente Nederlands ons verbijsterd aankeek en zei: 'ik had gedacht dat jullie me allemaal zouden gaan uitlachen!' Nee juffrouw, er zijn dingen waarom men niet lacht (citaat opera Reconstructie, Holland Festival 1969).

Om een beetje in de sfeer van de kunst te komen, wij hadden ook tekenles. Voor dit vak waren gedurende mijn schooltijd uitsluitend mannen aangesteld. Bij tekenles werd gekozen voor de harde lijn. Dat moet ook wel, want het geven van tekenles is (na gymnastiek) ongeveer het moeilijkst te geven vak. Want hoe krijg je al die leerlingen fatsoenlijk aan het tekenen? Ik herinner me nog heel goed mijn eerste tekenles in de brugklas. De tekendocent droeg ons op met potlood een boom te tekenen. Daar bleek nog heel wat bij te komen kijken. En als je niet precies deed wat er gevraagd werd, dan scheurde de docent het objet d'art in tweeën en mocht je opnieuw beginnen.

Voor de muzieklessen was eveneens een man aangesteld. Meneer Bruyel had er ook de wind onder. Iedereen vreesde zijn driftbuien. En daar komen we misschien op het verschil tussen de leraar en de lerares. Zo'n leraar kon op z'n tijd verschrikkelijk tekeer gaan. Onze leraar Frans greep wit van woede ooit een brugger bij de keel en sloeg het hoofd van het kind keihard tegen de muur. Wat we er ook van

dachten, niemand van onze klas had de indruk dat we les hadden van een mietje. En geen rector die in 1960 een punt maakte van zo'n getormenteerde kinderschedel. Er stonden kerels voor de klas. Het zou vandaag de dag echt niet kunnen. Zo'n leraar zou nu voor eeuwig het onderwijs zijn uitgejaagd. En dat is precies het ongeluk van een lerares. Zo'n vrouw wil alleen maar praten en overleggen en als ze haar zin niet krijgt wordt ze gemeen en achterbaks. Natuurlijk, er zijn ook leraren die op die tour gaan en er zijn leraressen met een mannelijke aanpak, maar dat zijn toch de uitzonderingen.

Die mannelijke aanpak bevalt jongens. Niet zeiken maar knokken. Ik had een leraar Latijn waar je het aan zag komen. Vanonder zijn witte boord van zijn overhemd trok een rode gloed langzaam omhoog naar zijn kale schedel. Wij wisten dat als het hoofd geheel rood was geworden, we ervan langs zouden krijgen. En inderdaad brak dan in zo'n les even de pleuris uit. Heerlijk voor de jongens die er daarna weer flink tegenaan gingen. De meisjes vonden dat natuurlijk maar niets en weken uit naar de mms (Middelbare Meisjesschool, ooit een soort havo voor meisjes) en kregen daar naaldvakken onder leiding van uiteraard een lerares.

Een geweldig voordeel van zo'n vak is dat de meiden onder het punniken van een theemuts eindeloos kunnen babbelen.

Want daar zit het probleem. Het onderwijs verkletst. Jongens houden niet van dat geklets. Jongens houden wel van samenwerken, als daarbij maar niet teveel gepraat hoeft te worden. Dat zit heel diep in de genen. Mannen zijn jagers en bij dat jagen moet je je waffel houden anders gaat het wild op de loop. Vrouwen zijn verzamelaars en verzorgers. Daarbij hoef je je mond niet te houden.

Bij het opleiden van leraressen kan je daar wel iets aan doen. Toen ik nog methodiekleraar en stagebegeleider was aan het conservatorium in Amsterdam zei ik tegen al die meisjes die muzieklerares wilden worden, bij menig lesplan: 'Weet je wel zeker dat de les ook leuk is voor de jongens?'

Maar ondanks dit soort opmerkingen, leraressen geven in het algemeen vrouwenlessen. Helaas kunnen ze daarbij te vaak niet accepteren dat jongens af en toe willen knokken en meppen. Damescollega's,

pak die boys eens stevig bij de arm en rammel ze door elkaar. Of zeg tegen zo'n brutale vlerk dat je hem binnenkort tot zijn huisadres zal gaan uitsmeren. U zult zien, de cijfers van de jongens vliegen omhoog.

Mochten er lezers of lezeressen zijn die zich hebben gestoord aan sommige onvriendelijke uitspraken over docenten in het algemeen en leraressen in het bijzonder, dan wil ik mij direct verontschuldigen met de opmerking dat in bovenstaand betoog over een beslist ernstige zaak, ik geen andere mogelijkheid had om een en ander voldoende duidelijk te maken.

5

Een mens uit de middeleeuwen zag in zijn hele leven evenveel afbeeldingen als iemand uit onze tijd in één dag. Men heeft dat onderzocht. Ik geloof het zo. Voor muziek zal wel hetzelfde gelden. Iemand uit de middeleeuwen hoorde in zijn hele leven evenveel muziek en geluid als iemand uit onze tijd in één dag. Zoiets kan ik ook geloven. Maar dit is nog niet onderzocht, laat staan bewezen.

Bovendien, wat waren de middeleeuwen? Die duistere tijd waarin Europa leek teruggevallen in de donkere krochten van de prehistorie? Waar op enkele koorscholen en een enkele prille universiteit na, de wereld net ontworsteld leek aan de dinosauriërs? Waar een bibliotheek in een klooster vaak niet meer was dan twee kleine plankjes met boeken? Soms geplaatst onder de zitting van een brede stoel waarop een monnik zat te kopiëren.

Miljoenen luisteren in onze tijd naar popmuziek. Volgens Maarten 't Hart luisteren zij naar 'een woest gebonk dat opklinkt als van reuzen die boomstammen smijten naar metalen deuren.' Als dat geen middeleeuwen zijn.

In Noord-Korea heerst een dictatuur van middeleeuwse allure. Maar de New York Philharmonic nam de uitnodiging maar al te graag aan om op 26 februari 2008 in Pyongyang live voor de Noordkoreaanse tv op te treden. Inclusief de hele crew lieten 250 Amerikanen zich door de communisten inpakken. Zij speelden Dvořák en Gershwin. Dat zijn ongevaarlijke componisten. Nee, er had een popgroep naar Noord Korea ontmoeten. Maar zoiets zou er niet ingekomen zijn, laat staan op tv worden uitgezonden. De Grote Leider en zijn zoon de Geliefde Leider van deze communistische heilstaat willen geen reuzen die boomstammen smijten naar metalen deuren.

Onze leerlingen weten niets van dat alles. Zij luisteren onbekommerd naar 'hun' popmuziek.

Onze leerlingen weten niet dat muziek een slagveld kan zijn. Zij weten niet dat de nazi's in hun duizendjarig rijk meisjes 's nachts

van hun bed lichtten omdat ze verboden jazzplaten in huis hadden. Dat zo'n misdadiger van het derde rijk één van deze tienermeisjes net zolang om de oren sloeg totdat haar gehoor volledig verdwenen was. Levenslang doof omdat je naar jazz luisterde. Verder werden honderden jongens die betrappt werden op het luisteren naar jazz op transport gezet naar een concentratiekamp of ze werden op een tienerleeftijd vervroegd naar het oostfront gestuurd. De zestienjarige Barthel Schink haalde dat niet eens. Hij werd op 10 november 1944 in Keulen publiekelijk opgehangen. Samen met twaalf andere jongens.

Onze leerlingen weten niet dat in 1959 een Russische jongen van 17 jaar, Alexi Fradis, die in de rode heilstaat stiekem popmuziek maakte, naar Siberië werd verbannen. De aanklacht waarop hij voor het spelen van popmuziek werd veroordeeld was: 'componeren zonder vergunning'. Afgevoerd naar een werkkamp.

Onze leerlingen weten niet wat er staat in de Shari'ah, de wetgeving door Allah de Verhevene geopenbaard. Driemaal staat daar dat muziek verboden is. Zie de Soerah al-qamar ayah 62, de Soerah al-isra en de Soerah Loeqman ayah 6. Allah zegt dat muzikanten en danseressen zullen veranderen in apen en zwijnen. De Taliban ondersteunen dit voorschrift van de islam en nemen een voorschot op de metamorfose in apen en zwijnen. Wie in het Afghanistan onder de Taliban een liedje zingt kan stokslagen krijgen. Taxichauffeurs die in de auto naar muziek luisteren, ontvangen een fikse boete.

Onze leerlingen weten niet wie Ruth Brown is. Zij was een populaire zangeres van rhythm & blues uit de jaren veertig en vijftig. Ze was een zwarte zangeres en trad ook op in het zuiden van de Verenigde Staten. De Ku Klux Klan kon het niet verkroppen dat ook blanke jongens en meisje deze zwarte muziek als directe voorloper van de rock & roll ontdekten als fantastische dansmuziek. Onder brandende kruisen en erger intimiderend gedrag van talloze racisten, moest Ruth Brown en haar band regelmatig wegvlugten. Zij stierf in 2006 en heeft nooit nagelaten iedereen te waarschuwen om nooit te vergeten dat voor deze muziek een hoge prijs is betaald.

Onze leerlingen weten niet... De geniale blanke jazztrompettist Bix

Beiderbecke dronk zich op 6 augustus 1931 dood omdat rassenwetten hem verboden om samen te spelen met Louis Armstrong.

Gelukkig weten nog steeds heel veel leerlingen wel wie Louis Armstrong was.

Muziek is een thermometer voor de vrijheid. Waar racisten, communisten, fundamentalisten en nazi's de dienst uitmaken, daar is muziek slachtoffer.

Dit soort zaken moet men in de klas aan de orde stellen. Ik verzeker u, bij dit onderwerp hangen de leerlingen met belangstelling aan uw lippen.

Als ik waar dan ook hoor hoe reuzen boomstammen smijten naar metalen deuren, weet ik dat het goed zit.

6

Henri Knap, een halve eeuw geleden smaakmakend journalist bij de Amsterdamse krant *Het Parool*, noemde drie uitspraken waarmee je een ander razend van woede kan maken. Hier zijn ze:

Je hebt geen smaak

Je hebt geen gevoel voor humor

Later zul je wel anders praten

Ik ken er inmiddels nog eentje:

Rap is geen muziek

Onmiddellijk komt met deze vierde uitspraak een ontzaglijk groot lijk uit de kast vallen. Namelijk: 'Wat is muziek?'

Om elk misverstand te voorkomen, het gaat hier om een onderwijskundig lijk. Want buiten het muzieklokaal is de vraag 'Wat is muziek' totaal onbelangrijk. Thuis, op straat en in het theater gaat het om de vraag 'Wat is *mooie* muziek?' (zie de uitspraak nummer 1 van Henri Knap). En dat maakt tegenwoordig iedereen voor zichzelf wel uit.

Dat was vroeger wel even anders. In de tijd van meneer Knap was heel veel muziek lelijk. En er werd alles aan gedaan om muzikanten van de eerste popmuziek zoveel mogelijk tegen te werken en weg te stoppen. In de jaren vijftig draaide een progressieve omroep als de VARA nog maar mondjesmaat plaatjes met elektrische gitaren omdat dit altijd weer wat opzeggingen opleverde. En een eigenaar van een grammofoonplatenzaak vertelde in die tijd dat hij de rock an' roll platen op een aparte plek had uitgesteld om ze 'gescheiden te houden van de muziek'.

We kunnen het ons vandaag de dag niet meer voorstellen hoe de eerste popmuziek werd misprezen, ja zelfs werd gehaat. Van links tot rechts werd de nieuwe popmuziek tegengewerkt. De communisten vonden rock an' roll Amerikaanse en dus imperialistische propaganda, de socialisten wilden het niet want de arbeiders moesten als opvoedingscursus naar het Concertgebouw om naar klassieke muziek te leren luisteren, de liberalen konden zich niet losscheuren van hun dixielandmuziek en de christenen vreesden God.

Dat duurde totdat begin van de jaren zestig het schip Veronica

voor Scheveningen aanlegde en het ene popplaatje na het andere uitzond. In 1964 ging Nederland om. Er was een loonexplosie en we konden plotseling een grammofoon en popplaatjes kopen. De Beatles kwamen in juni van dat jaar naar Nederland en de Rolling Stones in augustus.

De muziekdocenten liepen wat achter en zo kwam het dat het soms wel 20 jaar duurde voordat popmuziek niet alleen doodnormaal was in het muzieklokaal, maar ook dat de populaire muziek belangrijker bleek dan de vertrouwde klassieke muziek.

En dan valt in het muzieklokaal plotseling de vraag *Wat is muziek?* Want volgens mij maakt een rapper geen muziek.

Wie naar het conservatorium wil hoeft er niet lang op te wachten om een stukje van blad te moeten zingen. Solfège heet dat vak en bestond oorspronkelijk uitsluitend uit oefeningen om op toonhoogte te zingen. Later kwamen daar andere dingen bij als ritmische dictees of het benoemen van akkoorden en intervallen.

Het notenschrift is bedacht als toonhoogteschrift en is vooral geschikt voor meerstemmige muziek. Dat men er wat ritme in kan onderbrengen is alleen mooi meegenomen.

Voor de klas een tekst zingen is oneindig veel enger dan dat een leerling een tekst alleen maar hoeft te lezen.

Muziek bestaat uit:

toonhoogte

toonlengte

toonsterkte

toonkleur

tempo

Wanneer iemand een tekst uitspreekt horen we een zeker tempo als ook variatie in lengte, sterkte en kleur van de stem. Toonhoogte is in die zin onbelangrijk omdat alle toonhoogten zijn toegestaan. En juist op dit punt onderscheidt muziek zich van taal. Bij musiceren maakt men gebruik van een beperkt aantal vastgestelde toonhoogtes. Doorgaans de toonhoogtes van een toonladder of van welke afgesproken reeks tonen dan ook.

Men kan de rapper door nog zoveel instrumenten laten begeleiden, hij maakt geen muziek. Hij maakt poëzie.

Daarom is het laten maken en uitvoeren van een rap in de muziekles ook zo gemakkelijk. Men ontwijkt het pièce de résistance, het muzikale postulaat van de vaste toonhoogtes.

Rap hoort niet thuis in een muziekprogramma en ook niet in de muziekles.

Rap is taal. Rap is geen muziek.

Een echte docent houdt ervan zijn leerlingen zo af en toe eens flink te sarren: ‘Was sich liebt, das neckt sich’. De Duitsers bedoelen met deze uitdrukking overigens dat wie elkaar bemint, ook elkaar mag plagen. Wat betreft de activiteiten van de kant van de leerlingen is eigenlijk geen toelichting nodig. Wij allen weten immers hoe leerlingen tegen hun geliefde docenten te keer kunnen gaan. Teveel mogelijkheden om op te noemen. Ik noteer enkele activiteiten van leerlingen waar geen enkele docent écht van opkijkt.

Tijdens de les eten, drinken, telefoneren, zich opmaken, de coiffure van een medeleerling regelen, administratie op orde brengen, foto’s bekijken, een bril uitlenen, afval lozen, het meubilair onderkliederen, kledingstukken aantrekken of kleding uittrekken, een pet dragen, sportkleding controleren, sportkleding uitlenen, gebit reinigen, iets tekenen, eindcijfers berekenen, iets kwijt zijn, iemand een stomp verkopen, een ander vak doen, met de rug naar je toe zitten, iets vragen wat net is uitgelegd, sigaretten tellen, schrijfgerei op bruikbaarheid controleren, schoenen of schoolagenda’s uitwisselen, een prop wegschieten, iets anders lanceren, geld tellen, een haarklem weggrissen, werkstuk kwijt zijn, iets voor straks afspreken, kluisleuteltje thuis laten liggen, intieme delen van je lichaam besmeuren als spiekbriefje omdat er een proefwerk op komst is, gewone spiekbriefjes maken, kauwgom wegplakken, hoesten en niezen, geodriehoek/pen/potlood/passers/papier/gum/rekenmachine lenen of uitlenen, denken dat de les is afgelopen, slapen, boek kwijt zijn, naar de wc willen, te laat komen, vragen aan een telaarwerker waarom hij/zij te laat kwam, dagboek bijwerken, zwaaien naar leerlingen op de gang, zwaaien naar docenten op de gang, zich uittrekken waardoor de docent denkt dat de leerling een vinger opsteekt, eigen muziek beluisteren, eigen muziek laten beluisteren, vragen of we ook nog gaan zingen, een zonnebril opzetten, vrijen, foto’s maken, filmpjes opnemen, iets afpakken, natte propjes papier tegen het plafond schieten zodat die daar blijven hangen, een pen of rekenmachine lenen, snoep uitdelen, gewoon zonder aanleiding hard gillen of lachen, maar vooral praten. Eindeloos praten. Er

valt altijd wel wat te zeggen of te becommentariëren. Of gewoon even controleren of je stem het nog doet.

Tot zoverre een losse greep aan activiteiten van leerlingen die de les niet vooruit helpen. Wie voor de klas staat wordt van deze opsomming vanzelfsprekend niet heet of koud, maar wie niet voor de klas staat en deze onverhoopt leest, moet wel denken dat een docentebaan een *cursus ad mortem* is.

Als geruststelling wil ik opmerken dat de activiteit *vrijen* de minste problemen geeft. Als twee verliefde leerlingen knietje aan knietje en handje in handje zich laten leiden door de roep van de soort, heb je daar in de les eigenlijk helemaal geen last van. Vaak let zo'n paartje nog op ook (het meisje denkt dan aan de toekomst van haar vriendje).

Maar ja, 'Was sich liebt, das neckt sich' is wederzijds, dus zal een docent zijn of haar leerlingen ook wel eens willen plagen. Of zelfs keihard terugslaan.

De muziekdocent kan zich qualitate qua namelijk ontpoppen als een vlees geworden nachtmerrie. De incarnatie van de hel. Het paspoort voor een langdurige psychiatrische behandeling. Waar een traumahelikopter geen optie is en waarbij de inquisitie verbleekt. Jezus zou ook hier met luider stem hebben geroepen 'Eli, Eli, lama sabachtani?' (dit is een onderdeel van het Nieuwe Leren: zelf opzoeken wat het betekent).

Dat gebeurt als de muziekdocent de leerlingen aanzegt dat een ieder voor de klas voor een cijfer een liedje moet zingen.

Eigenlijk zijn we hier 'Was sich liebt, das neckt sich' geheel voorbij. Moeders zullen de klassendocent of mentor gaan bellen om clémentie. De muziekdocent zal zeer onder druk worden gezet om "het liedje voor de klas zingen" soepel uit te voeren. Meisjes vermageren en jongetjes gaan weer bedplassen. Ouders die zich scheel betalen aan nachtluiers, bedelen om een alternatief, bijvoorbeeld het maken van een werkstuk. Desnoods over Bach of Mozart.

Maar de muziekdocent houdt stand. Een liedje zingen zullen jullie. Desnoods om vijf uur 's middags als de hele school leeg is.

Ach, lieve lezers, ziet u het maar als een nostalgie de la boue.
(Lekker zelf opzoeken, leve het Nieuwe Leren ha, ha, ha).

8

De belangrijkste organisator van muziek in de vorige eeuw was de uit Nederland afkomstige Colonel Tom Parker, manager van Elvis Presley.

Colonel Tom Parker, alias Dries van Kuijk, overleed op 21 januari 1997. De man liet een muziekimperium na dat zijn weerga in de muziekgeschiedenis niet kent. Zijn beroemde cliënt schiep een oeuvre van zo'n slordige dertig briljante rock an' roll-songs. Daarnaast liet Dries van Kuijk de Koning van de rock an' roll nog eens honderden melige, suikerzoete Moederdag- en kerstmisnummers kwelen. De opbrengst van rond 300 miljoen dollar verdween enerzijds in drugs en andere speeltjes voor Elvis en anderzijds aan de roulettetafels van het International Hotel in Las Vegas waar de Colonel zijn gokverslaving uitleefde. Ethisch gezien mag men hierover klagen en wenen, maar technisch gezien was die klapper van 300 miljoen Elvis-dollars een aardig bewijs van organisatorisch talent. Voor wie met een diploma Opleiding Docent Muziek rondloopt, een gedachte om de vingers bij af te likken.

Moet Dries van Kuijk uit Breda worden uitgeroepen tot de ideale muziekdocent van de Twintigste Eeuw?

Eén ding is zeker, als ik de keuze had tussen het leven van Elvis Presley en het leven van Dries van Kuijk, dan koos ik zeker voor het leven van Dries, beter bekend als Colonel Tom Parker. Ik ben niet jaloers op het leven van de Koning. Elvis is de allerbelangrijkste muzikant van de Twintigste Eeuw, hij is de Koning. Maar behalve veel aandacht en enige materiële opstekers, heeft Elvis daarvoor alles moeten inleveren: liefde, gezondheid, geld, muziek en tenslotte zijn leven. Men leze de literatuur er maar op na. Die prijs is voor de modale muziekdocent vermoedelijk te hoog. Nee, liever een leven waar je de manager bent van de Koning.

Het conservatorium is nu niet direct een instelling die ruikt naar het grote geld. Integendeel, het is tobben. Zo kostte het de docentopleiding in Amsterdam een eeuwigheid om een videocamera voor de stage aangeschaft te krijgen. Het geld was er nooit. Sinds 1967 heb

ik met conservatoria te maken gehad en de gebedsmolens van al dat soort instellingen roepen: 'Lieve Heer geef ons meer geld', maar God roept terug 'Jullie krijgen lekker steeds minder!' God is in dit geval het ministerie van onderwijs.

Wie zich aanmeldt bij een conservatorium, bijvoorbeeld met het verlangen om daar voor docent muziek te studeren, is doorgaans ook niet uit op het grote geld. Studenten zijn veeleer gericht op musiceren, arrangeren, dirigeren en niet afgaan in de stage. In al die jaren gedurende welke ik les gaf aan muziekstudenten sprak nooit één hunner over zijn of haar zucht naar het grote geld. Toch, als er één studie binnen het kunstonderwijs is die opleidt tot groots zakendoen, dan is het de opleiding Docent Muziek. Het merkwaardige is echter dat men zich daarvan niet of nauwelijks bewust is.

Ach, het is ook wel te begrijpen. Studenten krijgen een conglomeraat aan vakken die de gedachten niet brengen op big business. Solfege big business? Koördirectie big business? Practicum big business? Methodiek big business? Stage big business? Enzovoort, enzovoort... big business komt nergens in beeld. Ook niet als men kijkt naar het beroepsprofiel waarvoor de student wordt opgeleid: voor de klas staan. Ja, dat is even schrikken! Voor de klas staan.

De Engelse romancier Pelham Grenville Wodehouse schreef ooit een kort verhaal (uit de bundel 'Mulliner Nights') dat de moeite waard is thans aan te halen. Hoofdpersoon is de zachtaardige, gedweë Sacherell Mulliner. Hij is in het geheim verloofd met Muriel. Het probleem is sir Redvers Branksome, de vader van Muriel zover te krijgen dat hij toestemt in hun huwelijk. Daarvoor bedenken ze een plannetje. Sir Redvers Branksome is een echte ijzervreter met als hobby wetenschappelijke landbouw. Sacherell gaat daarom een schriftelijke cursus volgen om met zijn aanstaande schoonpapa on speaking terms te komen. Hij krijgt de cursus *wetenschappelijke landbouw* thuis gestuurd en bestudeert deze volgzzaam. Het wonderlijke is dat in de cursus geen enkele maal gesproken wordt over wetenschappelijke landbouw. Niets over mest, schapen, mangelwortels en modelboerderijen. De lessen bevatten een massa raadgevingen wat betreft diep

ademhalen, regelmatige lichaams oefeningen, koude baden, yoga en training van de geest. Na de zevende les is Sacheverell razend van woede omdat hij nog steeds niets weet van wetenschappelijke landbouw. Hij gaat naar de uitgeverij om zijn geld terug te vragen. Daar blijkt dat ze hem de verkeerde cursus hebben toegezonden. In plaats van wetenschappelijke landbouw was Sacheverell Mulliner begonnen aan de cursus 'Hoe krijg ik een volledig zelfvertrouwen en een ijzeren wil'. Het laat zich raden dat het Sacheverell nu geen enkele moeite kost om sir Redvers Branksome te doen instemmen met het aanstaande huwelijk. Er ontstaat echter een nieuw probleem: Muriel maakt de verloving uit. Zij was gevallen voor de zachtaardigheid en volgzzaamheid van haar verloofde. Nu daar weinig van over is, hoeft ze niet meer. Hoe het toch tot een huwelijk komt moet u zelf maar gaan lezen in 'Mulliner Nights'.

Het aardige van het verhaal van Wodehouse is dat iemand onderwijs geniet zonder weet te hebben waar het toe dient. Daar komt hij later achter als hij onvermoede kwaliteiten blijkt te bezitten. Het lijkt wel op de opleiding schoolmuziek. Natuurlijk is iedereen in zo'n opleiding zich ervan bewust dat studenten worden opgeleid om voor de klas te staan. Maar wat denkt men nu wel. Dat je dat dan alleen maar kan? Wel nee, als muziekdocent goed functioneren is zo gecompliceerd en vraagt zulke vaardigheden dat een muziekdocent tot veel meer in staat is. Vooral organisatorisch moet de goede doorsnee schoolmuziekstudent al door de wol geveerd zijn. Als het organisatorisch vermogen van een schoolmuziekstudent onder de maat is, kan hij of zij zo'n studie wel vergeten. Voordat je aan leerlingen op een plezierige wijze staat les te geven, moet je eerst kunnen organiseren. Voordat de eerste les wordt gegeven moet je weten waar je je materiaal vandaan haalt en hoe je dat voor je onderwijs ordent. Welke instanties, boeken, internetsites, cd's, dvd's, methodes zijn er en hoe maakt men daar effectief gebruik van. Kort gezegd, je moet weten waar Abraham de mosterd haalt en van alle markten thuis zijn.

De beste studenten zijn degenen die goed kunnen organiseren. En dat zijn ook vaak de beste muziekdocenten. Het zijn ook de collega's

die meestal niet hun hele leven voor de klas staan. Ze klimmen op in een schoolorganisatie, ze krijgen managementtaken, ze komen in het bedrijfsleven terecht. Ik moet mij vanzelfsprekend tot het uiterste bedwingen en op mijn tong bijten om nu geen namen te noemen. Maar zeker om anderen niet te kort te doen, houd ik mij stil. De collega's die ik in stilte op het oog heb, zijn op weg naar groter geld dan schaal 8, 10 of 12. Uitgeverijen, massage-instituten, gevangeniswezen, rectoraat, filmindustrie, televisieproducties, noemt u maar op, overal vindt men mensen met een schoolmuziekdiploma.

Als je muziekles geeft moet je de leerlingen in je zak kunnen steken. Je moet klanten trekken. Je moet het proces van gedragsverandering van je medemens in de vingers hebben. Je moet die gulden, euro of dollar uit iemands zak kunnen toveren. Colonel Tom Parker was zo'n tovenaar. Hij toverde met het uitzonderlijke product Elvis 300 miljoen dollar uit de zakken van muziek liefhebbers.

En tenslotte bent u allicht benieuwd naar mijn bankrekening. Want ik weet het kennelijk allemaal zo goed. Dat wordt dus een teleurstelling. Het grote geld heeft mij namelijk (nog) niet bereikt. Ik rijd rond in een Skoda van meer dan tien jaar oud en verwacht op dat punt nog geen wezenlijke veranderingen. Hoe zit dat dan met mijn organisatievermogen? Wel, ik moet er aan toevoegen dat nog iets anders een rol speelt. Voor het grote geld moet men niet alleen kunnen organiseren, maar daarbij creatief zijn, dat wil zeggen voortdurend leuke plannetjes kunnen bedenken en vooral ook ambitieus zijn. Hebt u dat in huis, dan staan ook de drugs en de roulettetafels voor u open. Ikzelf blijf nog even voor de klas staan.

9

Een brugger speelde heel mooi op de dwarsfluit. Ik gaf haar een compliment en zei tenslotte: ‘Zeg maar tegen je moeder dat je heel muzikaal bent’.

Het blonde meisje sloeg het lange haar naar achter en zei met afgetemeten stem: ‘Dat hoef ik mijn moeder niet te zeggen, want dat wéét zij al.’

Oei, die moeders. Ik breng ze zelf vaker in stelling dan goed voor mij is. Want uit bovenstaande leest u hoe het zich tegen de muziekdocent kan keren.

Voorals leerlingen te laat komen, waar ik een verschrikkelijke hekel aan heb omdat je opnieuw met de les kan beginnen, stel ik moeders aan de orde. Als Jan, Piet of Klaas dan weer hun domme ‘te-laat-gezicht’ om de deuropening van het muzieklokaal steken, kan ik het vaak niet laten te vragen of ze een ‘verhaal’ hebben. De meeste leerlingen hebben geen ‘verhaal’, ze leutereren maar wat over verslapen en zo.

‘Heb je dan geen moeder die je ’s morgens je bed uittrápt en je naar school róst?’ Dat is wel het minste dat ik ze antwoord.

Een tandje erger is als ik vraag of ze soms te laat zijn omdat ze hun oude moeder onder de douche moesten helpen. Er zijn jongens die na zo’n vraag bij mij nóóit meer te laat komen.

Het ergste wat een leerling op school kan overkomen is een moeder die een pakje boterhammen komt nabrengen. Er verschijnt dan bij ons in de klas een conciërge met een briefje waarop dat staat. Ik kijk dan even voor wie dat twaalfuurtje bestemd is. Meestal geef ik het briefje vervolgens gewoon aan de betreffende leerling. Maar gaat het om een kind met wie ik nog een appeltje heb te schillen, dan zeg ik luid en duidelijk dat de moeder van bijvoorbeeld Robbie Gijs Bertie de lunch heeft nagebracht en dat Robbie Gijs Bertie (werkelijk, er zijn jongens die zo heten en erop staan dat die hele mondvol ook steeds wordt uitgesproken) de sneetjes kaas kan ophalen bij de administratie. Voor Robbie Gijs Bertie is het dan niet de lolligste dag van z’n leven.

Vermoedelijk zal hij naar een andere school uitzien. Vooralsnog zit hij sociaal in een diepvrieskist en hij zal zijn moeder en misschien ook mij haten als de pest. Want de rest van de klas lacht zich slap.

‘Ja, Robbie Gijs Bertie, dat krijg je ervan als je in de muzieklles steeds door mij en Mozart zit heen te kletsen!’

Tot op de dag van vandaag begrijp ik volstrekt niet waarom het zo verschrikkelijk is als moeders voor jongens (voor meisjes is het minder een probleem) boterhammen nabrengen. Maar het schijnt traumatisch te zijn. Nog veel erger dan dat een jongen voor de klas een liedje moet zingen voor een cijfer. Ik heb het natuurlijk nooit geprobeerd, maar als ik de keuze had voorgesteld óf een liedje zingen voor de klas óf in de Leidsevaart (die langs onze school loopt) springen, dan waren er heel wat jongens geweest die het laatste zouden hebben gekozen. Liever een nat pak dan in je eentje voor een cijfer zingen voor de klas!

Wat hier speelt is de angst voor de klas als publieke tribune. Wat dat betreft is eruit gestuurd worden natuurlijk het nirwana. De docent is onmachtig een leerling te handhaven en dus stuurt hij of zij het stoute kind naar een echelon waarboven de les uitstijgende wetten der wrake van toepassing zijn. De klas, de publieke tribune, kijkt met ontzag naar het lid van hun team dat er wordt uitgeknikkerd. De status van de eruit gestuurde stijgt niet onaanzienlijk.

Wel nu, hier het recept om als muziekdocent van al het gelazer af te zijn. Ik verklap u een straf die alle onruststokers in uw lessen tot rustige kinderen maakt. U maakt een kopie van een bladzijde bladmuziek (als u niet kan kiezen, neem dan Für Elise) en de stoute leerling moet dit dan handmatig kopiëren. U zorgt vanzelfsprekend voor een blad met lege notenbalken om alle nootjes, vioolsleutels en maatstrepen op te schrijven. Dit is vreselijk strafwerk. Het geeft geen enkele status en kost de leerling containers vrije tijd. En als het niet helpt, nóg maar een pagina Für Elise. En als dit salonwerkje van Beethoven af is, dan zou ik eens omkijken naar de Mattheus van Bach.

En een hele klas die lastig is? Allemaal Für Elise laten overschrijven. Natuurlijk voor een cijfer. Knoeiboel betekent een paal.

Je kunt het natuurlijk ook wat omzichtiger aan pakken. Bijvoorbeeld, deel blaadjes uit en geef de opdracht: 'Tekenen een gitaar voor een cijfer'.

Er zijn dan nog twee moeilijkheidsgraden: óf er is in het lokaal een gitaar zichtbaar óf niet.

Het is óf natekenen óf uit het hoofd tekenen. De normering mag de docent zelf bedenken. En zo zijn er nog wel wat instrumenten te verzinnen die het tekenen waard zijn. Elk fout onderdeel van het instrument: punt eraf. Lekker streng zijn tot ze niet meer door jou of Mozart heen zitten te ouwehoeren.

Dit stukje wordt natuurlijk ook gelezen door anderen dan muziekdocenten.

Ongetwijfeld denken zij nu, dat is me ook een gezellige boel in zo'n muziekles! Komt de docent nog wel toe aan het gewone onderwijs?

Ik zou zeggen, het gaat de laatste tijd steeds beter.

Als ik het leven nog eens over mocht doen, zou ik nooit muzikleraar willen worden. Dit is een volslagen onzinnige uitspraak. Ten eerste is een herkansing van hetzelfde leven redelijkerwijs uitgesloten. Zelfs de meest onredelijke religies laten een dergelijke mogelijkheid onbesproken. Ten tweede, ik voel mij als muzikleraar buitengewoon tevreden, maar ik bedank simpelweg voor een herhaling. Tientallen jaren ben ik in mijn muzieklokaal koning in het rijk 'tussen notenschrift en popmuziek'. Het lokt niet opnieuw in 1970 te beginnen. Ben ik dan een ontevreden oud baasje geworden? Gaat Job ter Steege soms knorren, piepen en teleurgestelde geluidjes laten horen? Ik ben het niet van plan. Zeker, voor een galmend schoolmuziekhalleluja moet men bij mij niet aanbellen. Dan kom ik in ademnood. Maar als u als muziekdocent twijfelt wanneer het soms even niet meezit, bent u bij mij in goede handen. Wees maar niet bang. Ik neem u mee naar het verleden. Eerst eens rondkijken in de sprookjestuin van de geschiedenis. Op zoek naar een verklaring voor de muzieklessen waarvoor u jarenlang wordt ingehuurd of ingehuurd gaat worden. Waarom doet de muziekdocent dit werk toch allemaal? Ik neem u mee op reis naar interessante plekjes die met muzieklessen te maken hebben.

De reis begint in Toscane. Ongeveer vijftig kilometer van Florence komen we een stadje binnen. We beproeven de Hemingway-methode. Neerstrijken op een terras, drankje bestellen, rondkijken en de sfeer opsnuiven. We verblijven in de zoete sprookjestuin van het verleden. De aandacht wordt getrokken door een stel, dat luidruchtig op weg is naar het kerkgebouw. Een jonge onderwijzer doet zijn best z'n leerlingen ordelijk de kerk in te loodsen. Ze verdwijnen in de schaduw van het monumentale bouwwerk. We rekenen af en lopen achter hen aan. Inmiddels is de koorrepetitie al begonnen. De jongens hebben moeite om de noten van hun partij te lezen. Het enthousiasme van hun jeugdige dirigent is adembenemend. Zo moeilijk zijn die noten nu ook weer niet als je eenmaal weet hoe je ze moet zingen.

Na afloop spreken we de onderwijzer aan. Hij heeft een nieuwe methode bedacht om van noten te lezen. Nu hoeft hij niet alles meer

voor te zingen. Zijn methode is inmiddels als boekje verschenen. Hij werd zelfs bij de paus in audiëntie ontvangen. De Heilige Vader had in zijn bijzijn het manuscript goedkeurend doorgebladerd, zo vertelt de muzikleraar van Arezzo glunderend. Guido van Arezzo schreef zijn *Micrologus* in 1019. Hij zal beslist nog geen dertig jaar oud zijn geweest. Na de Bijbel is de *Micrologus* het meest gekopieerde boek in de middeleeuwen. Geen wonder, wat is muziek nu zonder noten?

Duizenden kilometers verderop ligt Virginia. Het is de oudste Engelse kolonie in de Nieuwe Wereld. De eerste kolonisten vestigen zich er in 1607. Aanvankelijk zijn de levensomstandigheden bijzonder slecht. Dit verandert als men in 1614 tabak gaat verbouwen. Vijf jaar later verschijnt voor de kronkelige kust van Virginia een Nederlands koopvaardijchip. De bemanning is blij de Engelse kolonie te kunnen aandoen. Er heerst aan boord groot gebrek aan eerste levensbehoeften. Het tekort aan eten is vooral ontstaan door de speciale lading van dit Hollandse schip: enkele tientallen inwoners uit West-Afrika die in het ruim zitten opgesloten. In ruil voor deze mensen kan de Amsterdamse kapitein voldoende ravitailleren en zelfs winst maken. Het is precies vier eeuwen nadat jeugdige priester Guido zijn boekje schreef. In dat jaar 1619 stelde Virginia een volksvertegenwoordiging in en ontving tegelijkertijd een nieuwe bevolking die voorlopig 350 jaar van een dergelijke vertegenwoordiging zou zijn uitgesloten. De kersverse zwarte nieuwkomers zouden tot in de Negentiende Eeuw met tienduizenden worden aangevoerd. Hoe ik ook dwaal door de bittere sprookjestuin van de geschiedenis, er is heel weinig bekend over deze rechtelozen.

Een enkel vermoeden. De gedeporteerde inwoners van Afrika beschikten niet over de *Micrologus* van Guido van Arezzo.

Terug in Europa zien we hoe de muzikale panelen verschuiven. In het begin van de Zestiende Eeuw gaat in het rijk van Karel de Vijfde de zon nooit onder. Van Zuid-Amerika tot de Filippijnen strekt zijn heerschappij zich uit. Hij beheerst het grootste deel van Europa. Kunst en muziek bloeien in Vlaanderen en Italië. De in Gent geboren Karel de Vijfde neemt die cultuur mee naar Andalusië. Naar Sevilla, waar de rijkdommen uit Amerika binnenstromen.

Na de regering van zijn zoon Philips de Tweede verdwijnen Spanje en het Spaanse Vlaanderen langzaam in de sprookjestuin van de geschiedenis. Italië, Duitsland en Oostenrijk gaan muzikaal de dienst uitmaken.

Het zal eeuwen duren voordat Pablo Picasso het slapende Spanje schreeuwend doet ontwaken met zijn Guérnica. Natuurlijk was 11-3 in Madrid vreselijk, maar niet te vergelijken met de terroristische aanslag van de Duitsers op 26 april 1937. Duitsland is niet in oorlog met Spanje, maar Hitler wil Franco best even helpen die lastige Basken hun plaats te wijzen. Er vallen in Guérnica 1650 doden. Tweemaal zoveel als de ETA er ooit heeft uitgemoord en een achtste aantal slachtoffers van 11-3. Het is maar dat u het weet. Maar dat is het heden, ik ga te snel. Bovendien heeft dit laatste niets met uw muzieklessen te maken. Terug naar de sprookjestuin.

Thomas had in zijn jeugd een ernstige oorontsteking gehad. Zijn gehoor was slecht. Bij een politiecontrole hoorde hij niet dat hij werd aangehouden. Een waarschuwingsschot werd gelost om zijn aandacht te trekken. Pianospel kon hij nauwelijks horen. Het ging nog het beste als hij zijn tanden in de pianoklep zette en zo de trillingen tot zich kon nemen. Thomas Alva Edison vond in 1877 de fonograaf uit. Een toestelletje om geluid te kunnen opnemen en af te luisteren. Deze uitvinding leidde tot een volslagen nieuwe manier van muziekconsumptie. Overal lees en hoor je dat vanaf dat moment elke muziek met een druk op de knop is af te luisteren. Dat is natuurlijk wel zo, maar naar mijn smaak was het meest bijzondere dat je luisterde naar muziek terwijl je de muzikanten of musici niet bezig zag die muziek uit te voeren.

In 1894 experimenteerde Thomas Edison al met bewegende beelden gecombineerd met geluid. In 1913 was een enkele geluidsfilm te zien via een systeem van grammofonplaten. Op 6 oktober 1927 kwam *The Jazzsinger* uit. De film telde vier scènes met geluid. Het succes van de eerste geluidsfilm viel tegen. Er waren te weinig bioscopen met de juiste apparatuur. Bovendien meenden velen dat een geluidsfilm mogelijk schadelijk was voor het gehoor ('...It will hurt the ears...'). De eerste speelfilm met continu geluid werd uitgebracht in juli 1928.

Het was de film *Lights of New York*. Tussen de fonograaf (1877) en de Jazzsinger (1927) zit precies een halve eeuw. Het zal tientallen jaren duren voordat het beeld de muziek min of meer heeft ingehaald. Maar opnieuw loop ik voor de troepen uit. Ik neem u weer terug naar onze barre sprookjestuin. Een jaar voordat de Jazzsinger uitkomt, wordt op 18 oktober 1926 Charles Edward Anderson Berry geboren. Terwijl Adolf Hitler zich warm loopt om 50 miljoen doden op zijn conto te gaan schrijven, groeit Chuck Berry op in de redelijk welvarende wijk voor zwarten The Ville. Een voorstadje even ten noorden van St.Louis. Hij is een genie. Hij schrijft de mooiste teksten en bedenkt de heftigste melodieën. De rock & roll zal hem zeer schatplichtig zijn. Op sinterklaasavond gedenkt de muzikliefhebber dat Mozart overleed, maar ook dat Richard Wayne op 5 december 1935 geboren werd. Nick Cohn schrijft in zijn standaardwerk over rock an' roll dat hij op 25 december ter wereld kwam. Maakt allemaal niet uit. De bordenwasser uit Macon, Little Richard is de hardste rock an' roll zanger ooit. Hij begreep dat zelf: 'Mijn ouders draaiden plaatjes van Bill Crosby en zo, maar ik wist dat er iets harders was in de wereld en dat blijkt ikzelf te zijn.' Inmiddels is Elvis Presley al bijna één jaar oud. Terwijl de wereld in vuur en vlam staat en de Verenigde Staten de Tweede Wereldoorlog afsluiten met het laten ontploffen van twee atoombommen, staat de nieuwe welvaart te dringen. Elvis komt in 1956 van een andere planeet. Elvis schrijft of componeert niets zelf. Hij bedenkt ook niets zelf. Waarom is hij de King of rock an' roll? Er zijn maar twee redenen te noemen. Hij is blank en je kunt hem bekijken. Dat Elvis ook nog briljanter dan wie dan ook al die rock an' roll songs kan zingen is alleen maar meegenomen.

Inmiddels bestaat in Nederland het vak schoolmuziek. Voorlopig nog geheel raszuiver richt men zich naar de Midden-Europese muziektraditie. Wie wat later is geboren kan zich het nauwelijks voorstellen. De blokfluit als het hoogst haalbare voor de sociaal zwakkere. Het is onzinnig dit allemaal te verbloemen. Ik was trots als een pauw toen ik na de sopraanblokfluit van mijn ouders een altblokfluit kreeg (niets Sinterklaas, niets verjaardag, nee zomaar, want de muziekschool verordonneerde dit).

Met het klimmen der jaren staan twee docenten uit die jaren vijftig bij mij in de Eregalerij.

Ik had in 1955 les van Annie Schoen. Zij was zangeres en pianiste. Ze was aan één van haar benen ernstig gehandicapt en liep met afschuwelijk orthopedisch schoeisel rond. Ook in 1955 en de daarop volgende jaren was het een hele klus om jongens en meisjes in hun vrije tijd bij de amv-les te houden. Ondanks haar handicap en de pijn die ze moet hebben geleden, liet ze ons bewegen op muziek. Later begreep ik van een hoofdvakdocent ritmiek (het hoofdvak Muziek & Beweging) te Rotterdam, dat dit geen probleem hoefde te zijn. Muziek & Beweging moest je vanuit een rolstoel kunnen geven. Dit verbaasde mij volstrekt niet.

Een paar jaar later had ik les van Jan Klinkhamer. Tussen al het handzingen, blokfluitspel, volksliedjes en de algemene muziekleer nam meneer Klinkhamer een grammofoon mee en liet een Amerikaanse kerkdienst horen waar negers en negerinnen een zogenaamde spiritual zongen.

Ik was een jaar of elf. En ik zal het maar meteen verklappen. Ik vond het niets. Een hoop overdreven geschreeuw waar ik geen touw aan kon vastknopen. Maar toch was ik buitengewoon geïnteresseerd. Niet om die muziek, maar omdat meneer Jan Klinkhamer voor die muziek ruimte maakte in zijn les.

Mijn stagebegeleider André Rodenhuis kon alleen via een gehoorapparaat communiceren. Achter in de klas haalde hij als stagebegeleider onbezorgd deze apparatuur uit zijn oor en begroef zich in één of ander interessant wetenschappelijk boekwerkje. Na de les schakelde hij het gehoorapparaat weer in en gaf mij een tien voor de les. Waarschijnlijk meende hij dat wanneer tijdens een muzieklles wetenschappelijke arbeid verricht kon worden, zonder dat broodkorsten, pennen en passers je om de oren vlogen, een dergelijke muzieklles uitmuntend was.

De tijd dringt. De muziekdcent, meneer Bruyel (leerling van een leerling van Brahms), is zojuist in een brugklasles onderuit gegaan. Hij is op weg naar de intensive care van het Elisabeths Gasthuis te Haarlem. De rector van de school belt me of ik het klusje wil overnemen.

De sprookjestuin verdampt. Het is inmiddels de cursus 1969-1970. Ik ben nu muziekleraar aan een echt lyceum. De Mammoetwet wordt ingevoerd. Er staan op mijn rooster mms-classes (Middelbare Meisjes School, een soort havo met Cultuur en Maatschappij als profiel) en ook al atheneumklassen van de nieuwe Mammoetwet.

In mijn muzieklokaal van het Eerste Christelijk Lyceum te Haarlem (het gaat hier zelfs om het Eerste Christelijk Lyceum van Nederland) staat een pontificale vleugel. Er is ook een platenspeler. Er zijn wat platen van Bach en Mozart. De boodschap is duidelijk. De eerste optie is de vleugel. Mocht dit niet lukken, dan is er de platenspeler. Of even later de cassettespeler. Ik ga langs bij mijn voorganger. De ongeveer zestigjarige meneer Bruyel ontvangt mij liggend op een chaise longue. Hij zal nooit meer voor de klas staan. Wel heeft hij nog een advies aan zijn 21-jarige langharige opvolger. Wat voor les je ook voorbereidt, beslis pas wat je gaat doen als een klas binnenkomt. Niet de les, maar de klas is belangrijk. Ik knik de zieke toe en verlaat zijn woning.

In al die jaren van muziekonderwijs valt er toch iets op dat opmerkelijk genoemd kan worden. Muziek, beste lezers, is toch iets wat alleen maar te maken heeft met wat onze oren waarnemen. Maar het is erg aantrekkelijk om je ogen te gebruiken. Eigenaardig, want bij onze collega's van de beeldende vorming bestaat geen enkele behoefte om het gehoor in te schakelen.

Guido van Arezzo beschreef in zijn micrologus hoe je van blad kon zingen. Thomas Edison vond uit hoe je geluid kon vastleggen, maar bladmuziek bleef. Natuurlijk was het goed om al die zwarte muziek en rock an' roll vast te leggen, maar wie aan de van Baerlestraat te Amsterdam de muziekhandel Broeckmans & van Poppel binnenloopt, ziet dat al die viva voce muziek in nootjes te koop is.

In 1971 verschijnt de rockopera *Jesus Christ Superstar*. Ik type de tekst uit en stencil deze. In de les zijn mijn leerlingen die de tekst meelesen adembenemend betrokken. Het meelesen van het libretto leidt tot analyse van de muziek. Het lijkt er op dat leerlingen beter luisteren en begrijpen als er iets te zien valt.

Ruim tien jaar later doet zich in een les aan 4 atheneum een eigenaardig voorval voor. Het gaat over rock & roll en met name over

Elvis Presley. Ik noem de film *Jailhouse Rock* als autobiografie van een rock & rollartiest. Een meisje zegt dat ze een video-opname van de film thuis heeft. Ze wil hem wel meenemen. Ik reserveer de door de school zojuist aangeschafte videoafspeler. Voor het eerst van mijn leven wordt in mijn muziekles een film vertoond.

Er is niemand die vraagtekens zet bij de handige uitvinding van Guido van Arezzo. In het verlengde daarvan is er ook niemand die de muziekprogramma's op de computer afwijst. We applaudisseren voor Thomas Edison (en Emil Berliner de uitvinder van de grammofoonplaat) die ons in staat stelden muziek op te nemen en af te luisteren.

Toch blijft het tricky. Een muziekdocent wordt in laatste instantie afgerekend op geluid en niet op beeld. In mijn derde klassen laat ik heel veel beeldmateriaal zien. Ik behandel dan de opkomst van de rock & roll. De leerlingen klagen niet. Ik denk dat ik veel te melden heb over dit onderwerp. Meer dan ze van wie dan ook ooit in hun leven te horen krijgen. Maar van binnen voel ik altijd onrust. Als ik met een klas een lied zing of ze aan de keyboards een ontwerpopdracht laat uitvoeren, hoef ik niets uit te leggen. Als de onderwijsinspectie plotseling langs zou komen, is de zaak duidelijk. Er wordt muziekles gegeven.

Maar wanneer bij mij de lampjes uitgaan en het flatscreen of het smartboard gaan aan, moet ik dit kunnen verantwoorden.

11

Als er één ding zeker is, dan is het wel dat een echte musicus een vulkaan vol emoties is. En dat die vulkaan soms in alle hevigheid tot uitbarsting komt. Een muzikant die nooit ontploft, is geen echte. Er zijn helaas collega's die altijd redelijk blijven. Onder alle omstandigheden. Wat de kwade buitenwereld hen ook aandoet. Ik vind deze collega's verdacht.

Nee, ik koester mijn herinneringen aan toonkunstenaars die zich in hun drift lieten gaan.

Het begon al tijdens de amv-lessen aan de muziekschool te Velsen. Het was 1956. Wij hadden les van juffrouw Schoen. De meeste kindertjes van acht of negen jaar waren door hun ouders naar de muziekles gestuurd. Vooral de jongetjes keken soms met smart naar buiten waar hun vriendjes vrolijk aan het voetballen waren terwijl zij noten schreven en vreemde liedjes als 'Jan Mijne Man' of 'Ain boer wol noar zien noaber tou' moesten zingen. Volstrekt begrijpelijk dat wij jongetjes af en toe het anker uitwierpen en door ongewenst gedrag onzerzijds de muziekles tot stilstand brachten. Een favoriete methode was dat wij voortdurend alles wat wij op onze tafeltje hadden liggen op de grond lieten vallen en dit dan omstandig weer gingen oprapen. Dat kwam dan 'Ain boer wol noar zien noaber tou' niet ten goede, laat staan het meerstemmig handzigen. Een soort luchtzingen avant la lettre. Juffrouw Schoen bestreed ons gedrag door met de achterkant van de bordenwisser keihard op haar bureau te slaan om zo de aandacht op haar en haar strafmaatregelen te vestigen. Deze varieerden van op de gang moeten staan tot: 'Ik bel jullie ouders op!' Vermakelijk was dat bij het slaan met de bordenwisser veel krijtvolken los kwamen zodat een argeloze voorbijganger gedacht moet hebben dat het muziekonderwijs in een meelfabriek plaatsvond.

Als leerling aan het Eerste Christelijk Lyceum te Haarlem zat ik in een piepklein schoolorkest (vier jongetjes uit de onderbouw die dwarsfluit, klarinet, viool en wat orff speelden). Wij begeleidden een

meisjeskoor. Dit bestond uit zo'n veertig meisjes uit de bovenbouw van de toenmalige mms. De dirigent was onze muziekleraar meneer Bruyel. Hij ondersteunde het geheel aan de vleugel. De meisjes hielden erg van er doorheen praten. Wij weten nu dat dit van alle tijden is. Meisjes willen op school maar één ding en dat is praten. Maar meneer Bruyel dacht begin jaren zestig dat dit een actie was die speciaal op hem was gericht. Meneer Bruyel kon zich slecht beheersen. Het was altijd weer rood aanlopen, de klep van de vleugel hard dicht slaan en dan woedend het muzieklokaal verlaten met de woorden: 'Ik stop er mee, jullie zoeken het maar uit!' Wij zochten echter niets uit, maar wachtten op de terugkeer van de maestro. Zijn verontschuldiging was altoos dat hij het schoolorkest niet de dupe wilde laten worden van het wangedrag van de meisjes. En dan ging het weer een half uurtje goed.

Mijn clavecimbelleraar R. was werkelijk de rust zelve. Eén en al kalme redelijkheid. Immer met zachte stem die door een weelderige baard nog wat gedempt werd. Ik was erg gesteld op deze leraar. Maar onderhuids jeukte het toch. Zou R. dan nooit eens ontploffen? Jaren nadat ik bij hem de lessen had beëindigd kreeg ik het verlossende bericht. R. gaf les in de Waalse Kerk te Haarlem. Over één van zijn leerlingen werd hij steeds minder tevreden. Het liep hoog op. Uiteindelijk ontdeed hij zich van de student door het bovenblad van het klavecimbel zo hard op het instrument te laten neerkletteren dat de leerling de galmende kerk uitgevluchtte. Het moet een akoestisch inferno zijn geweest. Ik heb het verhaal van zowel R. als van de betreffende student, dus het zal kloppen.

Bij mij ging het tijdens de laatste 'open dag' mis. Een blonde moeder met enkele blonde dochttertjes komt het muzieklokaal binnen. Types: 'Heemstedse vrouwen'. Het oudste kind is kennelijk op zoek naar een fijne middelbare school. De moeder knoopt met mij een gesprekje aan. De dochters staan als lakeien naast haar.

De moeder lijkt nog net de zin in te slikken: 'Waar is het schoolorkest?' en vraagt: 'Is er een schoolorkest?'

Die vraag komt wel vaker langs. Maar ik ruik onraad. Toch leg ik kalm uit dat er op deze school geen standaard schoolorkest is. Maar als er iets te doen is zoals een toneelstuk, een musical, een viering of noem maar op, dan proberen we een geschikt ensemble bij elkaar te brengen. Het probleem is, zo leg ik uit, dat leerlingen die graag in een orkest zitten, meestal al in één van de orkesten van de muziekschool zitten. En in een tijd dat de agenda van de doorsnee leerling al propvol is, zijn er niet veel leerlingen die nog eens in een tweede orkest willen plaatsnemen. De moeder begint mij vuil aan te kijken en buigt zich naar haar dochters en zegt luid en voor iedereen hoorbaar: ‘Dit is een muziekdocent die denkt dat kinderen het niet leuk vinden om in een orkest te zitten. Nou, jullie zitten gelukkig al fijn in het orkest van de muziekschool!’

Een onbespreekbare woede overspoelt me. Het liefst was ik met alle macho die als bijna gepensioneerde nog in mij is, over de moeder heen gereden of had ik op zijn minst het volledige keyboardpracticum op haar hersens kapot geslagen. Het spul is toch aan vervanging toe.

Maar nee hoor, ik beheers mij en wens haar en de kinders nog een prettige voortzetting van de dag toe.

Ik ben volkomen ongeschikt als muziekleraar.

12

Mozart en Elvis. Waarom niet Mozart en Presley? Dat is de eerste vraag die op komt. Het is even zoeken, maar het antwoord is te vinden. Het bleek doelbewust beleid van de manager van Elvis Presley. Na zijn comeback op kerstavond 1968 op de NBC-zender en het binnenslepen van het beruchte contract met het International Hotel in Las Vegas, zou manager Tom Parker zijn merk, zijn *brand*, voortaan alleen Elvis noemen.

Dat is het eerste verschil tussen Elvis en Mozart. De één kennen we van zijn voornaam en de ander van zijn achternaam. U begint het misschien al te begrijpen, dit is muziekgeschiedenis voor kinderen in de onderbouw. Voorlopig gaat het nog niet over muziek, maar over zaken die ze van zich zelf kennen. Iedereen heeft immers een voornaam en een achternaam.

Zijn er misschien nog meer verschillen of overeenkomsten tussen Mozart en Elvis waar mijn leerlingen iets aan hebben? Wel zeker.

Beide zijn mannen. In elk geval geen vrouwen. In de muziek gaat het vaker over mannen dan over vrouwen. Ik voel me daar altijd een beetje onrustig over. Een prettige verklaring heb ik in elk geval niet, dus wie van mij les heeft kan er op rekenen dat als een muzikale vrouw in het zonnetje gezet kan worden, ik dat wis en drie zal doen.

Beide waren hetero en getrouwd. De één kreeg 20 kinderen uit twee huwelijken en de ander uit één huwelijk maar eentje, een dochter. Hij noemde zijn vliegtuig naar haar. Is zo iets belangrijk?

Het gaat er bij muziekgeschiedenis om dat leerlingen leren bij alles vragen te stellen. Ik benadruk: 'Vraag je bij alles af of het onderzocht moet worden, alleen dan kom je verder. Je bent een goudzoeker, als je geen enkele steen weg bikt vind je zeker geen goud.'

Een enorm verschil tussen Mozart en Elvis is de kwestie van elektriciteit. Wie daar geen muzikles mee kan vullen, moet zich ogenblikkelijk ziek melden. Mozart schreef op en Elvis nam op. Mozart kon noten lezen en ze ook opschrijven, Elvis kon dat niet. Hij hoefde het ook niet. Mozart had een pen en Elvis een microfoon.

Op dit moment komt een zeer fundamentele discussie langs. Is mu-

ziek die wordt opgeschreven belangrijker dan muziek die wordt opgenomen? En in dat verlengde, wat levert meer op: muziek die wordt geïnterpreteerd naar notatie of muziek die wordt geïnterpreteerd naar een opname? Deze ingewikkelde kwestie laat ik nog even rusten.

Wat betreft die elektriciteit is het interessant de film *Amadeus* van Milos Forman uit 1984 bij de hand te hebben. Want hoe ging dat vroeger in de theaters? Geen stopcontacten, maar wel kroonluchters met het voortdurend plaatsen van nieuwe kaarsen. Bij de voorstellingen werden deze kroonluchters hoog opgetrokken, zodat het in de zaal een beetje donkerder werd. Uitblazen was geen optie (stank en hoe krijg je ze na de voorstelling weer aan?). Toneellichten werden versterkt door spiegels. Ach, u kunt het in de genoemde film allemaal zien. En als u dit cinematografische werkje aan de leerlingen toont en men ziet Mozart componeren terwijl hij over een biljarttafel hangt, vergeet dan niet te melden dat Mozart een hartstochtelijk biljarter was. De berichten zijn niet helemaal duidelijk, maar bij dat biljarten werd om hoge bedragen gegokt en Mozart schijnt daarbij flink wat geld te zijn kwijt geraakt.

Gokken? Hallo, dat doet heel erg denken aan de manager van Elvis, Colonel Tom Parker. Deze heette eigenlijk Dries van Kuijk en was in 1909 in Breda geboren. De man was in de jaren dertig illegaal de vs binnen gekomen, had geen paspoort en was dus stateloos. Hij was gokverslaafd en smeedt als typische dumper (= een gokker zonder systeem) in Las Vegas elke avond meer dan 50.000 dollar kapot. Dat kon hij zich veroorloven omdat het International Hotel hem onbeperkt krediet had gegeven. Deze regeling was tot stand gekomen omdat de manager van Elvis een ernstig hartpatiënt was en spoedig, zo meende men, wel zou komen te overlijden. De werkelijkheid bleek anders. Colonel Tom Parker overleefde zijn beroemde cliënt twintig jaar. Hij overleed op 21 januari 1997 bijna 88 jaar oud.

Over doodgaan. Beide mannen leefden niet erg lang. Mozart werd 35 en Elvis 42. Over hun dood is veel gespeculeerd. In elk geval weten we nu zeker dat Mozart een natuurlijke dood stierf en dat Elvis

bewust een overdosis nam. Het is aan te nemen dat we het moeten betreuren dat Mozart niet wat langer had geleefd. Een heel verschil met Elvis. Die was helemaal op. Deze stinkend verwende en tot op het bot verslaafde man had alle pleziertjes van het leven geconsumeerd en verkeerde uiteindelijk in het laatste stadium van verval. Dat is de doodswens.

Een vraag die alle leerlingen stellen: Hoe werden ze beroemd?

Hier komen we op het adembenemende verschil tussen Mozart en Elvis.

Mozart had werkelijk alles, maar dan ook alles mee. Hij kreeg goed muziekonderwijs. Zijn vader was een excellent musicus. Daarbij was de vader van Mozart ook zijn manager die hem heel Europa doorsleepte en hem beroemd maakte. Als je Mozart wilt vergelijken met iemand uit onze tijd, dan is dat Michael Jackson. Die had net zo'n vader met ook flink muzikaal talent. Beide leverden hun jeugd in voor de muziek. Michael Jackson verkocht van zijn beroemdste album 'Thriller' meer dan honderd miljoen stuks. Elvis grootste hit 'Its now or never' bleef op twintig miljoen verkochte exemplaren steken. Michael Jackson had alles mee. Was hij maar op z'n vijfendertigste gestorven. Dan was hij ècht de Mozart van de vorige eeuw geweest. Nu is hij gestorven als een zielenpoot zonder platencontract met rare aanklachten over gerommel met jongetjes aan zijn broek.

Elvis had werkelijk alles tegen. Zijn vader was vrijwel analfabeet en bracht jaren in de gevangenis door. Elvis kreeg nooit één muziekles. Hij was nooit in de gelegenheid om in bandjes het vak te leren. Hij leerde het vak door te luisteren naar de radio en misschien door gospeldiensten te bezoeken. Voor een paar dollar liet hij in de opnamestudio van Sam Phillips in Memphis een plaatje opnemen, zogenaamd voor zijn moeders verjaardag. En alleen omdat Marion Keisker, de secretaresse van Sam Phillips daarop aandringt, mag Elvis een jaar later terug komen om bij Sun Records wat proefopnames te maken. Nog een wonder dat na wat rotzooien met muziek tijdens een koffiebreek de eerste hit 'That's alright mama' er toevallig uitkomt.

En alsof de narigheid dan niet ophoudt, is daar de manager van Elvis: Tom Parker. Zoals gezegd een illegale Nederlander in de vs die

het land niet uit kan omdat hij geen paspoort heeft. Hij stuurt Elvis in 1958 het leger in, terwijl dat helemaal niet had hoeven en laat hem jarenlang in Hollywood onbenullige films maken. Deze manager probeert nog Elvis zijn comeback in 1968 te verhinderen en zadelt hem op met een belachelijk contract in Las Vegas waar Elvis een laag honorarium krijgt zodat Parker onbeperkt aan de roulettetafels zijn gang kan gaan. Dries van Kuijk uit Breda is financieel gesproken, de grote winnaar van de rock an' roll. Contractueel kreeg onze Dries 50% van de inkomsten van de Koning. Dat is voor een manager idioot veel.

En dan nu op zoek naar Mozart en Elvis. Wat betreft Mozart is een mooie ingang: *Attrazione d'amore*: Een dirigent en zijn orkest. Van Frank Scheffer AVRO 2004.

Een fragment waarin de Portugese pianiste Maria João Pires tijdens de openbare generale repetitie met het Concertgebouworkest o.l.v. Riccardo Chailly erachter komt dat zij het verkeerde concert heeft ingestudeerd...

Voor elke musicus is dit een nachtmerrie: Je zit op het podium van het Concertgebouw voor een openbare repetitie achter de vleugel, en dan zet het orkest een heel ander stuk in (Mozarts Pianoconcert kv 466) dan je hebt ingestudeerd. Maria Joao Pires overkwam het echt. Ze is totaal ontredderd, maar dirigent Riccardo Chailly praat haar rustig naar het moment toe dat zij in moet zetten. Uiteindelijk speelt ze toch maar kv 466, maar de wanhoop blijft nog even zichtbaar. Wie daar in de les niet iets moois van weet te maken is een regelrechte sukkel. Even surfen naar *Zomergasten 2007* van de VPRO en u vindt het.

En natuurlijk de historisch ondeugdelijke film *Amadeus*. Een muziekdocent die beslagen ten ijs komt en het heft in hand weet te nemen, die kan met deze film in de klas toch goed aan de slag.

En dan is het met Mozart heel erg prettig dat hij in Haarlem (waar ik les geef) is langs geweest. Je ziet hem als het ware over de Grote Markt lopen. Een jongetje van negen jaar. Een wonderkind. Kan het in de les ook nog over gaan. Probeer in je les alles te pakken waar leerlingen iets mee hebben. Zo bedrijf je geschiedenis.

Elvis heeft nooit buiten de vs opgetreden. Zijn manager had geen paspoort en hield dit tegen. Voor Elvis moet je dus naar Amerika. Onlangs deed ik dit. Ik bezocht Memphis. Ik ging naar de plekken waar Elvis rondliep. De studio van Sam Phillips en natuurlijk Graceland alwaar ook de graven van Elvis en zijn vader Vernon, moeder Gladys en oma Minnie Mae (die iedereen overleefde) te bezoeken zijn. De ogen bleven droog, ik bespeurde in mijn lichaam geen speciale opwindning en de waarheid was ook maar zo zo. Terwijl ik daar rondliep vroeg ik me voortdurend af waarom die Elvis-vertoning me zo weinig deed. Opeens wist ik het. Wie naar Graceland in Memphis gaat is als een katholiek die het Vaticaan bezoekt. Het is daar opgepoetst en politiek correct. Behalve zingen zou Elvis zo ongeveer de hele dag de Bijbel lezen en colaatjes drinken. Alles is één grote suikerspin en dus maar de halve waarheid. Voor de hele Elvis hoef je misschien niet naar Memphis Tennessee. Hoe indrukwekkend ook de racket ball court van Elvis als een soort mausoleum is ingericht. Nee, je moet voor de waarheid goed kijken naar de films en documentaires uit de jaren vijftig, de NBC-special uit 1968, 'Aloha from Hawai' van 1973 (na een maandenlange hongerkuur zou hij voor de laatste keer in zijn leven toonbaar zijn) en tenslotte de gefilmde show uit juni 1977 van CBS. Zes weken voordat de Koning zal sterven. Dit optreden is adembenemend. Spectaculair hoe tijdens zijn optreden waar hij geen drugs kan innemen, de ontwenningsverschijnselen al toeslaan. Hij zweet uit z'n ogen, z'n tong bungelt verlamd uit z'n mond, z'n vet is door een korset op z'n rug gebonden, z'n knieën zijn ingezwachteld opdat de Koning niet onder z'n eigen gewicht van 125 of 135 kilo ineen zal storten, teksten is hij voortdurend kwijt, wankelend wordt hij door toneelknechten ondersteund op weg naar z'n elektrische golfkarretje achter de coulissen. In feite kan de Koning nauwelijks meer lopen. Maar het publiek blijft enthousiast, al zouden ze hem in een kruiwagen het toneel hebben opgereden...

Hij is incontinent. Hij ontwaakt in zijn eigen poep want hij kan niet meer zelfstandig naar het toilet. Cheeseburgers blijven in zijn keel steken en hij valt in een bord soep in slaap. Zijn lijfwachten (Elvis is

nóóit alleen) zorgen ervoor dat de Koning niet stikt in zijn eten of verzuipt in z'n eigen soep.

De geduldige dood wacht hem tenslotte op in de loop van de morgen van 16 augustus 1977. Als ze rond 9.00 uur op zijn sterfdag gaan slapen, wil Elvis nog even lezen in de badkamer. Zijn verloofde Ginger Alden stelt dan de fatale vraag: 'Elvis, zorg je ervoor dat je niet in slaap valt?'

De laatste woorden van de King zijn: 'Nee hoor, maak je geen zorgen, dat overkomt me niet'.

Ginger had moeten vragen: 'Elvis, zorg je ervoor dat je niet dood gaat?'

Er is dan niemand meer die hem in de gaten houdt. Elvis zal de speciale bruine enveloppen met extra opgespaarde pillen openscheuren en met een glas water het gif doorslikken.

's Middags om 14.00 uur treft de negentien jaar oude Ginger haar minnaar aan in de badkamer. De Koning hangt voorover in de met leer beklede verchromde fauteuil. Het lichaam is ijskoud en door de drugs ziet hij er zwart uitgeslagen uit. Zijn pafferige gezicht lijkt griezelig op dat van zijn moeder toen die op ongeveer dezelfde leeftijd in 1958 aan een alcoholvergiftiging overleed. Het enige verschil is dat de tong van haar lievelingskind zich heeft vastgebeten tussen de tanden. Elvis is morsdood. Net als Mozart op sinterklaasavond 1791.

Overal ter wereld beginnen de kassa's te rinkelen. Geen enkele musicus zal na zijn dood zoveel verdienen als Elvis Aäron Presley. Of hij moet misschien Michael Jackson heten.

Waar haalden Mozart en Elvis hun succes vandaan? Wie waren hun fans? Wie, om het maar eens bot te zeggen, zorgden voor het geld?

Bij Mozart was dat duidelijk. Het geld kwam van wie geld had. De overheid, de kerk, het hof, de adel en de rijke bourgeoisie. Zij waren de baas over de muziek.

Bij Elvis was dat geheel anders. Wie waren daar de baas over de rock an' roll? Dat waren juist de allerzwaksten in de samenleving. Negers en kinderen. Zonder de zwarte muziek geen rock an' roll. Zonder kinderen geen kopers van rock an' roll platen.

Het ontstaan van de popmuziek doet me vaak denken aan een tekst uit de Bijbel. Lees Mattheus 21 vers 42:

Daarop zei Jezus tegen hen: 'Hebt u dit nooit in de Schriften gelezen: "De steen die de bouwers afkeurden is de hoeksteen geworden. Dankzij de Heer is dit gebeurd, wonderbaarlijk is het om te zien."

De meeste mensen hebben er geen idee van hoe de rock an' roll in de jaren vijftig is tegengewerkt. Er waren destijds een paar honderdduizend kinderen die van rock an' roll hielden. Misschien zelfs maar honderdduizend fans, meestal meisjes van 12 of 13 jaar. De meeste miljoenen Amerikanen vonden het vreselijk dat een blanke zanger negerliedjes zong.

Zijn we er dan? Nee, er is nog één geweldige verrassing.

Op 7 februari 1964 landde om 13.20 uur plaatselijke tijd Pan Am vlucht 101 op John F. Kennedy Airport. Aan boord de Beatles van wie haast niemand in de vs had gehoord. Met de eerste Amerikaanse tournee van deze groep gaat de popmuziek dan pas als internationaal en succesvol genre van start.

Toen ze weer vertrokken waren, stonden namelijk in de week van 4 april boven aan de Billboard hitlijst vijf nummers van een groep die drie maanden eerder in Amerika nog vrijwel onbekend was:

1. Can't buy me love
2. Twist and shout
3. She loves you
4. I want to hold your hand
5. Please please me

Dankzij ene John Lennon die nog korter dan Elvis te leven had en zijn belangrijke kompaan Paul McCartney kan de wereld de nieuwe muziek in haar armen sluiten.

Het heeft maar een haartje gescheeld. Om het maar eens lekker kort door de musicologische bocht te zeggen. Daarom heeft Elvis als popmuzikant van het eerste uur, als martelaar, mijn zegen en moet naast Mozart zijn werk in de muziekles aan de orde worden gesteld. Mozart was natuurlijk ook een martelaar. Het heeft hem ook niet ècht meegezeten. Wat men verder ook moge denken over de doofheid van Beethoven of de laffe moord op John Lennon: Ludwig van

Beethoven en de Beatles waren natuurlijk de uiteindelijke helden van het verhaal. ‘De Negende Symfonie’ en ‘All you need is love’ werden iconen van het vrije westen in het algemeen en het nieuwe Europa in het bijzonder.

Tenslotte, op Paul McCartney na zijn alle in dit verhaal met name genoemde personen van de popmuziekgeschiedenis overleden. Voor kinderen van 13 of 14 jaar gaat het dus om gebeurtenissen uit een stenen tijdperk. Maar zolang u zelf nog niet dood bent, heeft u voor de klas nog een kans. Ga eens langs in Memphis als dat mogelijk is. U hebt dan in de les tenminste weer eens wat te vertellen. Misschien kan de Vereniging van Leraren Schoolmuziek een georganiseerde reis aanbieden.

Voorlopig kunt u in Haarlem volop aan uw trekken komen. In het voorjaar van 1766 bespeelde Mozart het beroemde in 1738 gebouwde Christian Müller orgel in de oude Baaf. Dit orgel staat er nog steeds. Dat is natuurlijk ook vet cool. Op locatie horen wat Mozart ooit hoorde. Analoog luisteren met je eigen oren!

Leraren en leraressen moeten zich er goed van bewust zijn dat kwaai opmerkingen verstrekkende gevolgen kunnen hebben.

In de brugklas was ik heel verliefd op H. Zij was een kop groter, kwam uit Zandvoort en nam een transistorradiootje mee naar school. Dat radiootje plaatste ze heel sexy onder haar groene slobbertrui en klemde het dan vast onder haar bh. Bij leraren die geen orde konden houden, zette ze het toestelletje af en toe aan en dan hoorden we allemaal gezellige muziek.

Hoewel H. naast mij zat, was ze voor mij volstrekt onbereikbaar. Ik voelde instinctief dat haar spannende tieten nog een brug te ver waren. Bovendien knapte ik tijdens de gymles nogal af op de zielige vertoning als bij het rondjes rennen de boezem van H griezelig klot-sende bewegingen maakte. Nee, dat moest nog maar even wachten. Maar je kon met H. en haar transistortje wel erg veel lol hebben. Vooral bij meneer Bouhuis die Engels gaf. Hij begon namelijk in allerlei tassen van leerlingen het radiootje te zoeken. Aangekomen bij de welgeschapen H. werd de zoektocht afgeblazen. Ook in 1960 was het niet gebruikelijk dat docenten secundaire geslachtsdelen van minderjarige meisjes onderzochten op Japanse elektronica.

Natuurlijk hadden we ook muziekles. Meneer Bruyel was onze muziekleraar. Hij was buitengewoon populair bij de schoolleiding want hij had een schoolkoor dat regelmatig door de NCRV werd uitgezonden. Daarbij ging meneer Bruyel beslist niet gebukt onder ordeproblemen. Terwijl in die tijd op de meeste Nederlandse scholen de ene overspannen muziekdocent na de andere werd afgevoerd, had meneer Bruyel de wind er onder.

Het was slechts wachten op een clash tussen H. en meneer Bruyel.

Meneer Bruyel was een muziekleraar van de oude stempel. Hij had les gehad van Ulfert Schulz die weer een leerling van Brahms was. Ooit riep ik een klas toe dat ze les hadden van een leerling van een leerling van een leerling van Brahms, waarop de leerlingen massaal riepen: 'Wie is Brahms?' Ik redde mij er uit met de allerergste leugen in mijn carrière als muziekleraar: 'Brahms was een leerling van

Beethoven'. Daarmee had ik vanzelfsprekend de klas plat en gaf ik verder plezierig les.

Meneer Bruyel was een muziekleraar van de oude stempel. Ik herinner me zijn eerste les muziekgeschiedenis in de brugklas nog heel goed. Hij vertelde dat muziek was begonnen met het slaan op trommels, maar met de komst van de beschaving was men na een heel gedoe in allerlei kloosters en andere mislukkingen op de piano uitgekomen. Op dit instrument (er stond een vleugel in het lokaal) zou hij ons laten horen wat het mooiste op aarde was. Daarop luisterden wij ademloos naar iets van Brahms, maar het kan ook Beethoven zijn geweest. Na het recital stak H. haar vinger op en vroeg: 'Kunt u ook een stukje jazz spelen?'

Zo stil als het toen werd in lokaal 1F van het Eerste Christelijk Lyceum te Haarlem, is het daar nooit meer geweest. Meneer Bruyel stond op van zijn pianokruk en kreeg een beslist ongezonde gelaatskleur. In de ijzige stilte sprak hij toen: 'Ik vind jazz niet de moeite waard.'

H. kromp ineen (voor zover haar prachtige lichaam dat toeliet) en ik leek een moment de ballen te hebben om meneer Bruyel te zeggen: 'Rot op met je klassieke bourgeois-zooi, wij zijn jong en wij hebben recht op jazz!' (op dat moment had ik er nog geen idee van dat elders op de wereld zo iets als rock an' roll bestond).

Maar dat zei ik natuurlijk niet. Ik zei zelfs helemaal niets. Te weinig ballen. Maar ik was wel heel erg kwaad. En ik had in mijn verliefdheid vooral medelijden met die arme H.

Leraren en leraressen moeten zich er donders van bewust zijn dat kwaai opmerkingen verstreckende gevolgen kunnen hebben.

Want wat waren die gevolgen? Het eerste slachtoffer was H. Zij ging niet over en verdween van het lyceum. Meneer Bruyel hield het nog wat jaren vol, maar de tsunami van de popmuziek werd hem uiteindelijk te veel. In het najaar van 1969 lag hij tijdens een les aan brugklas 1C opeens op de grond. De ambulance voerde hem af. Einde carrière. Hij overleed in 1974.

Ik volgde hem op. De eerste jaren van mijn carrière als muziekdocent in lokaal F1 kende ik geen problemen. Wanneer een klas mij te onrustig werd, dreigde ik met klassieke muziek.

Inmiddels ben ik bedwaard. Er zijn klassen die wel eens willen horen hoe dat deuntje van 'Für Elise' nu eigenlijk afloopt. Met een leugentje om bestwil hebben ze op dat moment les van een leerling van een leerling van een leerling van een leerling van Beethoven.

Ook ik geef bij gelegenheid een proefwerk op. De bruggers moeten allerlei zaken uit onze methode Jukebox leren. Het gaat meestal over algemene muzikaleer. Over gepunteerde noten, het herstellingsteken of verschillende maatsoorten. Nou ja, dat hoef ik niet uit te leggen. Het proefwerk wordt minstens drie weken van te voren aangekondigd. Alles is in de les besproken en uitgelegd. Er zijn natuurlijk leerlingen die een instrument bespelen en dus alles al weten. Ter bevordering van de rust in de klas spelen zij op mijn verzoek tijdens deze lessen het toneelstuk 'alzheimerkje'. Ze doen alsof hun geheugen volledig is ingestort. Ze mogen wel vragen stellen, net alsof het ook voor hen allemaal nieuw is. Als ze maar niet op de troepen vooruit lopen. Dus niet over zestiende noten beginnen als duidelijk is dat die in het hoofdstuk nog niet aan de orde komen. Leerlingen willen immers zo graag hun kennis etaleren.

Ooit gaf ik een simpele keyboardopdracht. Een leerling stak een vinger op en vroeg of een picardische terts (majeur afsluiting na mineur) ook mocht. Is me ooit in een 2-gymnasiumklas overkomen.

Terug naar het proefwerk. Het moment is daar. De leerlingen buigen zich over de vragen en opdrachten. Vlak voor me zit een jochie. Aardig kind, doet altijd leuk mee. Maar hij kijkt me nu met een zorgelijk lachje aan. De bekende ogen van Bambi. Hij fluistert verslagen: 'Ik ben het vergeten te leren.'

Hij levert het werkje voortijdig in. Dat zal het laagst denkbare cijfer worden. Was ik nu jachttopziener en werkzaam in het woud, dan zou ik de karabijn laden en dit zwakke exemplaar moeten afschieten. Echter, ik ben geen jachttopziener, ik ben muzikleraar. Ik hoef alleen maar een heel laag cijfer te geven.

Het is 1958. Ik ben tien jaar oud. Ik volg muzieklessen aan de muziekschool. Ik volg de lessen Algemene Muzikale Vorming. Tijdens die lessen wordt ook aan muziekgeschiedenis gedaan. Na een fikse oorontsteking blij ik het proefwerk muziekgeschiedenis te hebben gemist. De muziklerares wil me het proefwerk direct mondeling af-

nemen. Ik sputter dat ik niets heb kunnen voorbereiden, maar ze zegt: 'Er is altijd wel wat blijven hangen!' Maar mijn tienjarige hoofd is leeg. Ik weet niets. Ze vraagt tenslotte: 'Wie heeft heel veel liederen gecomponeerd? Wel duizend?' Ze zegt erbij dat dit de gemakkelijkste vraag is die ze kan bedenken.

Het antwoord moet zijn: 'Schubert'. Maar ik weet het niet.

Ik krijg voor niets weten een vijf op mijn rapport van de muziekschool.

Een paar jaar later zit ik in de tweede klas van het gymnasium. Ik krijg een vijf voor muziek op mijn rapport omdat ik een vriendje laat afkijken.

Jaren later doe ik tentamen bij professor Smits van Waesberghe. Hij becijfert belachelijk hoog. Iedereen krijgt een negen of een tien. Het cijfer acht wordt zelden gegeven. Ik kom op tentamen en blijk mij geheel in de tentamenstof te hebben vergist. Ik weet niets. Als de ondervraging tot mijn opluchting is afgelopen geeft de prof mij een hand en zegt: 'Proficiat meneer ter Steege'. Hij laat mij slagen met een zeven. Zelden voelde ik me meer gegeneerd.

De hoogleraar middeleeuwse muziekgeschiedenis had zijn karabijn moeten laden en mij als zwak exemplaar moeten neerknallen. Maar er loopt ook een pas benoemde professor rond die eerst maar eens iedereen voor het tentamen muziekgeschiedenis van 1600 tot 1900 laat zakken. Weten de studenten tenminste wie er de baas is. Wanneer ik aan de beurt ben, haal ik tot mijn verbazing een zes. Geen idee waarom. Worden de ogen van de jachtopziener minder? Of meent hij dat er nu voldoende exemplaren zijn afgemaakt? Ik heb het nooit geweten.

Ondertussen blijven de ogen van Bambi mij aankijken. En hij is niet de enige. Er zijn zeker nog vijf andere Bambi's die niet hoger zullen scoren dan een twee of een drie.

Mij schiet het motto te binnen: 'If the learner has not learned the teacher has not taught.'

Moet ik het mij aantrekken dat voor sommige leerlingen mijn muzieklessen totaal weggegooid belastinggeld zijn geweest? Ik geef de

Bambi's een tweede kans. Ze mogen het proefwerk overmaken, maar het hoogst bereikbare cijfer zal een zes zijn. Ook al hebben ze nul fout. De jachttopziener laat niet met zich spotten. Ze mogen al blij zijn dat het geen stroper is die hen op de korrel neemt.

Misschien staat u op last van de overheid straks vijftig jaar voor de klas. Vijftig jaar lesgeven is waarschijnlijker dan dat de NASA een nieuwe planeet ontdekt waar pianoles wordt gegeven. Als ik tot m'n zeventigste voor de klas sta, heb ik die vijftig jaar lesgeven in the pocket. Dat zijn de feiten. En waarom zou het niet kunnen? Gewoon elk jaar bijtekenen. Net als bij het Franse Vreemdelingenlegioen. De legionairs van dit leger sjokten door de Sahara om de Franse bezittingen te beschermen. Alleen de gratis grote hoeveelheden uitgedeelde zure Franse wijn hielden de mannen gemotiveerd. Veel van die kerels hadden op hun borst getatoeëerd: *J'ai soif*.

Gelukkig ben je beter af als muzikleraar. Wat is er heerlijker dan een muziekles waar de tijd vliegt. Vooral zo'n ouderwetse les waar je met een klas aan het zingen bent en iedereen het einde van de les vergeet. Waar je de leerlingen als het ware het lokaal uit moet slaan omdat de volgende klas al staat te trappelen. Wie zou dat niet tot zijn zeventigste willen?

De carrière van een muziekdocent begint vroeg. Als je in je jeugd niets aan muziek doet kan je op je achttiende niet opeens zeggen: 'Kom, ik denk dat ik maar eens naar het conservatorium ga om muziekdocent te worden'.

Nee, daar moet je het liefst al in je kindertijd mee beginnen. Afgezien van een enkele Vrije School of een koorschool, hoef je dan niet te rekenen op het basisonderwijs. Een halve eeuw geleden niet en ook nu niet. Op wat witte raven na is de basisschool beslist geen kweekvijver voor wie later met muziek(onderwijs) zijn brood wil verdienen. Het muziekonderwijs op de basisschool blijft steken in het meejammeren van liedjes, het op de automatische piloot herhalen van ostinato's (vroeger orff, nu wereldmuziek) en rappen. Dat dit laatste helaas niets te maken heeft met muziek maar alles met poëzie, heb ik eerder uitgelegd.

Als je naar het conservatorium wil, zijn in de eerste plaats de juiste ouders van belang. Paps en mams die bereid zijn de toekomstige muziekdocent bloot te stellen aan meestal dure muzieklessen. Daarbij

moeten die ouders de puf hebben hun kroost aan te moedigen dagelijks op een instrument te oefenen.

En zelfs dit hoeft niet altijd tot resultaten te leiden. Ik ben ervaringsdeskundige. Mijn zoon kon op zijn twaalfde alle jazzschema's behoorlijk wegdrummen en op zijn drumstel vierstemmig van blad lezen. Ook op de xylofoon was hij handig. Ze hadden hem graag in het regionale orkest gehad. Hij was eens een keertje naar de verrichtingen van dit orkest wezen kijken om te zien of het wat voor hem was.

'Pap, je denkt toch niet dat ik in zo'n mietenorkest ga zitten?' Wat volgde was een hockeycarrière.

Mijn dochter haakte ook af. Zij speelde aardig piano, viool en dwarsfluit, maar toen ze twaalf werd verruilde ze deze instrumenten voor mestschrapen in de manege.

Veel kinderen doen bij het invallen van de puberteit liever wat anders.

Op de middelbare school blijkt het muziekonderwijs plotseling heel aardig geregeld. Opeens lopen daar bevoegde docenten rond die behoorlijk muziekles blijken te geven. Sinds meer dan dertig jaar worden muziekdocenten in Nederland goed opgeleid, zijn de muzieklokalen steeds beter geoutilleerd en is er op veel scholen muziek als eindexamenvak. Maar dat betekent natuurlijk nog niet dat die middelbare school opleidt tot het conservatorium. Wie naar het conservatorium wil, redt het niet met muziek op de havo of het vwo. De muziekschool of de privédocent blijft onmisbaar. En dan is er nog iets.

Op de middelbare school ben je als leerling te laat. De muzikaal-gevoelige periode is dan al voorbij. Muziek leren is vooral een kwestie van imitatie en dat gaat nu eenmaal het beste als je jonger dan tien jaar bent. Daarna begint de puberteit en moet je het meer hebben van correctie dan van imitatie. Maar hoe kan de muziekleraar nu corrigeren als ze op de basisschool niets hebben geleerd?

Daarom is het zo sneu dat vanwege het slechte muziekonderwijs aan jonge kinderen, het muziekonderwijs aan kinderen van twaalf jaar en ouder niet het niveau heeft dat verwacht zou mogen worden gezien de kwaliteit van docenten, methodes en leermiddelen.

Geen vrolijke boel dus. Maar gelukkig zijn er elk jaar weer jongens en meisjes met de juiste ouders die graag muziekles willen geven.

Soms door roeien en ruiten. Ze melden zich aan bij de conservatoria. Ze zijn zo door de muziek gegrepen dat ze niets anders willen dan mensen meeslepen met hun muzikale passie.

Dit klinkt wel erg schwärmerisch. Vijftig jaar leerlingen met je meeslepen? Ja, dat lukt als je inderdaad die leerlingen wilt meeslepen en niet de muziek. Muziek is een dood paard, waar je beslist niet aan moet trekken. Je moet je leerlingen op sleeptouw nemen naar het plezier in muziek.

En tatoeëer dan maar op je borst *Maître de plaisir*.

Muziekleraressen raad ik overigens af iets dergelijks op hun buik te zetten. *Maitresse de plaisir* staat zo raar.

Er zijn in het onderwijs slechts twee hete hangijzers. Twee zaken waarop alles is terug te voeren. Dat zijn ordeproblemen en examens.

Even uitleggen.

Ordeproblemen hebben te maken met de vraag of een leerling het al of niet wil. De examens hebben te maken met de vraag of de leerling het al of niet kan. De klassieke oplossing van dit problematisch dualisme is de volgende draaideurredenering:

Men dreigt een leerling dat als deze niet wil, hij of zij het niet kan en dat die leerling dit zeker niet zal willen.

Hiervandaan vertrekken die duizenden leerlingenbesprekingen, rapportvergaderingen en gesprekken met ouders op al die scholen.

Toen ik ooit begon met lesgeven aan een middelbare school was er nog geen sprake van examens voor muziek, dus kon ik me geheel toeleggen op de kwestie van de ordeproblemen. Zonder draaideuren.

Nou ja, ik kon natuurlijk cijfers geven en, als me iets niet beviel, onvoldoendes geven. Maar daar ben ik nooit aan begonnen. Ik vond het nogal belachelijk om aan een kind een onvoldoende voor muziek te geven. Want wat is er dan aan de hand?

Er zijn twee mogelijkheden:

Een leerling doet zijn werk niet of een leerling doet zijn werk niet goed. In het eerste geval is geen onvoldoende op z'n plaats, maar een pak slaag (dit mag niet, bedenk iets anders) en in het tweede geval heeft de muziekdocent gefaald of kan de leerling er in elk geval niets aan doen.

Het omgekeerde van de onvoldoendes, namelijk de hoge cijfers werken wel. Op dat punt heb ik me volledig laten gaan. Als leerlingen tot bijzondere prestaties komen geef je royaal een prachtig cijfer.

Leerlingen blijken over het algemeen meer te zien in Sinterklaas dan in Zwarte Piet. Een cadeau werkt beter dan straf.

Tot zoverre de les methodiek/didactiek die u tijdens uw lerarenopleiding gehad moet hebben.

Ordeproblemen zijn alleen maar motivatieproblemen en dus altijd

op te lossen. Ik ga er daarbij wel van uit dat er geen halve gare voor de klas staat.

Dan de examens. Ik heb geen ervaring met examens muziek in het voortgezet onderwijs maar heb wel dertig jaar examens afgenomen aan conservatoria.

Het gaat dan om examens schoolmuziek of thans examens Opleiding Docent Muziek. Er zijn maar twee variaties.

Mogelijkheid één is dat de student prima is en gewoon slaagt. Mogelijkheid twee is dat de student niet prima is en zakt. Het enige interessante is het effect op de student. Vooral als na een vier- of meerjarige HBO-studie blijkt dat een student niet prima is en zakt.

Uiteraard zit de student dan in zak en as. Maar minstens zo interessant is waar de docenten zitten. Ook in zak en as? Maar dat is dan stom, laat zo'n persoon dan slagen. Hoef je niet in zak en as te zitten.

Zijn de docenten in hun nopjes omdat een student zakt, dan is dat ook vreemd. Als je een band plakt ben je toch ook niet blij als die nog steeds leegloopt.

Tegenwoordig gaat het aan conservatoria anders. Na verschillende toetsen en controles wordt een kandidaat toegelaten tot het eindexamen. Verloopt dit volgens de vastgelegde procedures, dan zal de student slagen.

Iedereen in zijn nopjes. Niemand meer in zak en as.

Bovendien is de directie van het conservatorium blij, want elke afgestudeerde student levert geld op. Nog meer mensen in hun nopjes.

Het eindexamen verplaatst zich naar de referentie per telefoon. Ik word gebeld door een school of ik een bepaalde afgestudeerde kan aanbevelen. Op dat moment wordt de uitslag van het examen bekend gemaakt.

Heel lang geleden keek ik met ontzag naar een ieder die met muziek geld verdiende. Dat gold zelfs voor de conciërges van het Amsterdamsch Conservatorium die in de jaren zestig nog een heus uniform droegen. Met indrukwekkende banden om de mouwen, glimmende knopen en breed makende epauletten. De eerste dagen dat ik op het conservatorium rondliep, leken zij mij piloten die als late roeping dirigent van het Koninklijk Concertgebouw Orkest zouden worden. In afwachting van deze belangrijke functie verkochten zij koffie en gevulde koeken in de kantine van het conservatorium.

Want zo zat de wereld toen nog in elkaar. Men keek op tegen het hogere onbekende. Ook al wist men beter. Ik kom uit een echte domineesfamilie. Mijn vader was dominee en praktisch al mijn ooms van zowel vaders als moeders zijde waren predikant. Ik zag derhalve dat veel gelovigen vaak kruiperig en slijmend hoog tegen een dominee opkeken. Ze moesten eens weten. Zo gaf onze Indische hulp, toen mijn vader eens iets van de grond opraapte, hem een klinkende klap op de pastorale billen. Woedend richtte dominee ter Steege zich op, maar onze gediensstige allochtoon avant la lettre had haar verhaaltje al klaar:

‘In Indië zeggen we altijd: als het broekje gespannen staat, een gek die er niet op slaat’.

Omdat ook mijn moeder de humor ervan inzag, slikte mijn vader alles in en vertrok naar zijn studeerkamer om de preek van zondag voor te bereiden.

Ik was zes jaar toen ik dit tafereeltje gade sloeg, maar kennelijk nog te jong om te beseffen dat elke sterveling, hoe hoog ook geplaatst, zijn of haar vernederingen kent. Ik weet nu zeker dat de paus, de koningin of de dirigent van het kco bij gelegenheid in mensonterende omstandigheden verkeren en in die positie liever niet als favoriet op YouTube zouden willen kunnen worden aangeklikt. Weet u nog wat een hulpwerkwoord is?

Bescheidenheid is een schone kunst. Je moet oppassen niet te hoog

van de toren te blazen. Ik lees wel eens fanfaregeschetter als zouden bij voldoende muzieklessen alle Nederlandse kinderen naar het gymnasium kunnen. Muziek maakt slim, lees je dan. En voor mijn part ook het omgedraaide: slim maakt muziek. Maar nooit heeft iemand mij kunnen uitleggen hoe het komt dat die vele onmuzikale stummers toch belangrijke diploma's behalen en het universitair heel ver te schoppen. Want werkelijk, zo bijzonder muzikaal heb ik de meeste van mijn klasgenoten op het gymnasium niet gevonden. Sterker, juist die niet muzikale klasgenoten kregen later de lucratiefste baantjes, terwijl ik het mooie vak van muziekdocent uitoefen.

Als leerlingen van 2-gymnasium er achter komen dat ik ook gymnasium deed, is steevast toch de vraag wat er is misgegaan.

Ja, wat bezielt iemand om tientallen jaren voor de klas te staan om muziek te geven. Dat doe je toch niet alleen voor het geld? Of doe je het om wat je op toelatingsexamens van kandidaten hoort als je ze naar hun motivatie vraagt om te opteren voor een lerarenopleiding muziek:

'Het lijkt me fantastisch om kinderen plezier in muziek te geven', zeggen aanstormende studenten in het beste geval.

Een antwoord waarbij het mij altijd moeite kost om de ogen droog te houden. Maar ik realiseer me dan tegelijkertijd dat dit toch niet het enige kan zijn. Dat houd je geen tientallen jaren vol. Ook niet voor het geld. Er moet meer zijn om zonder zorgen jarenlang muziekles te geven.

Wel, dat is het geval als je leerlingen zo lesgeeft dat zij voor jou een klankbord zijn in je muzikale belevingswereld. Dat leerlingen wat zij aangeleerd krijgen, terugstralen naar de docent. Laat ik het zo zeggen, wat zou het mooi zijn als iemand aan het begin van zijn carrière als muziekdocent zegt:

'Het lijkt me fantastisch om muzikaal plezier aan kinderen te beleven'.

Aan deze wens is wel een voorwaarde verbonden. Namelijk dat voorop zal moeten staan dat het fantastisch lijkt om plezier aan kinderen te beleven. En daarna volgt dan het muzikale plezier aan kinderen.

Eerst komen de leerlingen, dan komt het vak en op de honderdste plaats of verder het nieuwe leren, het studiehuis, competentie gericht leren en meer van dat achterlijke onderwijskundig gezwam.

Wie dat lukt, zal het lang met plezier volhouden.

Als ik nu naar een baantje als muziekleraar zou solliciteren, valt het te betwijfelen of een school in mij geïnteresseerd is. Ten eerste de leeftijd. Ik ben in de zestig en welke school wil er nu een opa bij? Maar er is meer aan de hand. Een aantal jaren geleden werd uit mijn linker wijsvinger een tumor verwijderd. Sindsdien is trommelen met de linkerhand niet meer mogelijk. Leuk al die djembé's in m'n lokaal, maar ik kan er niets mee. Dan nog iets. Ik kan geen gitaar spelen. Lang geleden heb ik mezelf drie akkoorden aangeleerd om een blues in G te spelen. Maar aan de piano speel ik een blues zo onvoorstelbaar veel beter, dat het moeizaam aanleren van die drie suffe akkoorden mij naar een diepe depressie hielp. Ik moest destijds een paar snip-perdagen opnemen om in het reine te komen met de gedachte dat ik nimmer zou kunnen rocken op een gitaar. Het enige dat ik met een gitaar kan, is het ding stemmen. Er zijn bruggers die dat al een heldendaad vinden en denken dat ik geen stukje gitaar speel omdat dit waarschijnlijk pas in de tweede komt. Net zoals op onze school leerlingen bij gymnastiek pas in de tweede klas de klimwand op mogen.

Ik kan geen gitaar spelen en dat is in de muziekles een enorm gemis. Het aanleren van drie akkoorden voor een blues in G is in groepjes heel goed te doen. Wat zou dat leuk zijn voor de leerlingen! Hoe jammer is het dat ze van meneer ter Steege les hebben. Hij is die drie akkoorden inmiddels al lang vergeten en piekert er niet over zich deze weer eigen te maken.

Behalve de oplopende ouderdom en de weggesneden tumor moet men er rekening mee houden dat ik een docent van de oude stempel ben. Begrijp me goed, in mijn jonge jaren gaf ik les aan pubers met leer- en opvoedingsmoeilijkheden. Ik gaf zelfs twee jaar muziekles aan een experimentele middenschool waar alles voorbij kwam wat de meest gestoorde onderwijskundige maar kon verzinnen. Na zo iets word je vanzelf een docent van de oude stempel. Zo vind ik dat de docent in de klas de baas is en dat leerlingen naar hem moeten luisteren. De docent is op de hoogte, de leerlingen zijn dat nog niet. De docent

legt uit, demonstreert en instrueert. Pas dan mogen de leerlingen het zelf proberen. Wanneer leerlingen het alleen of in groepjes moeten uitzoeken en de docent zonder een goede instructie een soort coach is, vind ik dat verdacht onderwijs. Ik heb wel eens geschreven dat als ik tegen een klas zou zeggen dat ik niet meer hun leraar maar hun coach ben, alleen geslachtsverandering van hun muziekleraar meer verbazing zal wekken.

Ik vertel overigens niets nieuws, want de geregelde lezer weet dat ik het niet zo had en heb op de basisvorming, het nieuwe leren en het competentie gericht onderwijs. Je hoort er gelukkig ook steeds minder over. Maar ik ben sceptisch. Die malle onderwijskundigen bedenken steeds weer iets nieuws. Hun schoorsteen moet tenslotte ook roken.

Ik verlang zelfs terug naar de tijd dat er nog geen fotokopieerapparaten bestonden. Weet u hoe menig muzieklesje er in die tijd uitzag? Je ging met de klas een lied instuderen. De tekst van zo'n lied schreef je op het bord en de leerlingen schreven die over in een schrift. De schriftjes gingen vervolgens dicht. Dat overschrijven was alleen maar bedoeld om er bij volgende muzieklessen plezier van te hebben. Daarna ging je via het bord de tekst klassikaal behandelen. Bij een Engelse tekst natuurlijk ook vertalen. Vervolgens koos je voor een instudeermethode die bij het betreffende lied paste. Alle leerlingen keken naar het bord en de docent had 100% controle. Wie niet naar het bord keek, deed niet mee en kon tot de orde worden geroepen. Allemaal voordelen. Een flink deel van de tijd ging heen met schrijfwerk. Voor de docent was dat laten overschrijven van liedteksten van het bord een rustig onderdeel van de les. Het gaf lucht om zo iets meerdere uren op een dag te doen. Ordelijk werd er uitgelegd, gedemonstreerd en geïnstrueerd. In één les kon je zo met maximale intensieve inzet twee of drie liedjes er gedegen in krijgen.

Toen kwamen de fotokopieerapparaten. De muziekleraar werd moreel gedwongen nieuwe liedjes alleen nog maar uit te delen of hij maakte en verspreidde zijn eigen liedbundel die leerlingen op de goede bladzijde dienden open te slaan. En dat is tegenwoordig voor

veel leerlingen al een hele klus. Het vanaf een papiertje instuderen van nieuwe liedjes met leerplichtige, puberende kinderen is een flink karwei. Het blijkt voor leerlingen namelijk erg gemakkelijk om achter een boekje of een fotokopie zijn of haar snor te drukken. Wat heb ik een pestpokkenhekel aan dat fotokopiëren van liedteksten!

Elke brugger heeft tegenwoordig een mobiel met minstens genoeg geheugen om een hele muziekles te filmen, maar in Haarlem loopt een muziekleraar rond die de uitvinding van het fotokopieerapparaat betreurt. Want hij wil liedjes van het bord laten overschrijven om ze daarna klassikaal in te studeren. Als die de zak krijgt, komt-ie echt nergens meer aan de bak.

Wie voor de klas staat, heeft een voorbeeldfunctie. De meeste docenten hoeven daar niet eens over na te denken, ze doen dit vanzelf goed. Hun kleding is heel en schoon, hun gedrag is betamelijk en ze ruiken niet naar drank. Kortom, het gros der leerkrachten is een sierraad voor de school. Vroeger was dat allemaal veel strenger. In 1960 werd een leraar aan het Eerste Christelijk Lyceum te Haarlem, die tijdens de les zijn colbertje uitdeed, bij rector Barends op het matje geroepen. Hij kreeg te horen dat het niet de bedoeling was dat leraren lesgeven in hemdsmouwen. Een halve kilometer verderop verordonneerde rector Merckx van het Lyceum Sancta Maria dat gymdocenten die in de docentenkamer een kopje koffie wilden drinken, hun trainingspak moesten verwisselen voor een kostuum. Het zou te gek voor woorden zijn om toe te staan dat een gymnastiekdocent in sportkleding door het schoolgebouw zou lopen.

Mijn muziekleraar, de heer Bruyel, gaf thuis pianoles in een chique wollen vest. De man was over de zestig en vreesde griep. Maar op de dagen dat hij muziekles gaf aan het Eerste Christelijk Lyceum dorst hij zich niet met dit kledingstuk te vertonen en liep hij rond in een tochtig colbert.

Ook wat betreft taalgebruik heeft een docent een voorbeeld functie. Vroeger was dat heel streng. Vóór de Tweede Wereldoorlog was het woord 'rot' in de zin van bijvoorbeeld een 'rotvent' een uitlating die buitengewoon onbeschaafd klonk. Vijf jaar bezetting door de 'rotmoffen' heeft het woord 'rot' geheel gedevalueerd tot een gewoon woord. In de jaren vijftig was het woord 'verdorrie' nog een echte krachtterm. Als mijn ouders dit woord op de radio hoorden zeiden ze altijd: 'Zeker Belgen'.

Ik ben protestants opgevoed en de term 'godverdomme' was ongeveer het allerergste. Het uitspreken van gvd was jarenlang het vreselijkste dat men kon doen. Ik weet nog dat tijdens een kerkdienst te Zevenhuizen in 1958 een dominee tijdens een preek de laatste woorden van een stervende herriep: 'gvd, ik wil niet dood!' Daar werd nog maanden over nagesproken.

Een muziekleraar heeft een voorbeeldfunctie. Ook wat betreft de muziek. Mijn beroepsgroep is gelukkig behoorlijk op stoom. Waar ik ook om mij heen kijk, muziekdocenten doen het in Nederland hartstikke goed. Schoolleidingen moeten dit goed beseffen, want het is wel eens anders geweest.

Ooit was muziek een nieuw schoolvak, zoals later de vakken maatschappijleer, drama en dans. Een flexibele, gedifferentieerde methode was nog niet voorhanden. Goede, uitgeprobeerde methodes ontbraken. Belangrijkste fout bij de invoering van het vak muziek was dat men destijds uitging van het vak en niet van de leerling.

Toen ik in 1976 werd aangesteld aan het lyceum Sancta Maria nam ik een kijkje in mijn toekomstige muzieklokaal alwaar de lerares, die ik na de zomervakantie zou opvolgen, bezig was de tafels te reinigen. Ik liep het muzieklokaal binnen en zij zei onder het schrobben van het meubilair:

‘Oh, u bent de nieuwe muziekleraar! Nou, het is hier allemaal erg moeilijk. Ik ben blij dat ik er mee ophoud. Weet u, ik had brugklassen en ik wilde het rococo behandelen, toch leuk dacht ik, maar ze willen niets, die brugklaskinderen en toen dacht ik, ik laat ze maar tekenen en kleuren op muziek, maar nu zitten alle tafels vol. Nee, dit is niets voor mij. Ik wens u het allerbeste!’

Maar ik had twee jaar les gegeven in de Bijlmermeer en dacht:

Wouw! Dat is een makkie, dit baantje is een kat in het bakkie. En in het begin was het ook zo. Na de Bijlmermeer voelde ik me op de school in Haarlem als een berggeit in een Friese polder. Waar je in de Bijlmer heel listig een kringgesprek moest leiden, kon je op zo’n gewoon Haarlems Lyceum een drie havoklas nog gewoon stil krijgen met ‘Houd je mond!’

Dat is nu ook wel anders geworden. De doorsnee havo3-klas is niet meer een stel dat sprakeloos wordt als er iemand ‘Houd je mond’ zegt. Toch hangt het er een beetje van af. Er zijn klassen die gewoon stil worden als je ziet dat je zit te wachten, maar ook moet je af en toe een knieval maken en smeken of een volwassene zijn werk mag doen. Aan de andere kant, dat maakt het werk ook zo ongelooflijk leuk. Wie niet voor de klas staat beseft het niet, maar bij elk nieuw lesuur komen

verse troepen binnen. Soms verschijnt er een kinderboerderij in je lokaal en is het een les veters strikken, tranen drogen en complimentjes geven. Soms sta je als dompteur met dertig leeuwen en tijgers in de kooi van een circus. En wee je gebeente als je een moment met de rug naar die roofdieren staat!

Wie erover zeurt dat leraren zulke lange vakanties hebben, is nooit verder gekomen dan het uitlaten van zijn hond.

Gym en muziek zijn bijna hetzelfde. Beide vakken hebben een hoop leerlingen die er buiten school ook veel aan doen. Zij gaan naar een sportvereniging of de muziekschool. Bij geen enkel ander vak is het trainingsaspect zo belangrijk. Wil je sportief of muzikaal scoren, dan zal je moeten oefenen. Sport en muziek kennen allebei topsport. Wie de top bereikt valt hoge eer ten deel. Omgekeerd zijn gym- en muziekdocenten voor leerlingen die het niet kunnen zeer barmhartig. Een leerling die wel wil maar het niet kan, hoeft voor een onvoldoende niet te vrezen. Onvoldoendes voor gym en muziek zijn altijd terug te voeren op gebrek aan inzet, asociaal gedrag, het niet inleveren van werkstukken of het niet leren voor een proefwerk of toets.

Er zijn geen vakken anders dan gym en muziek waarvan we zeker weten dat leerlingen er later iets aan kunnen hebben. De meeste vrije tijd wordt besteed aan sport en muziek. Andere liefhebberijen zijn slechts kruimelwerk. Honderduizenden, misschien wel miljoenen doen actief mee aan sport en muziek. Wat betreft passieve deelname zullen er maar weinig Nederlanders te vinden zijn die het laten afweten. Wie luistert er nu nooit naar muziek of kijkt nooit naar sport?

In de muziek- en gymlessen hebben docenten allemaal te maken met geluidsbelasting. Het zijn herrievakken. Verschil is wel dat bij de muziekles de herrie (de muziek) functioneel is, terwijl bij de gymles de herrie een afvalproduct is

Begin jaren tachtig nam collega S. het initiatief om studenten schoolmuziek aan het Conservatorium van Amsterdam sportief wat meer uit te dagen. Hij gaf methodiek basisschool aan onze afdeling schoolmuziek. S. was een geval dat ooit enorm twijfelde, zal ik nu gymleraar of muziekleraar worden? Hij werd muziekdocent, maar gymnastiek liet hem niet los. Zo organiseerde hij voor de studenten schoolmuziek elke zondag om 11.00 uur een rondje hardlopen om de Bosbaan (5,3 kilometer). Ik gaf aan dezelfde studenten methodiekles voortgezet onderwijs. Dus werd ik ook hartelijk uitgenodigd mee te komen rennen rond de Bosbaan. Ik wimpelde dat af, maar was toch gefascineerd.

Beste lezer, wat deed ik? Ik ging in het geheim trainen. Maandenlang. Ik begon met korte stukken maar na enkele maanden rende ik tweemaal per week gemakkelijk zes kilometer. Uiteindelijk durfde ik het aan. Het was in de kantine van het conservatorium waar ik zei aanstaande zondag om 11.00 uur te zullen verschijnen voor een rondje Bosbaan.

Er waren die zondagmorgen opvallend veel studenten op de been. S. meldde direct bij het begin dat hij deze ochtend niet zou mee joggen (dat is de officiële term). Hij wilde absoluut present zijn bij de finish. Al was het alleen maar om zijn EHBO-diploma te kunnen verzilveren. Iedereen wilde wel eens zien hoe Job ter Steege (op zijn minst volslank en nooit eerder betrapt op een activiteit waar opvallend de ene spier voor de andere werd gezet) het ervan af zou brengen.

Men ging er vanuit dat ik na enkele honderden meters met of zonder schuim op de lippen zou moeten worden afgevoerd. En als ik onverhoopt de eindstreep zou halen, dan zou S. mij medisch begeleiden. Ook psychisch.

Het ging anders.

Met gemak liep ik de meisjesstudenten eruit en sommige jongens konden mij bij de eindstreep slechts kotsend en brakend de loef afsteken. S. had de handen eraan vol.

Na de eindstreep was mijn gedrag normaal en kon ik zonder tremor een kopje koffie naar de lippen brengen. Ik had de 5,3 kilometer in 26 minuten gedaan en dat is voor een niet al te magere muziekleraar van 34 jaar heel behoorlijk. Met opgeheven hoofd maar met een toch knagende ziel verliet ik de Bosbaan

Thuis las ik in de Bijbel het boek Prediker 2 de verzen 10 en 11 er op na en toen wist ik zeker dat deze vorm van sportbeoefening onzin is en dat men zich beter kan toeleggen op de muziek.

Toch ben ik blij in mijn leven een jaartje aan sport te hebben gedaan. Ik weet wat 'pijngrens' betekent en wat het is als je je totaal kapot loopt. Met sporters heb ik compassie. Niet met de spelers van een spelletje zoals voetbal. Ik vind het nog steeds onbegrijpelijk dat men niet inziet dat voetbal iets is voor kinderen en dat je vanaf je zestiende jaar wel iets beters te doen hebt.

Echte sporters zijn voor mij wielrenners. De giro, de tour en de vuelta zijn de concertpodia van de sport.

Maar in het onderwijs zie ik vrijwel nooit dat gym en muziek bij elkaar gaan zitten samensmoezen. Sport en muziek hebben kennelijk zo verschrikkelijk weinig met elkaar te maken dat de nuchtere lezer zich ooit heeft moeten afvragen waarom dit stukje eens werd geplaatst in een tijdschrift over kunst. Muziek is toch een kunstvak dat zijn handen vol heeft aan raakvlakken met tekenen, textiel, handvaardigheid, drama of dans?

Ja, dat is zo.

Iedere muziekdocent hoopt stilletjes dat ooit en ergens in zijn of haar carrière onder de bruggers een wonderkind blijkt schuil te gaan. Hoe heerlijk moet het zijn om losjes te vertellen dat je de Mozart van de éérentwintigste eeuw nog onder je gehoor hebt gehad. Die zal dan wel geen Bach heten en geen Louis Armstrong, maar misschien wel Hadjede Wammesrames of een andere naam waar men anders nooit van gehoord zou hebben. Kijk in elk geval goed rond in uw klassen. Anders vergaat het u net zoals die Amerikaanse wetenschappers die een kleine eeuw terug congresseerden over de vraag: ‘Waar is de Amerikaanse Bach?’ en het antwoord schuldig bleven. Ze keken helaas de verkeerde kant op, want die Amerikaanse Bach liep al lang rond. Alleen hij was zwart en speelde niet van nootjes en dus werd Armstrong niet als zodanig herkend.

Bach en Armstrong zijn zeldzame fenomenen. Die tref je niet gauw in de brugklas. Ik ben soms al blij als een kind vies en niet vis zegt. En soms betrap ik me er op dat ik wel érg enthousiast ben als een leerling een jaar of wat les heeft op een instrument. Iedereen weet toch dat vier jaar pianoles niets hoeft voor te stellen en dat een meisje na zes jaar les op haar harp ronduit zielig kan wezen. Maar toch, je bent muzikleraar of je bent het niet. Als het even kan moet van mij iedereen de Bühne op. Een heel sterk argument wat ik mijn leerlingen meegeef is het feit dat ik pas op mijn dertiende op pianoles ging. Ja, ik was een echte laatbloeiër, zo houd ik mijn leerlingen voor. Juist als je wat later begint, is dat een voordeel. Het is dus handig om eerst nu aan je ouders te vragen of je op muzikles mag. Het kan nog! Elvis kreeg tenslotte pas op zijn twaalfde verjaardag een gitaar cadeau. En die stond niet eens boven aan zijn verlanglijstje. Toen hij met zijn moeder in de plaatselijke Bart Smit van Memphis een cadeau mocht uitzoeken, wilde hij met alle geweld voor zijn verjaardag een geweer. Elvis stampvoette de zaak bij elkaar. Het werd een hele rel waar de bedrijfsleider nog aan te pas moest komen. Na een hoop gesteggel ging Elvis tenslotte mopperend accoord met een gitaar.

Ik had onlangs een nieuwe keyboardopdracht voor de bruggers bedacht. De zestienmatige melodie van Beethovens ‘Ode an die Freude’ (volkslied van Europa) uit zijn Negende Symfonie kregen de leerlingen uitgedeeld. Alleen de maten 3, 5, 6, 7, 11, 12, 13, 14 en 16 waren niet ingevuld. Opdracht was: vul aan je keyboard de niet ingevulde maten in zodat er een plezierige melodie ontstaat. Het is eigenlijk een bestaande melodie, maar als je die niet herkent mag je er ook een eigen invulling aan geven.

Zo’n instructie neemt natuurlijk maar enkele minuten in beslag. Je besluit dan met: ‘Heeft er iemand nog een vraag?’

V. stak haar vinger op.

‘Ik heb het af’, sprak ze rustig alsof ze even om toiletbezoek verzocht.

Ongeloof bij iedereen. Ook bij mij.

‘Laat zien’, zo zei ik.

V. overhandigde het blad en inderdaad, daar stond foutloos wat Beethoven ooit bedacht. Mijn hart juichte. Ik had dan wel niet Beethoven in de klas, maar wel een kind dat binnen de minuut Alle Menschen werden Brüder bij elkaar noteerde.

Het eerste dat ik deed was de klas aan het werk zetten. Het tweede was aan V. te vragen om een tweede stem bij de melodie te noteren. En eventueel een bas. Ach, dit kostte haar nog veel moeite. Een be-gaafd meisje, maar toch geen wonderkind.

Zelf was ik in de brugklas allerm minst een wonderkind. Wel had ik vijf jaar Gehrels muziekschool achter de kiezen en bespeelde de blokfluit met uitzicht op de dwarsfluit. Op dat moment geen best beroeps-perspectief om met muziek je brood te verdienen. Een maand voordat ik dertien werd ging ik op pianoles. Dat leek me wat en er waren thuis kennelijk geen financiële obstakels. Rond m’n vijftiende sloeg de vlam in de pan. Ik wilde nog maar twee dingen: Bach spelen en blues spelen. Het eerste was vanzelfsprekend geen enkel probleem. Wie zou een puber die graag uit das Wohltemperiertes Klavier speelt ook maar een strobreed in de weg willen leggen? De blues lag lastiger. Toen ik ooit rond Goede Vrijdag een uitzending van de Mattheus Passion bij de burens had verpest door er drie uur lang via de muur boogie woo-

gie doorheen te spelen, kreeg ik thuis zelfs een pianoverbod voor die muziek. Om me toch aan mijn muzikale gerief te helpen tekende ik op de vensterbank van mijn zolderkamertje een toetsenbord waarop ik kon oefenen...

Er kwam een leerling uit 6 vwo naar me toe.

‘Ik heb een vraag. Ik twijfel enorm of ik natuurkunde zal gaan studeren of dat ik naar het conservatorium zal gaan. Wat vindt u?’

Ik had geen bedenktijd nodig.

‘Jij moet natuurkunde gaan doen. Bij het volgen van conservatoriumopleiding horen geen twijfels’.

Je hoeft waarachtig geen wonderkind te zijn om dát te snappen.

Zoals iedereen heb ik een ergernis-top-drie of als het allemaal niet meezit een ergernis-top-10 of meer.

Bovenaan staat natuurlijk de *hondenpoep*. Als tweede staat *hondenbeten*. Ik woon vlakbij een parkje waar zonder beperking honden mogen worden uitgelaten. Behalve poepen, happen de honden ook graag naar mijn enkels als ik door het parkje fiets. Ik word daar héél boos over en roep dan tegen de hondenbezitters:

‘40.000 hondenbeten per jaar!’ of

‘Afschieten de kudde!’

De huisdierbezitters roepen terug:

‘Hondenhater’ of

‘Rot op met je fiets!’

Nooit hoor ik:

‘Bello, híérrrrrr!’

Als ik weer eens een brugger met een litteken op z'n gezicht zie, vraag ik er naar. Altijd herinneringen aan hondenbeten.

Ik heb natuurlijk ook ergernissen op mijn school. Het is moeilijk om daar een echte top-zoveel van samen te stellen. In elk geval heb ik een gloeiende hekel aan personen die zelf nooit voor de klas hebben gestaan, maar wel in de klaslokalen van een school de dienst uitmaken. Twijfelgevallen zijn personen die wel zelf hebben les gegeven, maar na verloop van tijd fulltime manager zijn geworden. Er zijn goede en slechte ervaringen.

Mutatis mutandis heb ik collega's die het voortgezet onderwijs verriilden voor een rustige werkkring aan een pabo of een conservatorium, altijd met argusogen bekeken.

Maar dan nu de echte ergernissen in het leslokaal. Tenslotte liggen daar geen drollen, vliegen honden je niet aan en zijn managers uiteraard afwezig.

Bovenaan mijn lijstje staat: ‘te laat komen’.

Ik bedoel ‘te laat komen van leerlingen’. Ikzelf ben altijd op tijd. Iedereen die mij kent weet dit. Job ter Steege komt nooit te laat. Dat is helemaal geen verdienste, maar eenvoudig een kwestie van op de

juiste wijze de wekker zetten en dan ook daadwerkelijk op de gestelde tijd je bed uitkomen. Bovendien is het ook geen persoonlijke verdienste want ontzaglijk veel mensen komen nooit te laat.

Te laat komen is onvergeeflijk, behalve bij overmacht. Overmacht is een ongeval, aanwijsbare pech of ziekte. Al het andere zijn smoezen en waardeloos gestamel. Ik ben meer dan 60 jaar oud en ben maar een keer of drie door overmacht te laat gekomen. Een ziek kind, een gebroken fietsketting en een buschauffeur die zich in zijn route vergiste. Dat laatste gebeurde nota bene toen ik op weg was naar mijn doctoralexamen. Uiteraard kwam ik toen niet te laat voor dat examen, maar slechts iets later dan ik had gepland. Voor een examen ben je vanzelfsprekend heel ruim voor het tijdstip van ondervraging aanwezig. Dus een werkelijk probleem deed zich niet voor.

Leerlingen die in mijn les te laat komen wil ik soms flink aanpakken. Dat komt omdat het ook de taak van een muziekdocent is leerlingen op te voeden.

Ik vind dat te laat komen een vorm van minachting is naar degene met wie je op een bepaalde tijd hebt afgesproken. Maar afgezien van dit persoonlijk affront, wat is te laat komen in de les hinderlijk! Juist de eerste tien minuten van een les (instructie!) zijn zo ongelooflijk belangrijk. En dan komen de telaarcomers binnen. Er is plotseling geen aandacht voor de docent, want iedereen kijkt naar de telaarcomer. Nadat de telaarcomer zich met een telaar-briefje bij de docent heeft gemeld, gaat hij of zij vaak omstandig zitten. Aldaar volgt altijd conversatie met belendende leerlingen en moet er met veel gedoe een tas of wat dan ook worden uitgepakt. In elk geval mag de docent zijn of haar les weer opnieuw opstarten.

Als de situatie het toestaat onderhoud ik telaarcomers over hun hinderlijke te laat komen. Daarbij haal ik er graag het koninklijk huis bij.

‘Weten jullie wie er in Nederland nooit, maar dan ook nooit te laat komt? Dat is de koningin. Er is een heel plezierige regel voor de leden van het koninklijk huis’.

Ik vertel een klas dan dat men zich houdt aan een Frans gezegde uit 1820: ‘L’exactitude est la politesse des Rois’.

Alvorens dit te vertellen, waarschuw ik de leerlingen dat ik een

kort moment Frans zal spreken. Voor het geval ze denken dat ik een epileptische aanval krijg. Men dient in het onderwijs op alles te zijn voorbereid.

‘L’exactitude est la politesse des Rois’ betekent: ‘De nauwgezetheid (het op tijd komen) is de beleefdheid der koningen’.

Als koningin Beatrix om half drie ’s middags bijvoorbeeld een ziekenhuis zal openen, kan je er vergif op innemen dat enkele minuten voor half drie de hofauto de oprijlaan van dat ziekenhuis komt opknerpen. Als de koningin ergens te laat komt is er altijd sprake van overmacht. Het journaal of de krant zal het zeker melden.

Te laat komen is onzin. Als elke leerling die op tijd komt tien euro ontvangt, zijn er geen te laatkomers. Te laatkomers zijn bovendien haast altijd dezelfde.

De docent lijkt machteloos. De enige oplossing voor het probleem is dat de docent te laat met de daadwerkelijke les begint. Maar ja, dat vind ik weer zonde van de tijd en bovendien beloon je dan natuurlijk de leerlingen die te laat hun nest uitkomen.

Beter zijn strafregels. Honderd maal schrijven:

L’exactitude est la politesse des élèves.

Het helpt en de goeden zullen zo op termijn worden beloond.

Af en toe hoor je dat men zich ongerust maakt wanneer steeds meer mensen zeggen: ‘Hun hebben het examen gehaald’. Sommige taalmanagers menen dat dit gebruik van het woordje *hun* als vervanging voor *zij* juist handig is. Immers, de *hun als derde persoon meervoudzeggers* (de *hunnars*) weten dan zeker dat de toehoorders snappen dat het om mensen gaat en niet over roestige triangels of andere dingen. Zo krijgt luie domheid toch nog een intellectueel randje. Onlangs was ik bij een odm-eindexamen* waar de kandidaat hardnekkig *hun* bleef zeggen terwijl *zij* bedoeld werd. Zouden er al scholen zijn die zo iemand als eerstegraads docent durven aan te stellen? Op mijn school heb ik de eerste *hunner* al gespot. Een eerstegraads gymdocent. Oprukkende taalverdwazing begint met zinnnetjes als ‘Hun hadden balbezit’.

Ronduit vermakelijk is het verkeerd beklemtonen van woorden. Het meest lachwekkend zijn mensen die het hebben over *normaliter*. Die hebben in de keuken zeker een *koekenpan*. Je zegt toch ook niet *idealiter*. Of *Texato* en *Heracles***. De klemtoon graag op de derde lettergreep van achteren gerekend.

Ik ben niet zo’n sportpersoon, maar er schijnt een voetballer rond te lopen met de naam Suárez. Klemtoon op de ‘a’. Kan je aan het accent zien hoe je het moet uitspreken, maar de Nederlandse reporter Kraaij had het ooit liever over *Suarez*.

Worstelen met taal. We zijn het natuurlijk allemaal al lang vergeten. Maar weet u nog hoe het ANP*** de komst van de Beatles op 5 juni 1964 aankondigde?

‘Heden is op Schiphol aangekomen de zanggroep de Beatles’. ‘Zanggroep’. Het woord ‘popgroep’ bestond nog niet. Wel het woord ‘beatgroep’. Maar om zo’n opruiend woord in een deftig nieuwsbulletin van de radionieuwsdienst te gebruiken... Nee, daar was Nederland op 5 juni 1964 nog niet aan toe. Het werd dus ‘zanggroep’. En wat voor een zanggroep. Dit waren geen Mills Brothers of Ink Spots, dit waren vier brutale apen uit Liverpool die zelf hun teksten schreven en zelf hun muziek componeerden. Eindelijk werden we verlost van Willeke Alberti en Rob de Nijs die in het Nederlands kweelden wat

de platenbonzen dicteerden. Toen op zaterdag 6 juni vanaf 11.30 uur de Beatles een rondvaart door de Amsterdamse grachten maakten, stonden duizenden spijbelende leerlingen langs de kades hun helden toe te blèren. In die tijd was er op zaterdag nog gewoon school. Ik zeg wel eens tegen mijn leerlingen: de popmuziek in Nederland begon op zaterdagochtend 6 juni 1964 met de zegetocht van de Beatles door de Amsterdamse grachten. Ze speelden weliswaar geen muziek en er werd alleen gegild, maar dat was geen verschil met de concerten van de Beatles. Bij optredens van de Beatles was immers ook geen noot te horen vanwege het gegil. De beruchte beatle-mania. Toen de film *HELP* in de zomer van 1965 uitkwam, was ik in Londen. Uiteraard bezocht ik de film, maar ook daar was in de bioscoop niets te horen van de soundtrack. De Engelse meisjes krijsten anderhalf uur lang naar het filmscherm. Terug in Nederland ging ik nogmaals naar *HELP*. In het al jaren geleden afgebroken Rembrandt-theater te Haarlem kon ik in alle rust de muziek en de dialogen volgen.

Namen in de muziek doen sidderen. Het Conservatorium. Jeetje wat een mooie naam. Je zult maar op een *conservatorium* zitten. Je oma blij, je tante trots, je moe in haar sas en paps in zijn nopjes. Een conservatorium was oorspronkelijk een Italiaanse bewaarschool (letterlijk conservatorium) waar verweesde kinderen werden opgevangen. Ze kregen vaak goed muzikles evenals de om hun mooie stem gecastreerde jongetjes die er ook werden ondergebracht. Deze *angeli* (engelen), zoals de castraatjes op het conservatorium werden genoemd, kregen een gedegen zangopleiding die wel tien jaar in beslag kon nemen. En niet te vergeten de meisjes van Vivaldi die in Venetië het één na beste orkest van Europa vormden. Alleen het orkest van Mannheim was toen beter. Het krioelde in die eerste helft van de Achttiende Eeuw van talent. Gelukkig dat één componist dit alles bij elkaar harkte en er muziek van maakte waar uiteindelijk niemand van terug heeft.

‘Nicht Bach sondern Meer sollte er heissen’ **** zei Van Beethoven. Als u een vrolijke les wilt hebben, moet u dit zinnetje op het bord schrijven en vragen om een vertaling. En natuurlijk vragen naar de betekenis van het zinnetje.

Noot 1. ODM = Opleiding Docent Muziek

Noot 2. In het Nieuw Grieks wordt Heracles uitgesproken met de klemtoon op de laatste lettergreep: Iraklís. Om de voetballiefhebbers nog meer in verwarring te brengen.

Noot 3. ANP = Algemeen Nederlands Persbureau

Noot 4. Volledig citaat: 'Nicht Bach sondern Meer sollte er heissen, wegen seines unendlichen, unerschöpflichen Reichtums an Tonkombinationen und Harmonien.'

In 1619 verzorgt een Hollands schip het eerste slaventransport vanuit Afrika naar de Nieuwe Wereld. Hoewel de slavenhandel in de V.S. in 1809 wordt verboden, is er tot in de Burgeroorlog(1861-1865) nog sprake van illegale transporten. Overigens werden de meeste negers verhandeld naar het Caribische gebied en Zuid-Amerika omdat daar doorgaans hogere prijzen werden betaald dan in de Verenigde Staten. Alleen als bij gelegenheid de markten kelderden weken de slavenhandelaars uit naar Noord-Amerika.

Naarmate hun bestaan meer geïsoleerd en gesegregeerd was, bleef de muzikale cultuur van de negerslaven bewaard. In de gebieden waar protestantse Noord-Europeanen zich een bestaan hadden opgebouwd, bleven de rassen streng gescheiden en was er geen ruimte voor (muzikale) assimilatie. Het behoud van een belangrijk deel van de authentieke Afrikaanse muziekcultuur was daarmee verzekerd.

Ondanks hun isolement zien we in de loop van de negentiende eeuw dat de muzikale uitingen van de zwarte bevolking van de V.S. de aandacht trekken van de blanken. In de minstrelshows en het spiritual/gospelrepertoire vond ook de blanke luisteraar vertier en ontroering.

Na de Burgeroorlog, wanneer veel plantages verwoest zijn en veel werkloze, straatarme negers hun heil in de steden zoeken, heeft deze urbanisatie een interessante muzikale ontwikkeling ten gevolge: de zwarte imitatie van de Amerikaanse straatmuziek bij uitstek: de harmonie- en fanfaremuziek.

De zwarte imitatie van deze muziek week op enkele saillante punten af van het origineel.

Ten eerste, de negermuzikanten beheersten het notenschrift niet en speelden op het gehoor na of improviseerden.

Ten tweede, de bands waren klein en enkelvoudig bezet. Twee trompettisten was al een hele luxe. De mogelijkheid tot het blazen van solo's lag voor de hand.

Ten derde ging men de nadruk leggen op de afterbeat, zodat het “Hoempa” effect verdween. Als verklaring hiervoor wordt deze hypothese gegeven:

In de Europese twee- of driedelige maatsoorten ligt de nadruk altijd op de 1e, 3e, 5e, 7e, 9e, 11e tel in de tweedelige maat of op de 1e, 4e, 7e, 10e tel in de driedelige maat. De nadruk ligt in elk geval nooit op de 8e tel.

In de maatsoorten welke in West Afrika worden aangetroffen is de 8e tel wel een moment waarop men graag een accent legt. De vermenigving van Europese maatsoorten en Afrikaans metrumgevoel zou de aanleiding geweest kunnen zijn om bij het spelen van Europese fanfare muziek onwillekeurig de van huis uit onbeklemtoonde maaddelen te gaan benadrukken.

Simpel gesteld, de jazzmuziek ontstond uit de zwarte imitatie van blanke fanfare muziek, die vooral door toedoen van de Koning van de Marsmuziek John Philip Sousa aan het einde van de negentiende eeuw in Amerika een rage was geworden. De jazz doet het eerst van zich spreken in New Orleans. Waarschijnlijk omdat in deze oude (Franse) havenstad met internationale allure het voor kleurlingen wat gemakkelijker was zich cultureel naar buiten te manifesteren.

Echter ook in andere Amerikaanse steden ontwikkelden zich allerlei jazzvormen welke, mede onder invloed van bijvoorbeeld een nieuwe dans als de foxtrot of het bladmuziekcentrum Tin Pan Alley in New York, door de zwarte en blanke gebruikers aantrekkelijk werden gevonden. De eerste jazzplaten werden trouwens in de late zomer van 1917 opgenomen in New York door de (blanke) Original Dixieland Jassband.²⁾

Pas in de loop van de jaren twintig en definitief in de jaren dertig groeit de jazzmuziek uit tot volwaardige Amerikaanse amusementsmuziek van internationale allure. Ondanks de zwarte roots (slagwerk, afterbeat, bluenotes, dirty intonation en dergelijke) is de jazzmuziek om met Willem Pijper te spreken ‘een gesyncopeerde consequentie van Beethoven’. De instrumenten waren Europees, de bezettingsvorm was Europees, de muzikale vorm was doorgaans Europees (vaak een

Da Capo), melodieën, harmonieën en modulaties waren van Europese snit en tenslotte, de songs waarop men improviseerde of arrangeerde waren meestal door (Joodse) blanken gecomponeerd.

Het is beslist niet verwonderlijk dat men de blanke orkestleider Paul Whiteman beschouwde als de King of Jazz en dat toen deze Paul Whiteman in 1924 optrad in het Amsterdamse Concertgebouw geen 'jazzpubliek', maar het gewone 'klassieke' publiek het optreden bijwoonde. Men was in Amsterdam toentertijd vooral enthousiast over de discipline der koperblazers. Van jazzimprovisaties was geen enkele sprake. Alles ging van bladmuziek, maar wel met vaart en swing. Inderdaad, de gesyncopeerde consequentie van Beethoven. Met als leuk extraatje: je kon er ook goed op dansen. Dat gaf aan de jazz een hoop maatschappelijke gebruikswaarde, maar ook bij velen een geringe muzikale waardering. Niet in de laatste plaats omdat men wel door had dat je jazz ook kon spelen zonder noten en dat het uiteindelijk toch maar negermuziek was. Verdachte muziek die decennia lang eigenlijk alleen maar getolereerd werd omdat het kennelijk (net als bijvoorbeeld alcohol en prostitutie) in een maatschappelijke behoefte voorzag.

Naast de jazzmuziek die voor de Tweede Wereldoorlog door blank gebruik en misbruik tot een internationaal muzikaal fenomeen uitgroeide, liepen twee andere soorten werkelijk zwarte muziek wat minder in de gaten. Enerzijds de spiritual/gospeltraditie en anderzijds de bluestraditie.

Hoewel beide muzieksoorten in de beleving van de zwarte gebruikers mijlen ver uiteen lag (wie gospels zong piekerde er niet over om de duivelse blues te zingen), waren het toch loten aan één stam, getuige het muzikale gemak waarmee dissidenten als bijvoorbeeld Ray Charles en B.B.King van het ene naar het andere genre overgingen.

Kern van spirituals en blues is de AANHOUDENDE HERHALING ('Insistence and Repetition') en CONTINUE TOONVORMING. Dit volkomen in tegenstelling tot de kern van de Europese muziek welke gekarakteriseerd wordt door CONTRASTERENDE BEWEGING en DISCONTINUE TOONVORMING.

CONTRASTERENDE BEWEGING wordt in de Europese muziek gereali-

seerd door gebruik van een tooncentrum van waaruit of waar naartoe de melodie, gedragen door een harmonische hiërarchie, middelpunt vliedend of middelpunt zoekend haar weg vindt. Contrastwerking wordt vooral bereikt door de mogelijkheid van modulaties binnen die harmonische hiërarchie. Bij zwarte muziek gaat het om AANHOUDENDE HERHALING van het tonaal materiaal als hechte basis voor ritme en melodie.

CONTINUE TOONVORMING wil zeggen, toonvorming die in principe gebruik kan maken van het gehele spectrum van toonhoogtes, terwijl DISCONTINUE TOONVORMING zich strikt beperkt tot een relatief klein aantal gefixeerde toonhoogtes. In de Europese muziek zijn dat welgeteld slechts een twaalf stuks. Bij de gratie hiervan kan een toonhoogteschrift als ons Europees notenschrift dienstbaar zijn. Vanzelfsprekend kan discontinue muziek niet met hetzelfde gemak van een dergelijk muziekschrift gebruik maken.

Naast genoemde muzikale eigenschappen moet van de zwarte muziek ook vermeld worden dat zowel de muzikant als de luisteraar bewust de lichamelijke puls-beweging gebruiken als katalysator bij hun muzikale beleving. Dit laatste treft men overigens ook bij de jazz aan.

In die zin is jazz wel te beschouwen als zwarte muziek.

Na de boogiewoogie rage aan het eind van de jaren dertig ontwikkelt de blues zich in de jaren veertig tot de belangrijkste zwarte amusementsmuziek. De blues ontwikkelt zich onder invloed van de (snelle, rechthoekige) boogiepianisten als Meade Lux Lewis, Albert Ammons en Pete Johnson tot de zogenaamde rhythm an' blues. Tempo's worden sneller, de gitaren worden versterkt, kazoo's worden ingeruild voor saxofoons en het wasbord wordt vervangen door een drumstel. Melodieën en teksten veranderen niet. Melodieën blijven continue qua toonvorming en de teksten blijven sterk erotisch van aard. Namen? Muddy Waters, Little Walter, Howlin' Wolf, Sonny Boy Williams, Lightnin' Hopkins, T-bone Walker, de al eerder genoemde B.B.King en niet te vergeten Louis Jordan. Met zijn rythm an' blues is hij de brug naar de rock an' roll.

Een bijna tot vervelens toe geciteerde uitspraak van John Lennon is:

‘Before Elvis there was nothing’. Bovendien is het niet waar. Voordat Elvis Presley op de snikhete avond van 6 juli 1954 zijn eerste hit ‘That’s Allright Mama’ opnam, was al het muzikale materiaal voor de nieuwe muziek reeds aanwezig. De zwarte muziekcultuur lag keurig op een presenteerblaadje klaar om tot in alle uithoeken van de wereld geconsumeerd te worden. Ze moest alleen nog worden uitgeserveerd.

John Lennon had er beter aan gedaan te zeggen:

‘Before Elvis only blacks wanted it’

Was Elvis dan alleen maar een soort doorgeefluik voor blanke tieners?

Nee, hij deed the finishing touch. Zijn bijdrage is het verjazzen van de countrystijl, het minder speels en harder maken van de rhythm an’ blues en het toevoegen van de levendige motoriek van de gospelzang.

‘rockabilly’ heette de muziek aanvankelijk en de hele ‘Memphischool’ die onder contract stond bij Sam Phillips van het Sunlabel gingen mee: Carl Perkins, Jerry Lee Lewis, Johnny Cash, Roy Orbison en later ook anderen Buddy Holly, de Everly Brothers en de Beatles aan het einde van de jaren vijftig.

Elvis was misschien de grootste, maar zeker niet de enige eerste rocker. In ieder geval was Bill Haley hem voor, ook al wist hij aanvankelijk zelf niet dat hij behoorde tot de top van de rock an’ roll. Hij antwoordde immers op een vraag wat voor muziek hij speelde: ‘Ik speel jazz op elektrische gitaar.’

Later deed hij overigens een uitspraak die in de roos was: ‘Nobody likes Rock an’ Roll but the public.’

Wat een discrepantie met de hedendaagse twintigste eeuwse muziek die niet is geënt op volksmuziek: iedereen houdt ervan behalve het publiek.

Daarnaast moet Little Richard worden genoemd. Van hem citeer ik nog eens: ‘I came from a family where my people didn’t like rhythm an’ blues. Bing Crosby, ‘Pennies from Heaven’, Ella Fitzgerald, was all I heard. And I knew there was something that could be louder than that, but I didn’t know where to find it. And I found it was me.’

Tenslotte, last but not least, de meest 'klassieke' rock an' roll muzikant: Chuck Berry, geboren in 1931 in Californie, kapper in St. Louis en de zanger van 'Roll over Beethoven'. In hem komen country, blues en jazz tot een harmonieuze synthese. Hij is het die de muziek van de Beatles, de Rolling Stones en Bob Dylan het meest zal beïnvloeden.

Zijn eerste hit 'Maybelline' dateert uit 1955. Momenteel is dit nummer op allerlei verzamel-CD's uitgebracht. Als men inzicht wil krijgen in CONTINUE TOONVORMING EN AANHOUDENDE HERHALING moet men de moeite nemen de betreffende cd te bemachtigen en het kliniekend resultaat te vergelijken met de notatie. De muzikale meerwaarde blijkt gigantisch te zijn en voor wie wil luisteren, blijkt direct dat de muzikale waardering voor dit soort muziek langs geheel andere normen verloopt dan het notenschrift suggereert.

De grote massa der Amerikaanse tieners valt in 1956 voor de rock an' roll. Maar er zijn altijd trendsetters. Om niet van de meest opvallende onvolledigheid in dit artikel beticht te worden, moet Alan Freed worden genoemd. Alan Freed presenteerde in Cleveland(Ohio) een klassiek radioprogramma. Op zekere avond in 1952 bezocht hij op uitnodiging de platenzaak van Leo Mintz. Mintz werd geïntrigeerd door de smaak van blanke tieners, maar Alan Freed was die avond stomverbaasd. De aanwezige jongelui luisterden naar en dansten vol overgave op muziek die Freed tot dan toe had beschouwd als volkomen vreemd voor hun cultuur: de rhythm an' blues. In de Britse *New Musical Express* zou hij vier jaar later vertellen:

'I heard the tenor saxophones of Red Preysock and Big Al Sears. I heard the bluesinging, piano playing Ivory Joe Hunter. I wondered. I wondered for a week. Then I went to the station manager and talked him into permitting me to follow my classical program with a rock an' roll party.' Zijn programma heette 'Moondog's Rock an' Roll Party'.

Dat is nog eens een andere presentator dan Willem (Dombo) Duys die voor het Grand Gala Du Disque 1964 een optreden van de Beatles kreeg aangeboden. Hij had een plaatje van ze gehoord en gezegd: 'Nee, dat is niets'. Hij wees het af. En voor een paar duizend gulden had hij ze kunnen krijgen! Leve de AVRO!

1959 en 1960 waren rampjaren voor de Rock. Elvis Presley in dienst, Little Richard tot geloof, Chuck Berry in de gevangenis, Jerry Lee Lewis in diskrediet, Carl Perkins in een crash, Buddy Holly dood.

Maar direct daarna vervolgde de Rockrevolutie. Een nummer van Hank Ballard werd in de interpretatie van Chubby Checker een hit. In een paar dagen tijd veroverde de twist de wereld. De twist gaf de wereld de dans die hoorde bij de Nieuwe Muziek en sloot naadloos aan bij de bewegingspatronen van de zwarte cultuur. Niet meer waren de Europese blanke danspassen uitgangspunt, maar de heupbewegingen. Wie adequaat met de heupen bewoog, behoefde zich geen zorgen te maken over de danspassen: de dansrevolutie vulde de muzikale revolutie van de rock naadloos aan.

Chubby Checker was de initiator van de twist, maar James Brown die voortbouwde op het werk van Ray Charles die de zwarte dansmuziek en de zwarte gospel samen bracht, werd de vader van de soul. Vandaaruit gaat het in een onstuitbare ontwikkeling naar de disco en vandaar naar de house. De Chicago-Soul-House begon al eind jaren zeventig. DJ Frankie Knuckles mixt in de Warehouseclub in Chicago soulmuziek en bekende Europese synthesizerdeuntjes met zelf gemaakte computerbreaks en beats. Deze mixvorm wordt overgenomen door collega-dj's, die in andere clubs gevraagd worden om de muziek, die ze in de (ware) house draaien. Pas in 1992 wordt house massa-amusement. (3)

Nogmaals, rond 1960 bevond zich de rock an' roll op een dieptepunt. In de boekjes over popmuziek heet deze tijd de periode van de High School Rock. Een periode waarin de rock met als toppers Cliff Richard en The Everly Brothers een buiging maakt naar de normen van voor 1955.

The Beatles uit Liverpool en vooral John Lennon consolideren echter de nieuwe popmuziek. Dat doen ze niet alleen door de rock an' roll in Europa te introduceren (de meeste Europeanen leerden de rock an' roll kennen via de covers van The Beatles), maar ook door een nieuwe waarde aan de rock toe te voegen. Deze nieuwe waarde bestond hierin dat The Beatles hun nummers ZELF SCHREVEN. HUN COMPOSITIES WERDEN NIET DOOR ANDEREN GECOMPONEERD. PAS NA DE OPNAMES VERSCHENEN HUN NUMMERS IN BLADMUZIEK.

Hiermee was de revolutie totaal. Na 800 jaar Europese hegemonie van eerst op papier zetten en dan spelen of zingen, was hier een internationaal succesvolle muziekstroming ontstaan die deze volgorde omkeerde.

DAARMEE WERD DE ROCK EEN MUZIEKSTROMING WAAR HET UITSLUITEND INTERPRETEREN VAN NOTEN ONMOGELIJK KON LEIDEN TOT MUZIKALE KWALITEIT.

De weerstand tegen de popmuziek is enorm geweest en weinig begrip voor de nieuwe muziek van rock an' roll tot house heerst nog alom.

Een citaat van de beroemde Spaanse cellist Pablo Casals:

'Wilt U weten wat ik vind van die gruwel, rock an' roll? Ik vind het een schande. Vergif wordt geluid! Toen ik het hoorde voelde ik me bedroefd, niet alleen om de muziek maar om de mensen die er verslaafd aan zijn. En het spijt me ook voor Amerika, dat zo'n groot land het verwachtingsvolle oor van de mensheid niets beter te bieden heeft dan deze schorre druppels van de dwaasheid van onze tijd. De Fransen gebruiken het woord "abrutissant", voor iets dat de mens verdierlijkt. Verdierlijking, dat is het woord voor dit vreselijke, schokkende geluid. Het is tegen de kunst, tegen het leven. Het voert weg van de vervoering en de verhevenheid van de geest die in oorsprong voortkomt uit alle goede muziek.'

Tienerheld Skip Voogd noemde in de jaren vijftig de rock an' roll en met name Elvis 'week, naar en ongezond'.

Een mopje uit diezelfde tijd: Een jongen komt een platenzaak binnen en vraagt waar de rock an' roll platen staan. Antwoord van de eigenaar: 'Daar in de hoek, joh. We proberen ze gescheiden te houden van de muziek.'

In Nederland werd rock an' roll overigens vrijwel niet op de radio gedraaid. Toen The Beatles in 1964 ons land bezochten was er maar TWEE UUR per week beatmuziek (het woord popmuziek verschijnt pas een paar jaar later) op de radio. Dat waren de programma's 'Tijd voor Teenagers' en 'Tussen tien plus en twintig min'.

In het muziekonderwijs was men al helemaal niet toe aan popmu-

ziek. De muziekonderwijzers van Nederland zaten toen nog over hun oren in de discussie of je jazzmuziek in de les moest behandelen.

In 1979 schreef ik voor het maandblad Mens & Melodie een artikel waarin ik pleitte voor een volwaardige plaats van de popmuziek in het muziekonderwijs. Tot mijn verbazing kreeg ik daarop een aantal reacties waarin men mij prees voor de moed om dit zo aan de orde te stellen. Pas in de jaren tachtig begon het tij wat te keren. Toch maak ik me geen illusies. Vooral omdat popmuziek geen 'notatiemuziek' is, heeft het muziekonderwijs er nog maar weinig greep op.

Want oh, dat notenschrift kan zo heerlijk misbruikt worden als grepenschrift. Bij muziek die gecomponeerd is en via het notenschrift gedecodeerd moet worden, kan (de ontwikkeling) van het muzikaal voorstellingsvermogen praktisch genegeerd worden door grepenschrift-interpretatie toe te passen. Zo van: ALS JE BIJ DIE NOOT HIEROP DRUKT KOMT DE GOEDE MUZIEK ER VANZELF UIT. De muziekonderwijzer(es) lijkt dan griezelig op een wandelende handleiding bij de zoveelste audiomachine.

DERGELIJK MUZIKAAL BEDROG IS BIJ HET SPELEN VAN ROCK AN' ROLL UITGESLOTEN.

Kijk nog maar eens naar de nootjes van Maybelline.

voetnoot 1:

Voor de volledigheid moet ook nog de Franse traditie genoemd worden, maar deze leidde een te geïsoleerd bestaan om een rol te spelen in de Amerikaanse muziekcultuur.

voetnoot 2:

De Original Dixieland Jassband bestond uit 5 blanke jongens die in New Orleans met de jazz hadden kennis gemaakt. De muziek die zij spelen was volledig gecomponeerd of gearrangeerd. Improvisatie komt niet voor.

voetnoot 3:

House is een bijzonder interessante muziekstroming omdat voor het eerst in de mensheid muzikanten kunnen musiceren en compo-

neren zonder de opoffering van jarenlange muzikale training. Kennis van en vaardigheid met informatica-apparatuur samen met een gezonde dosis muzikaliteit en men kan aan de gang. Dat is nog eens wat anders dan jarenlang tobben met een piano of een gitaar.

Ik weet niet of u het herkent, maar soms voel ik het beest in me. Direct rammen. Vooral in een klas die poeslief is. Zo'n schattig gymnasiumklasje flink afzeiken. Ik deed zelf gymnasium en weet dus hoe kwetsbaar die kinderen zijn. Tweede klas gymnasium, ik kan ze uittekenen. Een paar stille jongetjes en een hoop vrouwen. Jongetjes die nog precies de kleren aan doen die moeder gebiedt. En de meiden die alle kanten uitgaan van trut tot metal. Van verantwoorde rokjes tot dumpkleding en kettingen. Kwetsbare kinderen dus. Maar ik lust er wel pap van.

Zij krijgen de vragen die ik nooit dorst te stellen. Zo van: 'Wie weet in dit lokaal wat een picardische terts is?' (onder een picardische terts verstaat men het grote terts akkoord als slotakkoord van een stuk muziek in een kleine terts toonsoort). Is er een bleek kind dat geserreerd roept: 'Majeurafsluiting na mineur muziek!'

Godver, denk ik, welke collega is mij voor geweest?. Ik herstel mij en roep 'Hoe komt de hobo aan z'n naam?' Dat weten ze meestal niet, dat dat van haut-bois komt.

Nou ja, na die doorbraak laat ik ze alle kanten van het lokaal zien. Waar komt de naam 'Artis' vandaan?

Kinderen hebben geen idee. Nou, vroeger stond boven de ingang van de Amsterdamse dierentuin in gebogen vorm de spreuk 'Natura Artis Magistra' (De natuur is de leermeesteres van de kunst). Die stomme Amsterdammers keken alleen naar het woordje waar ze onderdoor liepen en noemden de attractie 'Artis'.

En dan zitten al die gymnasiumleerlingen natuurlijk op tennis. Weer oorlog. Want die intellectuelen schreeuwen wel vrolijk forty – love of love – fifteen maar wat is nou 'love???' Het meisje van wie ik weet dat ze zich in haar vrije tijd uit haar legerkisten en kettingen pelt om zich om te toveren tot tennisvedette, die weet het niet. Ik meld beroepshalve dat love uit het Frans komt. Tennis is een Frans spel en 'nul' was in het Frans 'l'oeuf' (een ei is rond dus een nul). Vandaar.

En 'Hoera' komt uit het Servisch en betekent zo iets als 'Op naar het paradijs'. En zo gaat het dan verder.

Het beste is gymnasiumleerlingen laten merken dat ze op achterstand staan. Je kan een uur vullen met de vraag: ‘Wat is een trugschluss?’ (Is een bedrieglijke harmonische wending, in het Engels deceptive resolution, als de dominant niet oplost naar de eerste trap). Het resultaat van zo’n les is wel dat iedereen een trugschluss kan benoemen. En het leuke is dat geen hond in Nederland dat ooit als eindterm heeft bedacht, laat staan als domein heeft geïmplementeerd. Ik vind dat kicken, dingen doen waar niemand ooit aan dacht. Vooral wat het implementeren betreft.

Eén van de jongetjes in 2-gym krijgt halverwege het jaar in de gaten dat ‘moe’ niet alles is. De sociaal gewenste kleding wordt omgeuild voor punk of skate. Met het kruis op zijn knieën kijkt hij me brutaal aan en vertelt dat hij het onbegrijpelijk vindt dat ik met een gymnasiumdiploma dit soort werk sta te doen. Ik begrijp het ook niet, maar zeg dat niet. Praten kan altijd nog. Een vriendje met z’n broek in z’n legerkisten en een rode hanenkam staat er plotseling naast en vraagt wat ik goeie muziek vind.

Het meisje met de kettingen straalt uit dat ze nooit zal trouwen met een muzikleraar.

Ik geef ze allemaal gelijk.

Beste lezer, waar ik het over heb, is geen oorlog, maar puur Nirwana. Lesgeven aan gymnasium of atheneum is geen kunst. Zulke klassen lopen als een tierelier. Als een beest te keer gaan, dat moet je daar wel, want die kinderen kunnen dat gemakkelijk aan. Gymnasiumklassen en atheneumklassen zijn ‘makkie’s’.

De havo is al een ander verhaal en in het vmbo wordt het pas echt buffelen. Daar kom je niet weg met ‘weetjes’.

Toch blijft het tobben. We weten nu wat ‘Hoera’ betekent, maar waarom roept heel Europa er voor driemaal ‘Hiep’ of ‘Hip’? En waarom vinden we deze uitroep in alle Europese talen?

Ik kan u vast wel een aanwijzing geven. Het heeft te maken met de kruistochten. Een soort EG in de 11de, 12de en 13de eeuw met het Servisch als één van de voertalen.

Elk mens, dus ook iedere muziekdocent, hoopt een radertje in het grote plan te zijn. U kent het verhaaltje misschien wel.

Ooit trof een voorbijganger een man die bezig was een steen te hakken. Hij vroeg de man waar hij mee bezig was en kreeg als antwoord: 'Ik hou een steen'.

Even verderop ontmoette de voorbijganger een ander die hetzelfde deed. Ook hij vroeg de man waar deze mee bezig was.

Hij zei: 'Ik bouw een kathedraal'.

Het grote concept. Het behoort tot de belevingswereld van de schoolmuziek. Collega's van andere vakken hebben eveneens zo hun idealen, maar wie betrokken raakt bij het muziekonderwijs loopt het risico metageil te worden van een goddelijk plan. Het is immers volkomen duidelijk dat door zang de kleuter zich beter structureert, het adhd-kind meer kalmeert en het kind in het algemeen beter studeert.

Muziek als balsem voor de geest. Een zingende jonge generatie voor een mooie wereld. Vanaf Plato horen we deze geluiden. En behalve zingen moest u in de basisvorming ook nog spelen, luisteren, vormgeven, presenteren, transformeren en reflecteren.

Er is dus een groot plan waarin u, beste collega, een radertje bent. Na een gezonde nachtrust reist u met uw lesplannen of uw met zorg uitgekozen methode af naar de werkplek.

Mocht men in de docentenkamer aan u vragen wat u straks met klas 2b gaat doen, dan is het dus beter niet te zeggen: 'We gaan een spelstuk oefenen' of 'ze moeten een rap maken' of iets dergelijks.

Nee, het antwoord is: 'Ik help ze een beter mens te worden'. Niet meer en niet minder.

Muziekdocenten bouwen mensen. Wij oefenen geen spelstukken met ze in. Net zo min als we een liedje laten zingen of een plaatje opzetten.

U denkt dat ik zit te overdrijven, maar dat is niet zo. Want misschien dat u en ik dit soort zaken nog wel relativëren, maar de grote boze wereld denkt er nog vaak wel zo over.

Ooit gehoord dat men aan een wiskundeleraar, docent Frans of zelfs

een gymdocent vroeg wat hij of zij bijvoorbeeld in de tweede klas doet? Daar is de boze wereld volstrekt niet in geïnteresseerd. Dat is hoogstens iets voor betreffende ouders en een controlerende overheid.

Maar mij wordt nog steeds het hemd van het lijf gevraagd als ze er achter komen dat je wekelijkse al die lessen staat te geven:

‘WAT DOE JE???’

Je wordt ter verantwoording geroepen: er is toch wel een schoolorkest of schoolkoor, je vergeet Bach toch niet, is er bij jou nog notenschrift en tenslotte, hoe staat het met de orde?

Want daar komt het vak muziek ook maar moeilijk van af, dat het in die muzieklessen zo gauw een zooi zou worden. Het schoolorkest bestaande uit leerlingen die vergeten hun instrument mee te nemen, muziek van Bach waar de hele meute doorheen zit te gillen en notenschrift dat elk plezier in muziek de nek omdraait.

Als een kind vraagt: ‘Waar is de wc?’ en je zegt bijvoorbeeld: ‘de eerste deur rechts als je het lokaal uitkomt’, dan zegt geen enkel kind: ‘Dat begrijp ik niet’.

Als een kind vraagt: ‘Waar zit de fis?’ en je zegt bijvoorbeeld: ‘onder de zwarte toets rechts van de f’, dan zijn er kinderen die zeggen: ‘Dat begrijp ik niet’.

Bloedstollend.

En tenslotte ‘hoe staat het met de orde?’

Ook bloedstollend. In deze gezellige column heb ik u al vreselijke verhalen gedaan. Het waren meestal uitzonderingen, maar toch, waar gebeurd. Het volgende passeerde ongeveer twintig jaar geleden.

Op de betreffende stagedag betrad een collega als stagebegeleider het terrein van de school. Het was een lagere tuinbouwschool met een ‘niet-huiswerk-garantie’. De leerlingen werden opgeleid voor de plantsoendienst en het onderhoud van kinderboerderijen en waren ervan verzekerd nooit lastig te worden gevallen met huiswerk. Onder het wegduwen van rondscharrelende geiten bereikte de stagebegeleider de lokalen. De student die hij ging bezoeken had hier een baantje aangenomen. Leerlingen schreeuwden hun muziekleraar al toe dat er een meneer was die ging kijken wat hij ervan bakte.

Letterlijke tekst: 'D'r is hier een gozer die je komt afzeiken!'

De student verliet het lokaal om zijn begeleider te begroeten. Dat had hij beter niet kunnen doen.

Beste lezer, om het verhaal niet te lang te maken. In het lokaal waar tussen de lessen over heesters en kippen, ook nog muziekonderwijs werd gegeven, stond een kast met de geluidsapparatuur. Om vernieling tegen te gaan was deze kast afsluitbaar. Op dat moment stond zij echter open met het sleuteltje er nog in. Als gezegd was de student even het lokaal uitgelopen. Een jongen maakte van de gelegenheid gebruik om een cassettebandje met stevige popmuziek in de apparatuur te duwen en de versterker zo hard mogelijk te zetten. Vervolgens sloot hij de geluidskast af en wierp het sleuteltje naar buiten op de mestvaalt.

Tot plezier van de leerlingen denderde de popmuziek oorverdovend door, terwijl de nieuwbakken muziekdocent probeerde een oplossing te vinden om de herrie te stoppen. Na een smerige excursie wist hij uiteindelijk met het bemeste sleuteltje de geluidskast te openen en de muziek tot zwijgen te brengen.

Er staat nergens in uw akte van benoeming dat u een kathedraal moet bouwen.

Eén van de aantrekkelijke kanten van lesgeven op een middelbare school, is het interdisciplinaire docentencorps. In gewoon Nederlands, het is leuk om met collega's om te gaan die andere vakken geven.

Ik geef ook les op het conservatorium. Maar het gaat daar heel vaak over muziek. Bijna altijd. Muziek hier, muziek daar, muziek overal. Vanzelfsprekend erg begrijpelijk. Het zou raar zijn als men het op zo'n conservatorium over wat anders had.

Op een middelbare school niet. In de pauzes is er een grotere variatie aan gespreksonderwerpen. Men komt daar in contact met collega's die een taal doceren, of iets exacts, of iets economisch. Er zijn er die leerlingen helpen een lamp in elkaar te zetten, een bal door een mandje te gooien of een boom te tekenen. En deze collega's komen dan weer in contact met de muziekdocent.

U weet ondertussen dat wij wel wat meer doen dan een bal door een mandje gooien of een boom tekenen. Breek me de bek niet open!

Toch denk ik dat al die verschillende vakdocenten aan een school voor voortgezet onderwijs een vertekend beeld van elkaar hebben. Laat ik het wat krachtiger verwoorden (dit lijkt wel een zogenaamd kerndoel): Ik denk dat ik van verschillende vakken een verwrongen beeld heb. Misschien moet ik het 'n eendimensionaal beeld noemen.

Als ik spreek met een docent Frans, huiver ik. Ik stel mij zelf soms voor als een docent Frans die telkenmale aan bruggers moet melden: het huis = la maison. En dat zo'n brugger dan zegt:

'Dat begrijp ik niet'.

Docenten exact hebben een eindeloos vak. Zij zijn de baas op school. Kan een leerling het niet volgen? Het ligt nooit aan de leraar. Veel kinderen hebben gewoon geen aanleg.

Komen we bij het vak 'lamp in elkaar zetten'. Dat is het vak techniek. Eindeloos geklungel om iets te maken wat overal bij Blokker voor een habbekrats te koop is. Waarom? Ik weet het wel, want het vak techniek schurkt aan tegen handvaardigheid. Het riekt naar kunst. Maar voordat we die kunst induiken, moet er nog één hobbel worden genomen: 'een bal door een mandje gooien'.

Gymnastiek. De trouwe lezers van mijn verhalen kennen mijn standpunt. Ik beschouw mijn collega's van de gymnastiek als golden boys aan hun wandrekken. Wat een vak! In galmende hallen onder snerpende fluitsignalen drijft men schaars geklede kinderen tot beweging. Een bal door een mandje, een stomp over het net, een greep naar een touw of een smak over de bok.

Wanneer de zon schijnt worden de slechtste leerlingen de verre velden ingestuurd. Zij dienen daar te wachten op ballen die gespierde leerlingen wegslaan en moeten deze dan vervolgens terugwerpen. Homeruns all around.

Dit alles, terwijl de gymdocent van achter zijn zonnebril slechts roept: 'Hup!'

Gymnastiek is vreselijk en bloedstollend.

Er is ook een vak waar men bommen tekent. Dat zal immers vast wel eens een opdracht zijn van iemand die tekenen geeft. Met de docent tekenen, handvaardigheid en textiele werkvormen heeft de muziekdocent een haat/liefde verhouding. De gemeenschappelijke belangen zijn tamelijk duidelijk. Daarom is het niet interessant het dáárover te hebben.

De verschillen zijn echter ronduit vreselijk.

Beeldende vakken zijn een soort uitloper van de kleuterschool. In groep één en twee worden zogenaamde 'werkjes' gemaakt. Een tekening, wat vlechtwerk, een ei geschilderd, een spijkertje geslagen. Iedereen kan dat zo'n beetje. In groep drie wordt de tijd aan dit soort werk sterk verminderd, maar het geeft in de basisschool in feite geen enkel probleem. Er wordt door het kind trouw getekend, geverfd, gespijkerd en gebreid. Zo ook op de middelbare school.

Muziek blijkt op de basisschool een problematisch vak. Een uurtje tekenen, daar draait een onderwijzer z'n hand niet voor om. Een muziekles blijkt vaak onoverkomelijk.

Maar in het voortgezet onderwijs met al z'n vakleerkrachten loopt het vak goed.

Godzijdank. En terecht.

Want welk kind gaat nou in zijn vrije tijd een theemuts breien of een houtskooltekening maken? Dat zijn er niet zoveel. Of naar schilderijen zitten kijken?

Maar kinderen luisteren zich suf naar muziek en velen zijn bereid veel tijd te besteden aan het oefenen op instrumenten. Muziek neemt in het leven van een kind (en in het leven van een volwassene) een veel belangrijker plaats in dan het kijken naar beeldende kunst. Muziek is een item. Beeld is een incident.

Onze ogen zijn een derde van ons leven dicht in de slaap. Onze oren staan altijd open.

Bij een uitvaart luistert men naar muziek en gaat men geen diaserie van schilderijen van Rembrandt of Picasso bekijken. Beeldend beperkt zich daar tot bloemschikken. Eerder dus plantkunde.

Nooit zag ik tranen wanneer ogen zich richtten op kunst. Die stromen pas als muziek klinkt.

Onze (toekomstige) koningin moest al huilen bij het aanhoren van een trekzak.

Muziek is op school het belangrijkste vak.

Voor de klas staan eist zijn tol. Sinds kort heb ik pijn in de onderrug. Mijn huisarts bekijkt me en zegt:

‘Je staat helemaal scheef!’

In de stilte die daarop in de behandelkamer als een generale rust over ons neerdaalt probeer ik te bevatten wat er aan de hand is. Wat heb ik fout gedaan? Was het toch een stomme zet om muziekleraar te worden? Ik haal mij m'n collega's voor de geest. Verdomd als het niet waar is, maar volgens mij staan er heel wat andere lui ook scheef. Gek dat de vakvereniging van muziekdocenten zo iets nooit aan de orde stelt. Toch tenminste een studiedag waard: ‘Scheefgroei in het muziekonderwijs. Mooi onderwerp denk ik nog, maar mijn huisarts is al weer aan het woord.

‘Je hebt geen hernia, maar als je met iets zwaars als een piano gaat sjouwen krijg je er beslist wel één’.

Mijn huisarts weet dat ik muziek geef en denkt dat het sjouwen van piano's daarbij een vast lesonderdeel is.

‘Wat doet u zoal in de muziekles?’ vraagt de geïnteresseerde moeder op de open dag.

‘Wel mevrouw, in de nieuwe onderbouw beginnen de brugklassers onder mijn leiding met het sjouwen van piano's. Het kunnen sjouwen van piano's is namelijk een belangrijke competentie geworden.’

‘En wat is dat dan, een competentie?’ zeurt zo'n moeder door.

Ik maak me er dan maar van af door te zeggen dat een competentie betekent dat je iets echt kan en dat er niet alleen maar naar gekeken wordt of je iets zogenaamd kan.

‘U weet wel, zoals vroeger op het gymnasium.’

En als ze er meer over wil weten moet ze maar één van de managers van de school aan een diepte-interview onderwerpen.

Mijn huisarts onderbreekt mijn onzinnige fantasieën met een verwijsbriefje naar de fysiotherapeut.

Een week later lig ik op de behandeltafel van de fysiotherapeut. Terwijl hij aan mijn lijf sjort zie ik een paar gezellige gezinsfoto's op

z'n bureau. Twee leuke jongens die naar mijn inschatting over een enkel jaartje naar het voortgezet onderwijs zullen gaan.

Net als bij de kapper zijn ze ook bij de fysiotherapie uiterst behendig in het ontfutselen van wat je voor de kost doet.

Ik wacht af tot het vragen begint. Ik ben na zoveel jaren op alles voorbereid. Zo moet de ter dood veroordeelde zich voelen als de valbijl gierend nadert.

'Zijn de leerlingen nog een beetje geïnteresseerd in de muziek?'

Daar lig ik dan: scheefgegroeid en praktisch naakt op een behandel-tafel terwijl mijn rechter dijbeen uit de kom wordt weggebogen. Wat zal ik zeggen?

Dit wordt weer uitkijken, want mijn therapeut vraagt natuurlijk helemaal niet of kinderen geïnteresseerd zijn in muziek. Hij weet donders goed dat de meeste kinderen op enigerlei wijze wat met muziek hebben, maar hij spreekt met dubbele tong door in één moeite *twee* vragen te stellen waaruit ik mag kiezen:

'Zijn de leerlingen nog een beetje geïnteresseerd in de muziekles?'

'Zijn de leerlingen nog een beetje geïnteresseerd in *jouw* muziek?'

Ook al ben ik naakt, ook al sta ik scheef, ook al ligt mijn dijbeen uit de kom, ik herstel mij.

'Je moet natuurlijk wat hebben met kinderen en geïnteresseerd zijn in hun belangstellingssfeer. Tenslotte wrik je nu aan mijn rechterdij omdat ik daar een probleem heb en niet omdat je dat als fysiotherapeut de leukste oefening vindt.'

Ik win terrein want hij moet toegeven dat wat z'n beroep eist niet altijd het leukste onderdeel van het programma is. Fysiotherapeut of muziekleraar, geen verschil dus. Zo merk ik fijntjes op.

Blijft vraag 1. Want een ieder begrijpt dat er bij de fysiotherapeut louter gemotiveerde pijnlijders komen. Maar zijn de leerplichtige leerlingen nog een beetje geïnteresseerd in de muziekles?

Hier staat de fysiotherapeut lachend aan de kant. Bij hem komen alleen mensen die hem nodig hebben.

Is de muziekleraar nodig?

Iedereen weet het. Hoe ouder je wordt, des te sneller gaat de tijd. En des te minder je onthoudt. We weten waardoor dit komt. Als je belangrijke voorvallen meemaakt, dan wordt de tijd die deze voorvallen in beslag nemen, ook onthouden.

Dat gebeurt met name als je iets voor de eerste keer meemaakt of als er sprake is van iets heel bijzonders. Als bepaalde gebeurtenissen vaker voorkomen, vervagen die. Ik noem wat voorbeelden.

Je eigen brugklasperiode lijkt langer geduurd te hebben dan de volgende klassen. De verjaardagen van je jeugd duurden langer dan toen je als volwassene jarig was. Je eerste auto lijkt langer in je bezit te zijn geweest dan je laatste auto (of voor ecocollega's je eerste fiets en je laatste fiets). En als deze voorbeelden niet op de lezer van toepassing zijn, dan kan men gemakkelijk andere soortgelijke situaties bedenken.

Je eerste muziekles duurde langer dan de muziekles die je gisteren gaf.

Mijn eerste muziekles speelde zich af in lokaal 1F van het Eerste Christelijk Lyceum te Haarlem. Het is maandag 2 februari 1970. Het is half negen. Terwijl ik naar een krijtje zoek, stopt A., een brugger uit Zandvoort, mij schalks een wasco-krijtje toe. Hiermee schrijf ik in de zenuwen van een beginnend leraar de tekst van de spiritual 'Joshua fit the battle of Jerico' op het bord. Wasco is niet uit te vegeen en dus was na tien minuten van mijn eerste muziekles het schoolbord al in de gort. Ik zie mij nog naar het bord staren terwijl de leerlingen van 1C onbedaarlijk veel plezier hadden. Een moment van een eeuwigheid overwoog ik het klaslokaal te verlaten en een ander beroep te kiezen. U weet inmiddels dat ik gebleven ben.

Heel veel jaren later kwam ik A. nog eens tegen. Hij kon zich van het voorval niets herinneren. Waarom weet ik nu. Hij had in zijn jonge leven al zoveel docenten gepiepeld dat het wasco-incident op 2 februari 1970 om 8.30 uur in zijn herinnering was weggeleden naar een cerebraal massagraf van ordeverstoringen.

Ooit gaf ik twee jaar les aan de Open Schoolgemeenschap Bijlmer. Het lijken achteraf wel twintig jaren. Vlakvoor het zelfstandig worden van Suriname in 1975 werden de rijksgenoten destijds massaal ingevlogen. De schoolleiding had besloten dat ik de klassen met al die schattige Surinaamse kinderen van 13 of 14 jaar drie blokken van 100 minuten per week muzikles mocht geven.

Ziet u het voor zich? Drie keer 100 minuten per week aan een heterogene vwo/havo/vmbo-klas waarvan een deel rechtstreeks uit de jungle kwam. In 1974.

Ik stond ze letterlijk met lege handen op te wachten.

In die dagen dacht ik wel eens dat wordt nog een hele klus om ze aan Nederland te laten wennen. Niet in de laatste plaats omdat het meest courante liedje was: 'Waar blijft de ww, waar blijft de ww'. Met zo'n lekkere Surinaamse 'w'.

Wie het onmogelijke van die situatie niet snapt moet er in elk geval van af zien een artikel te schrijven met als onderwerp: 'De geschiedenis van de Nederlandse schoolmuziek'.

Ik hoop nog eens een stukje over het wildwest muziekonderwijs op deze voormalige middenschool te schrijven. Toen ik in augustus 1976 ging lesgeven aan het lyceum Sancta Maria te Haarlem voelde ik me in elk geval als een berggeit in een polder. Maar dat had ik al eens opgeschreven.

Zo zijn er nog wel wat wapenfeiten te noemen. Bijvoorbeeld de eerste aanschaf van een drumstel in 1973 voor mijn muzieklokaal. En in dat zelfde jaar de eerste behoorlijke afspeelapparatuur na het tijdperk van de koffergrammofoon. Of de eerste video in mijn muzieklokaal in 1985.

Gek genoeg heeft de introductie van de cd of de dvd geen enkele indruk achter gelaten. Die kwamen gewoon als de airbags in mijn laatste auto's. Aan de andere kant, de komst van het digibord in mijn muzieklokaal vond ik een geweldige aanwinst.

Maar nu het nut van die herinneringen. Hebben we er iets aan? Misschien moeten we al die gegeven muzieklessen maar zo snel mogelijk vergeten. Alleen maar nodeloze ballast?

Nou, wees er maar zuinig op.

Als men mij ooit vraagt hoe ik het al die jaren voor de klas heb volgehouden, zal het antwoord zijn: ordeproblemen.

Wat maakt lesgeven zo fascinerend? Dat zijn de klassen of de leerlingen die niet willen.

Om te voorkomen dat u nu huiverend op zoek gaat naar een minder stressig boek, geef ik even snel de technische oplossing van de ordeproblematiek. Ordeproblemen zijn motivatieproblemen. Zolang u het in de klas maar zo organiseert dat iedereen graag meedoet, zijn er geen ordeproblemen. Dit is tenminste het verhaal dat men aan studenten aan lerarenopleidingen opdist. Daarbij zijn er dan nog Nieuwe-Leren-Volkjes die zeggen dat zoiets alleen goed lukt als er niemand meer voor de klas staat les te geven... Et voilà: geen docent heeft meer een ordeprobleem.

Maar dat is niet de werkelijkheid. Loop maar eens op je vrije dagdeel langs een willekeurige school. Wat zie je? In praktisch alle lokalen staan of zitten docenten voor een klas leerlingen. Zij spreken de klas toe (opgeven van huiswerk), ze leggen uit (naamvallen), zij schrijven (een formule) of tekenen (een trapezium) op het bord, zij wijzen iets aan op een kaart (Paramaribo), zij wachten op een antwoord (dat niet komt), zij kijken een proefwerk na (leerlingen mogen aan hun huiswerk beginnen), zij kijken stroef de klas in (niemand heeft z'n huiswerk gemaakt) en een enkele keer zit iemand achter een piano (liedje begeleiden). Ziet men een docent in een leeg lokaal, dan houden de leerlingen zich onledig met het Nieuwe Leren (in de mediatheek opzoeken waar Paramaribo ligt).

Docenten staan voor de klas en de ordeproblemen maken het vak boeiend. Het vak zelf niet. Wie dat denkt, zal het niet lang volhouden. Want als een docent alleen in zijn vak is geïnteresseerd, dan zal hij het voor zijn arbeidssatisfactie enkel moeten hebben van de begaafde en geïnteresseerde leerling. De muziekdocent is daarbij in het voordeel dat hij al die Mozarts of Presleys (in de dop) na schooltijd bij elkaar kan harken in een koor of een orkest om er nog eens extra

van te kunnen genieten. Maar in de muzieklessen blijft het natuurlijk tobben, want onder al die minderjarige leerplichtigen zitten genoeg muzikale sufferers die er ook niet om hebben gevraagd en van de muziekles toch een vrolijk uurtje willen maken. En daar komen dan die gelukzalige ordeproblemen vandaan.

Echter voor alles geldt: met mate. Ik bedoel, het is natuurlijk niet prettig als al uw muzieklessen door wangedrag van kinderen de nek worden omgedraaid. Je moet het als docent in de vingers hebben dat het niet te gek wordt. Een richtlijn dat het binnen de grenzen blijft, ontleen ik aan de tandheekunde. Natuurlijk is het voor een tandarts leuk als een patiënt een stralend filmsterrengeslacht heeft. Maar zijn schoorsteen moet ook roken en dus is het nog prettiger als een patiënt gaatjes heeft of toe is aan een kroon. Om de gebitsverpaupering echter binnen de grenzen te houden is zijn richtlijn: Poets je tanden!

Voor de muziekdocent geldt de richtlijn voor niet te veel ordeproblematiek: Zet de leerlingen aan het werk! Een leerling die actief werkt (ook al is het een rotopdracht) zal minder gauw uw les verkloten.

Maar als er dan toch ordeverstoringen plaatsvinden, dan is het de fascinerende taak om daar iets aan te doen. Dat mag iedereen zelf uitzoeken. Of opzoeken in boekjes die erover gaan. Soms zijn die tips gedateerd. Zo las ik ooit de tip om een fototoestel bij de hand te houden om de onwillige leerling op de kiek te zetten. Dat zou helpen. Moet u maar niet doen. Want terwijl u de ordeverstoring vastlegt, brengt u misschien 30 bruggers op een idee. Zij grijpen hun mobieltje en fotograferen of filmen de chaos in uw les. Bij gelegenheid zullen ze de managers van uw school attenderen op de internetsite waar uw onderwijskundig falen kan worden aangeklikt.

Veel oplossingen voor ordeproblemen zijn oplossingen die horen bij een bepaalde docent. De één doet het zo, de ander pakt het zus aan.

Zo had ik enige jaren terug een bewerkelijke derde klas. Achterin zaten vier jongens die mij wel héél veel ergernis bezorgden. Op een zeker moment had ik de oplossing om van ze af te zijn.

Tijdens de les liep ik easy door het lokaal naar achter waar de vier boys zaten. Ik liet daar een onhoorbare, maar scherp ruikende ruft. Daarop liep ik vlug naar voren. De jongens roken een moment later

de smerige lucht en begonnen luidruchtig elkaar ervan de schuld te geven een scheet te hebben gelaten. Prompt heb ik alle vier er uit geflikkerd wegens respectloos schreeuwen in de klas. Onderling ruzie makend vertrokken de oproerkraaiers en was ik het stel kwijt.

De rest van het uur gaf ik plezierig les.

‘Ik was zó goed in muziek, dat ik muzikleraar wilde worden’. Kent u iemand die dit zegt? Nee, beste lezer of lezeres, die kent u niet. Ik ben weliswaar niet zo erg thuis in beeldend of drama, maar het equivalent in deze kunstvakken zal daar ook geen positieve reacties opleveren.

Wat wel kan, dat is: ‘Ik was zó goed in muziek, dat ik muzikleraar ben geworden.’

In elk geval zal dat een enorme opluchting voor de familie zijn geweest. Want het geven van muzieklessen leidt meestal tot een geregeld leven en een voorspelbaar inkomen. Maar dat was ooit natuurlijk niet uw jeugdroom.

Wat mij betreft, vanuit mijn milieu (christelijk, allemaal naar het gymnasium) was een conservatorium helemaal niet eens bespreekbaar.

‘Ik hoop je namelijk niet bedelend met een viool op een brug aan te treffen’, zo sprak mijn vader. Hij was in die zaken nogal zwart/wit. Wie voor zijn beroep de muziek koos, luisterde naar de naam Bernard Haitink of hij lag in de goot. Daartussen was er niets.

Muziekwetenschap (of deftig musicologie) bleek een uitweg. Men had er immers in Amsterdam een professor voor aangesteld.

Maar tot op de dag van vandaag zijn er twijfels.

Als leerlingen van 2 gymnasium er achter komen dat ik hun gedroomde diploma op zak heb, vragen ze: ‘Waarom staat u hier muziekles te geven, wat ging er mis?’ Dit meldde ik eerder.

Terwijl dertig toekomstige Nobelprijswinnaars of veelverdieners mij meewarig aankijken, kom ik niet verder dan te stamelen dat ik muziekles geven leuk vind. Woonde ik maar in Amerika en was ik gelovig, zo denk ik dan. Kan je nog zeggen dat je bezig bent met een Mission of God. Dat is daar de gewoonste zaak van de wereld. Net zoals wij in Nederland een koningin bij de Gratie Gods hebben. Als je je hersens gebruikt, ook niet helemaal normaal.

Weet u welke uitspraak je ook kan tegenkomen?

‘Ik wil graag muziekdocent worden en ik hoop dat ik daar goed genoeg voor ben.’

En dat 'goed genoeg voor zijn' heeft dan betrekking op 'goed genoeg zijn in de muziek' en haast nooit op 'goed genoeg zijn als docent'. Daardoor kan je binnen de lerarenopleiding (de Opleiding Docent Muziek) aan een conservatorium flinke herrie krijgen.

Het is namelijk een wankel evenwicht tussen musicus en pedagoog waarnaar de methodiekdocent of stagebegeleider met zijn of haar studenten streeft. Een evenwicht waar hij of zij deskundig in is. Helaas maken managers en directieleden die nog nooit ook maar één seconde verantwoordelijk zijn geweest voor een klas kinderen, op zo'n conservatorium de dienst uit. En dan kan je met een onrustig volkje als schoolmuziekstudenten je 'lol' soms op.

Want onrustig, dat zijn ze en soms met recht! Wie zou dat niet zijn met een perspectief van veertig jaar aan de slag gaan met leerlingen en muziek. En als je die jaren niet haalt, lig je als bejaarde muziekdocent tóch nog met een karig pensioen in de goot. En ook als tekenleraar, dramadocent of n'importe welke onderwijzer dan ook. Maar studenten gaan voor hun grote droom. De Bernard Haitink van de schoolmuziek worden. Het is op de stageschool nog even buffelen, maar dan zal het zeker gebeuren.

Dit is nu eens geen sarcasme, maar een gedachte die ik ook ooit eens had. Job ter Steege als definitieve oplosser van alle muziekpedagogische vraagstukken. Liefst tot over de grens.

Beste lezers, maakt u zich geen zorgen. Sinds geruime tijd weet ik dat de wereld anders in elkaar zit en dat het voor een mens goed is met minder tevreden te zijn. Laat ik het zo zeggen, die tientallen jaren voor de klas neemt niemand mij meer af en ik dank Onze Lieve Heer op m'n blote knieën dat ik nog elke dag met plezier naar school ga.

Maar helaas pindakaas, het is zoals gewoonlijk weer praten achteraf. Als student is er toch niets aantrekkelijker dan met een viool op een brug wat euro's bij elkaar te scharrelen? Of met een ander instrument, indien men niet de competentie bezit om een viool te bespelen. Voor de klas staan kan immers altijd nog. Om van in de goot liggen maar te zwijgen.

Sinds enige tijd is op mijn school het muzieklokaal verhuisd. Jarenlang gaf ik les op de bovenste etage met uitzicht over Haarlem. Samen met de meeuwen die azen op weggegooid twaalfuurtjes keek ik meer dan dertig jaar van twee hoog neer op het schoolplein. Leerlingen waren verre figuurtjes.

Nu zit ik in een lokaal op de begane grond bij de ingang van de kantine. Het is alsof ik zojuist op Schiphol bij de vrachtafhandeling ben geland.

Zo staan daar de vuilcontainers die voortdurend met allerhande vuil worden gevuld door conciërges en bestrafte leerlingen en rijden vele soorten reinigingsdiensten af en aan.

Het is verder dé plek voor clandestien roken. Leerlingen wanen zich onbespied maar vergeten dat hun rook toevallig wél de open geklapt ramen van mijn muzieklokaal binnenkringelt.

Bruggers die het niet in de gaten hebben, denken dat ik tussen de uren door snel een peukje zuig. Om zo'n misverstand te voorkomen onderbreek ik de les regelmatig voor een toneelstukje dat bij kinderen in de onderbouw hoog scoort. Om dit naar waarde te kunnen schatten moet u zich goed kunnen voorstellen hoe de situatie is.

Langs de kant van de ramen staan namelijk de keyboards opgesteld. Om contact te maken met leerlingen die onder een opengeklapt raam staan te roken, moet ik dus op mijn buik op een keyboard gaan liggen (de lessenaar heb ik eraf gehaald) zodat ik vervolgens mijn hoofd door het klapraam kan steken.

Het is van belang dat de rokende leerlingen mijn hoofd kunnen zien. Het horen van mijn stem alleen is vanzelfsprekend onvoldoende. Ze zouden dan denken dat ik gewoon met luide stem sta les te geven.

Een schreeuw als 'Willen jullie verdomme ophouden met dat gepaf?' blijken leerlingen kennelijk te verstaan als een opdracht die naadloos in een muzikles thuis hoort. Van mijn stem alléén trekt de rokende jongere zich in elk geval niets aan.

Maar met mijn hoofd uit het raam is dat een autre chose. Ik voel mij weliswaar als iemand die vanonder de guillotine zijn laatste woorden

spreekt, maar doorgaans vertrekt men om elders sigaretjes te gaan zuigen. Als ik mij weer opricht vanuit mijn gymnastische spreekhouding, kijken de bruggers mij met respect aan. Dit is een docent die tijdens de intensieve muziekles ook nog even orde houdt op een schoolplein.

Wat mij bezig houdt is de vraag of dit soort zaken ook op de lerarenopleiding wordt behandeld. Het moet haast wel dat ergens in den lande aan 'probleem gestuurd onderwijs' wordt gedaan en dit een 'case' is waarop studenten hun tanden moeten stuk bijten. Het rapport Dijsselbloem hekelt immers het gemis aan overdracht van vak-kennis ten faveure van ongebreidelde onderwijskundige rimram.

Het is natuurlijk geweldig leuk als je met competentiegericht onderwijs bezig bent en je laat studenten van een lerarenopleiding zelfstandig uitzoeken hoe je om moet gaan met leerlingen die buiten je lokaal je les hinderen. Maar kom op. Dat moet die student toch later zelf maar uitzoeken als er bijvoorbeeld ongewenste nicotinedampen in z'n lokaal hangen.

Het is weer buffelen in de brugklas. Een kind ziet opgevouwen muzieklessenaars aan voor tentstokken. ‘Voor het brugklaskamp, meneer?’

Maar er is meer. Er blijkt plotseling een wonderkind in één van mijn brugklassen te zitten. Ik kom het lokaal binnen en hij blijkt de Revolutie Etude van Chopin te spelen. Een onverwachte verrassing voor een muziekdocent. Als F. klaar is met Chopin, krijgt hij van de andere bruggers een hartelijk applaus. Na hem schuift een ander kind achter de piano en speelt de eerste maten van Für Elise. De klas klapt misschien nog wel harder. Heel begrijpelijk, want die Revolutie Etude klonk waarschijnlijk onbegrijpelijk in hun oren. Nee, dan die paar maten van Beethovens salonwerkje, dát is pas genieten.

Wanneer een derde leerling aanschuift en de vlooiënmars wegpingt, is het enthousiasme weer wat minder. Dat kan immers iedereen.

Even later kijken we naar een stukje film waarin leden van het Radio Filharmonisch Orkest hun instrumenten demonstreren. We hebben het over zo’n orkest. Een vraag van een paar bruggers:

‘Krijgen die mensen van zo’n orkest daar geld voor?’ Een heel gewone vraag van kinderen die denken dat ik al die muzieklessen als een soort liefhebberij sta te geven.

In zo’n brugklas is er aan zingen en spelen geen gebrek, maar je moet ook van alles uitleggen. En dan is het vaak handig als je jouw privéleven erbij betreft. Het begint er al mee dat een leerling die de orde verstoort van mij te horen krijgt:

‘Zo kan ik m’n werk niet doen.’ Men kijkt je verbijsterd aan.

En als het over de blokfluit gaat, vertel ik graag dat ik veertig jaar geleden geld als water verdiende met het geven van blokfluitles.

‘Vijf gulden per kind per half uur. Ik had achter elkaar drie groepjes van drie kinderen, dus dat was 45 gulden in anderhalf uur. In 1968 een vorstelijk honorarium!’

Ik vertel er dan wel bij dat het geven van blokfluitles aan kinderen van acht of negen jaar buitengewoon stressig is. Ze spugen hun fluiten vol, blazen met gillend gepiep het mondstuk weer schoon en spelen

dan bloedvals die kinderachtige rotdeuntjes van ‘één, twee op de wip.’ En meer van die kleuterhits.

‘Nee’, zo vertel ik dan mijn leerlingen, ‘ik was blij dat ik een ander baantje kon krijgen. Ik ging werken bij de geldtransporten van de ABN-bank aan de Zijlstraat in Haarlem.’

Op dat moment weet ik natuurlijk deksels goed dat wat ik ga vertellen geen splinter meer te maken heeft met het geven van muziekonderwijs waarvoor ik op mijn school ben aangesteld. Maar omdat mijn publiek (de klas) op dat moment doodstil aan mijn lippen hangt, is het te verleidelijk om vakinhoudelijk geen overspel te plegen. Ja, die klas, die wil wel, want wat krijgen we nu? Heeft onze muziekdocent bij geldtransporten gewerkt? De leerlingen zullen me geen strobreed in de weg leggen om me het allemaal te laten vertellen. Alsof ze er een kaartje voor hebben gekocht, kijken ze verlangend uit naar waar voor hun geld.

Nou, dat krijgen ze. Ik vertel ze over de richtlijnen voor het geval dat een geldtransport wordt overvallen (altijd geld afgeven, het geld is verzekerd, nooit weerstand bieden want Job ter Steege vijftig jaar in een rolstoel is voor een bank veel duurder dan het half miljoen gulden dat je vervoert).

Maar leerlingen raken in pure euforie als ik ze vertel waarom bankrovers en gijzelnemers het nooit lukt om met veel geld weg te komen.

‘Die misdadigers eisen bijvoorbeeld tien miljoen dollar. Maar ze weten niet eens hoe één miljoen dollar er uitziet.’

Die bruggers weten dat natuurlijk ook niet. Ik vertel:

‘Als je heel erg propt krijg je in een grote samsonite-koffer misschien 800.000 of 900.000 dollar. Het grootste dollarbiljet is namelijk 100 dollar. Met euro’s zou het gemakkelijker gaan.’

Een misdadiger die met 10 miljoen dollar weg wil komen (èn zijn gegijzelden èn de vluchtauto èn de vluchthelikopter) moet ook nog eens dertien samsonite-koffers met zich meeslepen. Dat lukt dus nooit. En diamanten in plaats van geld is ook zinloos omdat alle diamanten (behalve het gruis) geregistreerd zijn.’

De klas kijkt mij bewonderend aan als ik ze waarschuw voor Amerikaanse series waarin een gangster een half miljoen krijgt aange-reikt in een plat diplomatenkoffertje.

‘Die Amerikanen hebben er geen verstand van’, zo schmier ik.

‘Er was echter een klein nadeel. Die geldtransporten, dat betaalde weinig. Blokfluitles geven betaalde 45 gulden in anderhalf uur, maar voor een dag met een hoop geld rondrijden kreeg ik maar twintig gulden.

Ik was daarom blij dat ik ervan af kon en muzikleraar werd. In 1970 kreeg ik 207 gulden per maand voor één dag les geven in de week. Daarom sta ik nu hier om jullie dit allemaal te vertellen.’

Als ik daarop één van mijn blokfluiten pak om deze te demonstren, zijn ze helemaal verkocht. Wat een les! Eerst een Revolutie Etude, dan Für Elise, de Vlooiënmars, dure blokfluitlessen en geldtransporten, maar als klap op de vuurpijl een muziekdocent die zélf de blokfluit bespeelt.

Dat geloven ze thuis nooit.

Er komen soms woorden in de mode waar ik van gruw. Zo begonnen ooit lui te praten over implementeren. Dat waren managers, onderwijskundigen of anderen die zelf niet voor de klas stonden. Ze dachten zo docenten zand in de ogen te kunnen strooien. Implementeren betekent namelijk gewoon invoeren. Maar implementeren klinkt als iets hogers waartegen het voor docenten zinloos is zich te verzetten. Een goede raad aan alle collega's: wees met dat implementeren extra op je hoede. Bijvoorbeeld als ze in je lessen een interdisciplinaire leerlijn willen gaan implementeren. Zoiets betekent namelijk in gewoon Nederlands dat je minder echte muzieklessen moet gaan geven.

Een ander woord waar ik erg onrustig van word is competentie of meestal competenties in het meervoud om het nóg interessanter te maken.

In de Carrière-tijger, een site voor HBO-studenten, valt te lezen:

‘Als je aan een hbo-opleiding gaat studeren, kun je niet om het begrip competentie heen. Vrijwel elke hbo-opleiding heeft zijn opleiding ingedeeld op basis van die competenties. Het lijkt een vaag begrip en het heeft inderdaad wat uitleg nodig. Met een definitie kom je nog niet zo ver: Een competentie is een vermogen dat kennis, inzicht, attitude en vaardigheidsaspecten omvat om in concrete taaksituaties doelen te bereiken. Het gaat in elk geval om dat wat je moet kunnen als je straks een beroep gaat uitoefenen. Je wordt geacht beroepsproblemen adequaat te kunnen oplossen en daarvoor heb je gereedschap nodig.’

Dit is werkelijk zakkenvullerij van onderwijskundigen en managers! Wat daar staat weet toch een kind. Je moet een student schoolmuziek of zoals het nu heet student Opleiding Docent Muziek zo opleiden dat hij of zij een behoorlijk muzieklesje kan geven. Dat deed ik als methodiekleraar en stagebegeleider al in 1976. Maar onderwijskundigen zijn daar kennelijk pas onlangs achter gekomen. Rot toch op met je competenties! En tegen de echte studenten en docenten zeg ik: ‘Laat je niet naaien!’ Want als je alle competenties van de wereld

hebt, kan een klas je tóch uitkotsen en dan roepen ze weer dat er geen flow in je les zat. Doe alsjeblieft normaal en zorg ervoor dat studenten muzikaal handig zijn en voor de klas een goed verhaal hebben. Dan komt het allemaal goed.

Nog een woord dat ik niet meer kan hóren is passie. Dat schijnt tegenwoordig iedereen te moeten hebben: passie. Zonder passie ben je een docent van niks. Geen idee wat passie precies is. En nog minder wat er aan de hand is als je geen passie hebt voor je vak. Dan schijn je een soort oplichter te zijn die voor geld bereid is voor de klas te staan. Of iemand die zich vaak ziek meldt. Of iemand die niet elk jaar een schoolmusical uit de grond weet te stampen.

Wat is dat een gedevalueerd woord: passie. En wat doet het vreselijk te kort aan al die collega's die kennelijk geen passie hebben en elk ochtend gewoon naar hun werk gaan. De ene dag lukt het wat beter dan de andere, maar het werk wordt wèl verzet. Net als met de competenties, rot op met je passie!

Passie betekent gewoon dat je zin in je werk hebt en dat je niet te beroerd bent je er af en toe eens extra voor in te spannen. Competenties betekenen gewoon de vaardigheden waarvan we al tientallen jaren weten dat je die moet bezitten om een beetje muziekles te kunnen geven. Het is mij werkelijk een raadsel waarom onderwijskundigen en managers daar nu mee komen aandragen als of het hun oilam is. De enige verklaring die ik heb is nogmaals dat ze zelf nooit voor de klas stonden. Ja, dan is het natuurlijk een verbijsterende ontdekking dat je om les te geven iets moet kunnen. Dat je daarvoor competent moet zijn of zelfs competenties moet hebben. En liefst ook passie. En flow.

Ik word er allemaal een beetje náár van. Al die malle woorden hebben toch niets met de werkelijkheid te maken?

Dan denk ik terug aan de studente die ooit voor haar eerste stage arriveerde in de peperdure terreinwagen van haar bemiddelde vriendje. Het was een warme voorjaarsdag en de leerlingen keken hun ogen uit hoe de zowel aantrekkelijk als schaars geklede stagiaire eruit sprong en naar het muzieklokaal beende. Niks competenties of passie. De

leerlingen zaten weken lang in een flow en smeekten mij de stage van deze prikkelende studente zolang mogelijk te rekken.

Of een andere stagiaire die voor het schoolgebouw werd aangesproken door enkele derdeklassers. Voor een knaak zouden ze zorgen voor een 'rustig kweeklessie'. Nooit zag ik bij de competenties dat muziekdocenten zich sterk moesten kunnen maken tegen chantage.

Of de stagiaire die er flink aan moest trekken. Hij was het daarbij beu dat leerlingen onder de les zovaak naar de wc wilden en dan wel érg lang wegbleven. Toen op een keer één van de lastige gangmakers pas na ruim een kwartier terugkwam, schoot het hem fout. Hij zei bars zodat iedereen het horen kon:

'Waar was je zolang? In die tijd kan je je wel twee keer aftrekken!' Deze student behoefde zich daarna niet meer te bekommeren om implementeren, competenties, passie of flow. De klas was getemd.

Iedereen die in Nederland werkt is zijn knopen aan het tellen. Heb ik een zwaar beroep ja of nee. In Duitsland zijn ze er al uit. Alleen de mijnwerkers mogen eerder stoppen. Volgens iemand uit *Buitenhof* was die maatregel gemakkelijk te nemen, want er bestaan helemaal geen Duitse mijnwerkers meer van boven de zestig. Zo zal het in Nederland ook gaan. Alleen wie dood is hoeft niet door te werken tot zijn of haar 67ste jaar. Niet zo opmerkelijk is dat vooral jongeren geen probleem hebben met langer doorwerken tot je 67ste. Als je 35 jaar oud bent weet je namelijk nog niet wat het is om 67 te zijn. En als je 50 bent weet je dat ook nog niet. Dat begint te dagen als je zo 55 bent. Er zijn volgens mij drie dingen die je alleen maar weet en begrijpt als het je overkomt. Dat zijn in opklimmende graad van rampzaligheid:

1. Als je voor het eerst van je leven klaar komt.
2. Als je oud wordt.
3. Als je een kind verliest.

Ad 1. De seksualiteit is de troostprijs voor het feit dat ons leven eindig is. Anders was 'een roep van de soort' niet nodig.

Ad 2. Bij ouderen worden de grenzen steeds scherper getrokken. Of 'er langer moet worden doorgewerkt' moet slechts bevestigd worden aan 55-plussers. Wie jonger is, weet er domweg te weinig van.

Ad 3. Het verliezen van een eigen kind is het ergste dat een mens kan overkomen. Hoewel, zeker weten doe ik het niet, want mij is dit nooit overkomen. Alleen ik vermoed het. Ervaringsdeskundigen mogen mij kapittelen.

Terug naar het onderwerp. Is muzikles geven een zwaar beroep? Ja zeker, dat is het. Ik zal een combinatie van vijf factoren opnoemen die het vak zwaar maken. De opsomming heeft geen hiërarchie, dat wil zeggen er is geen opklimmende of afnemende moeilijkheidsgraad. Bovendien is de opsomming niet volledig. Ik noem de belangrijkste.

Het lawaai, de muziek. Niet als een klas aandachtig naar een cd of de presentatie van een leerling luistert, maar al het andere. Al die keren dat leerlingen met een instrument bezig zijn zonder dat deze activiteit in het lesplan staat aangegeven. Het nodeloos rammen op

een of ander stuk slagwerk. Zelfs als een leerling aan het begin van de les vraagt of hij even op het drumstel mag, zelfs zo'n vraag, zonder dat er maar een decibelletje heeft geklonken verzwakt de muziekdocent.

De organisatie. De muzikles is vrijwel nooit een moment waar alle leerlingen individueel aan de slag gaan. Van met de hele klas zingen tot en met allerhande groepsopdrachten met een grote verscheidenheid aan instrumenten en leermiddelen moet de muziekdocent dit allemaal goed organiseren. Een muzikles vraagt meer dan de gymles waar het er alleen maar om gaat dat twee teams van elkaar willen winnen. Dat is heel wat gemakkelijker dan groepjes leerlingen tot een artistieke prestatie te brengen. In dit verband zijn de beeldende vakken een makkie. Daar is het ieder voor zich. Het vak drama komt nog het meeste in de buurt. Een les drama is hetzelfde als een muzikles, alleen men hoeft geen muziek te maken.

Elke klas is een klas met deskundigen. Iedere leerling in het vo heeft allang beslist welke muziek de moeite waard is en wat hem of haar in dit verband gestolen kan worden. Als er één situatie is waar het spreekwoord 'Over smaak valt niet te twisten' gefundenes Fressen is, dan is het wel de muzikles.

Er zijn twee vakken waarin veel leerlingen zich buiten school extra bekwamen. Dat zijn gym en muziek. In één brugklas tref je soms een leerling die vlot Chopin speelt, een kind dat op de basgitaar lastige licks speelt en een brugger die vraagt waar op het keyboard de vis zit. Alle drie vragen aan het begin van de les: 'Gaan we iets leuks doen?'

De muziekleraar kan het zich niet permitteren de hele dag als een lamlul achter z'n bureau te blijven hangen. Hij is voortdurend actief. Zelfs het meest eenvoudige, aan de piano met de klas een liedje zingen. De docent moet van alles tegelijk kunnen: piano spelen, de tekst mee zingen, de klas in kijken en zondig daarbij aanwijzingen geven. De docent moet dit alles zo goed kunnen dat hij of zij tijdens deze kunstzinnige expressie in staat is onwillige leerlingen uit de les te verwijderen. Dit laatste heb ik zelf nog nooit gedaan, maar ik weet dat ik het *zou kunnen*. En dacht de buitenstaander soms dat je zomaar een cd of dvd kan opzetten en dat de muziekleraar vervolgens achter in de klas de krant kan gaan lezen? Dat is een even achterlijke gedachte als

het idee dat een gymleraar voldoet als hij een bal aan de klas geeft en zich daarna met de krant terugtrekt.

Kan de muziekdocent door tot het 67ste levensjaar? Misschien als zo'n docent één of meer jongere collega's heeft die de rotklussen voor hem doen. En een schoolleiding die zo'n ouwe een beetje uit de wind houdt. Als ik tot m'n 67ste door zou gaan, zou ik op 46 dienstjaren komen. Ik kan mij hiervan geen enkele voorstelling maken. Ik stop met 65 jaar. Ik moet van mijn CAO stoppen met 65 jaar. Ik ben geen ervaringsdeskundige.

Het is woensdag en ik geef mijn acht lessen van die dag. Over het algemeen ben ik zeer tijdig op school. Natuurlijk om alle spulletjes klaar te zetten en te controleren of er iets is gesloopt. Doet het keyboardpracticum het nog, zijn de koptelefoons compleet en werkt alle apparatuur nog? Verder alles klaar zetten en leggen voor de lessen. Het gewone werk.

Het muzieklokaal wordt 's middags na de lessen vaak door leerlingen gebruikt om muziek te maken en dan gaat er wel eens iets mis. Die dag was de verstelbare pianokruk totaal uit z'n voegen gescheurd. Onbegrijpelijk hoe ze dat voor elkaar hadden gekregen. Waarschijnlijk met een zware moker. Maar waar ze die dan vandaan hadden gehaald? Ik heb in het muzieklokaal helemaal geen zware moker. Ik merkte het overigens pas het tweede uur toen ik aan de piano een liedje wilde begeleiden. Een meisje vooraan wees mij erop dat ik gevaar liep met kruk en al op de vloer neer te storten. Een dergelijk drama werd mij gelukkig bespaard.

Ja, ik ben zeer tijdig op school. Ook om in mijn lokaal onmiddellijk alle ramen te openen.

's Morgensvroeg is de temperatuur in het schoolgebouw namelijk zodanig hoog opgestookt dat men het gevoel heeft een tropisch zwemparadijs te betreden. Daarbij bevinden de verwarmingsketels van mijn school zich onder het muzieklokaal, dus daar is het helemaal verschrikkelijk. Daarom moeten die ramen ogenblikkelijk open. Vroeger waren de scholen minder warm, maar sinds de feminisering van het onderwijs wordt er steeds harder gestookt. Vrouwen hebben het namelijk altijd koud. Zodra er ergens een raampje of een deurtje open staat beginnen ze al te gillen:

'Oh, m'n nek!'

'Oh, m'n onderrug!'

'Waar is m'n vestje, m'n sjaal, m'n jasje...'

Zodra de lucht in school een beetje in beweging is noemen ze dit 'tocht'. En van 'tocht' krijg je volgens vrouwen de meest afgrijselijke ziektes.

Ik word er niet goed van. Als kind hadden wij in de jaren vijftig al cv, maar de thermostaat stond thuis op 16 graden Celsius. Warmer was volgens mijn ouders alleen maar verwennerij. Had je het koud dan deed je een extra trui aan.

Terug naar de woensdag. Het eerste uur een derde klas met als onderwerp popnummers met een bridge. Het onderwerp spitst zich toe op het succes van veel nummers van McCartney en Lennon die zo vaak een bridge hebben. Een leerling zegt het onbegrijpelijk te vinden dat de Beatles met hun betrekkelijk simpele nummers uit het begin van hun carrière zo populair werden. Ik zeg:

‘Toch was het zo. Zij waren de eersten die het zo deden. Tenslotte deed iemand als Columbus ook niet meer dan wat verder varen tot hij ergens kwam waar hij de eerste was’, zo fantaseer ik er op los. Havo3 laat het erbij.

Dan het tweede uur een brugklas met het meisje dat mij redde van de pianokruk. Verder werken we uit onze methode Jukebox. Het gaat over strijkinstrumenten en dat je die ook kan tokkelen en dat dit dan pizzicato wordt genoemd. Ze luisteren naar de pizzicato-polka van Strauss. Ik weet zeker dat er kinderen zijn die dan denken dat ik thuis een leeuw als huisdier houd en dat ik het beest bloemkool te eten geef. Zover is die muziek van hun bed.

Zo dein ik over mijn lessen. En dan plotseling, ik ben midden in mijn les en loop langs de leerlingen waarop een meisje opeens aan mij vraagt: ‘Weet u hoe ik heet?’

Ik heb ze maar één keer in de week en we zijn nog maar een paar weken in de cursus bezig. Zonder namenplattegrond ken ik al die namen nog niet. Ik weet niet hoe ze heet. Maar ik ben een ervaren docent, dus ik sta m’n mannetje. Tip voor al m’n collega’s hoe u hieruit te redden.

Ik deed net of ik haar niet hoorde en ging voort met mijn werk. Als een leerling een vraag stelt waarop u geen antwoord weet is het beste net te doen of u de vraag niet heeft gehoord.

In een volgende les bekijken we de film Amadeus met daarin het fragment waar de keizer van Oostenrijk gaapt omdat de opera van Mozart

wel vier uur duurt. Leerlingen vinden het onbegrijpelijk dat je vier uur naar zo'n opera gaat zitten kijken ('en luisteren', zo bijt ik toe). Ze vragen of ik dat ook doe. Ik had natuurlijk een genuanceerd antwoord moeten geven, maar het is het zoveelste uur en ik word moe. Dan heb je juist behoefte aan een antwoord zonder nuance. Je wilt provoceren. Ik zeg:

'Ik kijk wel uit om vier uur lang naar Mozart te gaan zitten luisteren. Dat houd ik niet vol!'

Dat antwoord heb ik geweten. Het minst erge was nog wel die leerling vooraan (natuurlijk een meisje) die tegen haar vriendin hoorbaar fluisterde:

'Hij houdt niet eens van zijn eigen muziek!'

Maar het is nog geen 16.00 uur als de lessen zullen stoppen. Ik moet hier een draai aan geven anders gaan die kinderen met mijn onzin aan de loop. Ik roep:

'Ik heb adhd en daarom kan ik niet lang stil zitten.'

Niemand lacht meer. Vertrouwd terrein. Haast alle leerlingen slikken dit. Wie adhd heeft kan onmogelijk vier uur stil naar Mozart zitten luisteren. De les is gered. Men is zo beleefd niet te vragen of ik die dag m'n ritalin wel heb gescoord.

Het achtste uur nog een derde klas. Een dergelijke les moet je filmen. Een goede kans op de Palme d'Or van het filmfestival te Cannes. Oh, dat achtste uur.

Iedereen weet het. Als leerlingen van een basisschool met de bus terugkeren van een schoolreisje duiken ze onder de banken om de ouders de indruk te geven dat hun kinderen zijn kwijtgeraakt. Het is een oud toneelstukje. Het kind test en de ouders spelen het spel mee. Het is het spel van kiekeboe. Ik ben er niet en toch wel. Het spel van vertrouwen. Baby's en wat verder gegroeide broedsels denken dat als een ouder van hen wegloopt, dat ze dan ook echt weg zijn. Zijn kinderen iets ouder, dan begrijpen ze dat ouders, als ze niet in zicht zijn, wel in de buurt zijn. De opvoeding is er opgericht dat kinderen zich ook in die laatste situatie weten te gedragen. Kinderen die dat alleen doen als ouders en docenten toezien, zijn niet goed opgevoed.

Toen ik begon met lesgeven waren de bruggers als modelkinderen opgevoed. Het was de cursus 1969/1970 en ik moest aan het Eerste Christelijk Lyceum de les beginnen met een lezing uit de Heilige Schrift waarna ik diende voor te gaan in gebed. De bijbellezing was natuurlijk een zacht eitje. Genoeg bloeddorstige verhalen in het Oude Testament om van te smullen. Maar wat te denken van zo'n gebed? Ik had nog nooit hardop een gebed uitgesproken. En zeker niet voor een brugklas. Ook dit bleek een kat in 't bakkie. Ik zei tegen de klas: 'Laat ons bidden', waarop ik alle mogelijke nonsens kon opdissen. Af en toe deed ik mijn ogen open om te kijken of iedereen wel met gesloten ogen meebad, maar dat bleek niet nodig. Alle bruggers hielden hun ogen stijf gesloten. Tijdens dit ochtendgebed dacht ik aan mijn scheikundeleraar Kuhlemeyer die in zijn gebeden de lesstof nog eens doornam. Zo prees ik in mijn gebeden de kruisen en mollen aan als door God verordonneerd en hield ik een warm pleidooi voor muziek van negers die tenslotte ook de zegen van Onze Lieve Heer verdienden.

Rond 1971 veranderde dit alles in rap tempo. Leraren deden onder hun jasje een coltrui aan, trokken daarna hun colbertje uit en gaven plotseling les in vrijetijdskleding. Zowel leerlingen als leraren meden in die tijd de kapper als de pest zodat de school steeds meer het beeld

kreeg van de passiespelen van Tegelen. Een natuurkundeleraar meldde tijdens een docentenvergadering dat er in de pauzes geblowd werd. De schoolleiding keek ervan op en ging op cursus om aan de weet te komen wat een pretsigaret was.

Ook de muziekdocent ging mee in de tijdsgeest. Waar voorheen het opzetten van een plaat met de Moldau voldoende was om de tent stil te krijgen, bleek een jaar later Frank Zappa toch het minste om de aandacht te krijgen. Het zingen van spirituals als 'Down by the riverside' was in die jaren het laatste christelijk anker dat binnen de kortste keren verslagen werd door het eveneens achterlijke liedje 'Yellow Submarine'. Zo de leerlingen nog wilden zingen. En zo de muziekdocenten dit nog wilden. Iedereen was 'begeesterd' door de Duitse filosoof Theodor Adorno van de Frankfurter Schule. Adorno zei, met de Hitlerjugend in zijn achterhoofd: 'Wie zingt, denkt niet na'. Ik heb zeker twee jaar niet met klassen gezongen. Van 1972 tot 1974. Uit principe. Waanzin.

Toch blijf ik scherp. Het muziekonderwijs van vandaag richt zich steeds meer op muziek maken. Daar is natuurlijk niets mis mee. Maar het muziek beluisteren is niet wat het geweest is. In die jaren zeventig kon ik in het toenmalige Lager Beroepsonderwijs tweedeklassers lessen lang boeien met het beluisteren en bespreken van de rockopera Tommy van The Who. Daar is nu geen sprake meer van. Geen kind van dertien of veertien jaar brengt dat heden nog op. Teveel attention deficit hyperactivity disorder of op z'n minst teveel attention deficit disorder. Gelukkig ben ik met de jaren meegegroeid. Want, beste lezer en lezeres, besef wel dat een muziekdocent in die vroege jaren meestal alleen een piano en een platenspeler in het lokaal had staan. Wie niet wou zingen, draaide plaatjes. Die tijd is gelukkig voorbij.

Jarenlang heb ik toelatingsexamens schoolmuziek aan het conservatorium afgenomen. De kandidaten moesten vanzelfsprekend ook spelen op 'hun' instrument. *Idols avant la lettre*. Werkelijk, de duvel en zijn ouwe moer meldde zich voor zo'n opleiding aan het conservatorium.

Het kwam voor dat de hele familie meekwam. Er stond immers in de uitnodiging van het conservatorium dat men zelf voor begeleiding mocht zorgen? Vooral lui uit de provincie hadden geen idee dat dit *muzikale* begeleiding betrof.

Soms speelden de kandidaten mooi, maar veel vaker was het door gebrek aan training en talent teleurstellend. De toelatingscommissie moest dan luisteren naar iemand die geen muziek maakte maar noten speelde. Dat wist je al na een paar seconden. Maar ja, de jongelui betaalden voor hun toelatingsprocedure enkele tientallen guldens of euro's en hadden het recht hun stukje te spelen. Als het echt slecht was, zei de voorzitter van de toelatingscommissie toch na een minuut: 'Dank je wel, we hebben voldoende indruk'.

De muzieklessen op mijn vroegere middelbare school verliepen redelijk omdat onze muzikleraar goed orde kon houden. Maar de lessen waren geen lessen. Meneer Bruyel gaf geen les, hij gaf een show. De show begon altijd met een speech over een onderwerp dat hem op dat moment bezig hield. Bijvoorbeeld het tijdens de protestantse eredienst aanbieden van pepermuntjes aan volslagen vreemden of het water geven aan plantjes in het muzieklokaal waar de conciërge niet aan toe kwam zodat hij dat zelf moest doen of het feit dat wij Nederlanders emotioneel gestoord waren en hij veel liever te maken had met flamboyante Italianen. Zwijgend hoorden wij bruggers deze verhalen aan. Meneer Bruyel was een zeer driftig manneke en wij pasten er wel voor hem te dwarsbomen. Ook de losgeslagen leerlingen uit Zandvoort.

Het tweede deel van de show betrof een recital. Meneer Bruyel was een brillant pianist wiens carrière flopte omdat hij lid van de Kultuurkamer was geweest (het nieuwe leren, zelf opzoeken wat de Kultuurkamer was). Na het spelen van meestal Brahms, werd er nog even les gegeven. Dat wil zeggen, meneer Bruyel dicteerde ons vragen en antwoorden uit de muziekgeschiedenis. Die dictaten moesten wij uit ons hoofd leren voor het proefwerk.

De eerste twee vragen weet ik nog:

Wanneer leefde Bach? Antwoord: 1685 – 1750

Hoeveel kinderen had Bach? Antwoord: 20 kinderen

Op mijn eindrapport van de tweede klas gaf meneer Bruyel mij een vijf omdat ik een vriendje had laten afkijken. Hoewel zo'n vijf voor muziek van geen enkele invloed was op mijn overgang naar de derde klas van het gymnasium, was ik zo pissig dat ik besloot muzikleraar te worden. Er moet toch iemand zijn die orde op zaken stelt.

Ruime tijd terug liep ik met een weekendtas waarin scheergerei, tandenborstel en pyjama naar de ingang van het hospitaal om mij te melden voor een kleine ingreep. Onderwijl werd één van de ramen van het gebouwencomplex geopend. Er verscheen een verpleegster die ik alras herkende als een oud-leerling. Zij schreeuwde enthousiast over het terrein van het ziekenhuis:

‘Meneer ter Steege, wordt u opgenomen.???’

Men komt oud-leerlingen tegen. Zeker als je al die jaren een beetje in de buurt blijft wonen. En daar misschien al je hele leven hebt gewoond. Je vader wordt naar zijn kamer in een verzorgingstehuis gebracht en direct wandelt een ex-havoleerling met de medicijnen binnen. Je hoeft maar in een restaurant naar de kaart te vragen of een oud-leerling vraagt of je wat wilt drinken. Aan alle kassa’s van alle winkels klussen ze bij. Je kunt het zo gek niet bedenken. Het beroerde is dat je vaak niet meer op hun naam kunt komen. Dus waar je ooit een docent was die eens handig eventueel met een plattegrond met namen een klas bestuurde, ben je nu een stakker die niet verder komt dan een of andere schutterige woordenwisseling. Wat moet je er ook mee? Je gaf ze ooit muzikles en dat was het dan. Maar ja, zo werkt het natuurlijk niet. Vooral als die oudleerlingen met warme herinneringen aan jouw lessen deze dolgraag in de tijd van hun baas met je willen ophalen.

Oud-leerlingen in de ziekenzorg zijn eigenlijk het minst gevaarlijk. Zij snappen dat je kwetsbaar bent. Zo werd ik twintig jaar terug op een vroege zaterdagochtend met spoed opgenomen voor een operatie. Voordat ze aan me begonnen vroeg men uiteraard voor de zekerheid wat mijn naam was. Ik was er slecht aan toe en zei zwakjes:

‘Job ter Steege’.

Men verstond echter: ‘Dokter Steege’.

Paniek in de tent! Een *dokter* die met spoed werd binnen gebracht! Een collega! Dat was extra oppassen geblazen. Hier mochten geen fouten worden gemaakt!

Ondanks de vreselijke pijnen die ik leed, merkte ik in afwachting

van de narcose dat de spanning rond de operatiekamer flink was opgelopen. Er ging van alles mis. Eén van de witjaskoningen draaide een kraantje met slangetjes open waarop een ander schreeuwde: 'Wat doe je nou?!' Alleen één zuster, ik herkende haar als een oud-leerling, vroeg mij achterdochtig wat voor dokter ik eigenlijk was.

'Ik ben helemaal geen dokter', kreunde ik. Dat hielp de kou uit de lucht en ontspannen werd ik snel uit mijn lijden verlost.

Ooit stopte een studente voortijdig haar studie schoolmuziek. Ze ging naar de politieschool. Enige jaren later kwam ik van een eindexamenfeestje van afgestudeerde studenten. Met wat biertjes op werd ik door een surveillance-auto aan de kant gezet. Ik draaide het raampje open en vreesde het ergste. Maar de geüniformeerde oud-schoolmuziekstudente had het al gezien.

Ze riep tot haar collega, terwijl ze weer instapte: 'Doorrijden, want die ken ik, daar begin ik niet aan.' En snel verdween de politieauto uit mijn zicht. Amsterdamse agenten bekeuren kennelijk geen oud-docenten.

Lesgeven is Russische roulette. Zeker als je het maar lang genoeg aan heel wat klassen doet. Jarenlang stromen leerlingen je lokaal binnen. Het is allemaal hartstikke leuk. Wat doet zo'n muziekdocent tenslotte niet allemaal met zijn klassen. Zingen, spelen, muziek beluisteren, in groepjes of andere samenstellingen werken, aan een keyboard of aan de computer aan de slag zijn, muziekfilmpjes maken, presentaties voorbereiden, werkstukjes maken, films bekijken, instrumenten bestuderen, noem maar op. Maar eens is het allemaal over en dan is men overgeleverd aan de krachten van het vrije veld: al die grootgegroeide kindertjes kan je overal weer tegen komen.

Zo woont sinds drie jaar tegenover mij in de laan een oud-leerling. Toen zij hun huis betrokken zei zijn echtgenote: 'dat is toch de muziekleraar die je zo aardig vond?' Die overbuurman kan niet meer stuk. Dennis kreeg in de brugklas ooit een 9 voor een liedje.

Mijn dierbare collega is ook een oud-leerling. Maryse kwam lang geleden na de herfstvakantie van een andere school bij ons in de tweede klas. Toevallig was haar eerste les een muziekles van mij. Later vertelde ze me dit, want ze dacht toen: Dat lijkt me nog eens leuk werk, dat wil ik ook doen. En zo gebeurde.

Elk uur weer trappelen leerlingen voor m'n lokaal om er in te mogen. Honderden per week. Nooit denk ik na over wat er daarna gebeurt. Maar wees gerust, doorgaans valt een pay-day in uw voordeel uit. Zelfs bij de ergsten. Ooit gaf ik les aan een mavo voor leerlingen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden. Dat waren daar bepaald geen lieverdjes. In de derde klas had ik er eentje met griezelig lang haar en vechtlustige kleding uit de dump over z'n uitgeschoten lichaam. Die was wel èrg onmogelijk. Wat daar nou van moest worden...

Jaren later werd ik in IJmuiden bij Sail op de schouder getikt. Ik keerde me om en zag een brede, glad geschoren persoon in een indrukwekkend kapiteinsuniform. Verschrikt keek ik de maritieme geweldenaar naar boven aan. Wat wilde hij van mij? Gelukkig is het onderwijs zo barmhartig dat men af en toe een naam onthoudt.

Ik keek nog eens goed en riep met ongeloof: 'Jee, Martin!'

De gekwalificeerde zeerob keek even over mij heen in de richting van de sluizen alsof hij controleerde of het Verenigd Koninkrijk nog op z'n plaats lag. Daarna richtte hij zich met een stormbestendige stem tot mij.

'Ja, ik heb nog muziekles van je gehad. Ik ben nu op de vaart. Alles goed?'

De meeste schooldirecties weten niet dat een muzikleraar iets heel bijzonders is. Het is namelijk het enige slag docenten dat werkelijk stressbestendig is. Van alle andere docenten wordt slechts verwacht dat ze in de beslotenheid van het lokaal en meestal ver onder hun niveau iets moeten voordoen dat leerlingen dienen te imiteren. En meestal is het nog simpeler en wordt van een leerkracht niet meer verwacht dan dat hij uitlegt wat het kind zich eigen moet maken. Natuurlijk kan het wat stress opleveren als leerlingen als antwoord op de verrichtingen van de docent de hakken in het grind zetten of de kont tegen de krib gooien. Zo leed mijn docent Engels in 1960 onder een zeer gestreste nervatuur toen wij op een gegeven moment al het meubilair naar voren schoven respectievelijk gooiden zodat hij geheel klem tegen het schoolbord kwam te staan. Ik was toen nog maar een twaalfjarige brugger die zich gek lachte om een leraar die zich duidelijk in een wat minder moment van zijn carrière bevond. Maar dit bedoel ik natuurlijk niet met de stressbestendigheid van de muzikleraar.

En dan bedoel ik ook niet dat een muziekdocent de rug recht moet houden als leerlingen de snaren van de gitaren rossen, gaten in de vellen slaan, deuken in de bekkens, triangels om een weddenschap krom buigen, pluggen in verkeerde ingangen wrikken, sportdrinkjes in de piano kieperen, door de muziek heen oceaangelijk ouwehoeren en al die andere dingen doen welke de muziekles niet ècht vooruit helpen.

Nee, de muziekdocent is de enige op school van wie op gezette tijden wordt verwacht dat hij en plein public zijn kunsten vertoont. Zowel in het muzieklokaal als voor breder publiek. Een muziekdocent moet voortdurend bewijzen dat hij ook muzikant is. Komt er een brugklas het lokaal binnen, je kan als muzikleraar je biezen pakken als je niet even wat populaire deuntjes of de ringtone van Nokia kunt wegpingelen. Sinds een paar jaar begin ik in een nieuwe klas altijd met 'Tutti Frutti'. Ruige rock van Little Richard. Daarmee speel ik zo'n brugklas helemaal plat. Ik zeg dan tegen die verschrikte bruggers dat ik mijn eerste pianoles kreeg toen ik dertien was en dat ze er dus nog

een jaar over kunnen nadenken of ze dit ook willen leren. Zoiets lijkt mij een goed begin van de muzieklessen.

Verder is het bij het begin van de muzieklessen altijd goed uitkijken. Ik sta als ze het lokaal naderen meestal bij de deur om ze op te vangen. Zolang de les niet echt is begonnen, denken leerlingen dat alles nog mogelijk is. De docent aan de deur moet op alles zijn voorbereid zijn. Zeker op ontboezemingen. De muziek bij opa's begrafenis (vind ik ook een zielig liedje), mijn vader houdt ook van Tutti Frutti (je hebt een leuke vader), houdt u ook van... volgt een onverstaanbaar en onbekend Engels woord (ja, geweldige muziek) en zo. En dan alle smoezen over vergeten boeken, liedjes, werkstukken en dergelijke. Volgen de doktersbriefjes en beugelbriefjes dat een kind onder de muziekles om medische redenen weg moet. En dan altijd het gezeik van vooral meisjes dat ze deze les juist niet of juist wel naast een bepaald ander meisje willen zitten: Kim vraagt: 'Viola is ziek, mag ik naast Britt zitten?' En dan: 'gaan we zingen, gaan we met instrumenten, gaan we met keyboards, gaan we de film afkijken en zo.' En de uitslovers: 'Krijgen we voor het proefwerk ook de zestiende noten?' En de leerlingen die bij het muzieklokaal aankomen en direct weer weg willen. Fiets sleuteltje of gymspullen zijn zoek, het muziekboek Jukebox ligt nog in de kluis of ze moeten hoognodig. Alles mag als ze er maar voor zorgen dat ze bij terugkomst werkelijk buiten adem zijn. Als bewijs dat bijvoorbeeld de blaas met kracht is geledigd. En dan kan de muziekles aanvagen.

Ja, dat dacht u. Eerst krijgen we nog de telatkomers. Waren ook hun fiets sleuteltje en gymspullen kwijt, moesten ook Jukebox nog uit de kluis halen. Of hadden onaantastbare gesprekken met collega's. Nooit begrepen dat leerlingen die smoes niet wat vaker gebruiken. Kinderen hebben niet in de gaten, als ze bijvoorbeeld zeggen: 'Meneer Vergoor van wiskunde hield me aan de praat, dat moest ik aan u zeggen', dat dit voor alle situaties de ultieme vrijbrief voor te laat komen is. Leerlingen zijn doorgaans slecht in het bedenken van goede smoezen. Maar soms word je verrast. Een jochie vertelde me ooit met droge ogen dat hij z'n huiswerk niet had kunnen maken omdat 'gisteravond hun werkster uit Amerika was teruggekomen'.

De muziekdocent is stressbestendig. Ik zet zonder schroom in de les een keel op met ‘awobaloomopawobbamboom’ of woorden van gelijke strekking. Bij het sinterklaasfeest begeleid ik zonder tremor ‘Zie ginds komt de stoomboot’ in alle twaalf toonsoorten. Voor minder courante liedjes graag even van te voren bellen.

In de les kan ik de liedjes gelukkig blind spelen en zingen. Mijn favoriet lied is: ‘Op een mooie pinksterdag’. Als ik m’n ogen even open doe, zie ik Kim en Britt in druk gesprek. Ik roep ze toe: ‘Niet lullen maar zingen!!!’

Hoe leuk muzikles geven ook is, het blijft natuurlijk gewoon werk.

Het is buitengewoon leerzaam voor studenten odm (Opleiding Docent Muziek) om op de hoogte te zijn van conflicten op hun vakgebied. Vanaf de jaren vijftig tot heden. De student kan er zijn voordeel mee doen. Muziekdocenten waren en zijn mensen met soms heftige emoties. Het kon er soms flink los gaan. Ik begrijp dat ik u nieuwsgierig maak, zeker omdat ik gepekelde uitspraken niet schuw en er soms ook nog wat te lachen valt.

CONFLICT I

Het conflict Gehrels/Heerkens. Willem Gehrels en Ad Heerkens. Vijftig jaar geleden. Willem Gehrels (van de Gehrels-methode) gaf muziekonderwijs door middel van handzingen en vond het gebruik van muziekinstrumenten in de klas verdacht. Hij zag niets in het instrumentarium van Carl Orff, maar wel in Kodaly die geheel van de zang uitging. Ad Heerkens was zijn tegenpool, Heerkens zei dat je een kind niet hoefde te leren zingen net zo min als je een paard hoefde te leren hinniken. Heerkens liet kinderen zelf instrumenten maken en in de klas erop spelen.

Het conflict kwam tot een hoogtepunt toen er vergaderd werd over de vaststelling van de muziekexamens voor het Lager Beroepsonderwijs (later vmbo) en de vraag werd gesteld of leerlingen sopranen, altten, tenoren en bassen moesten kunnen onderscheiden. De afgevaardigde van Gehrels (dat was Jo Rotman) meende van wel, Heerkens vond het voldoende als leerlingen hoorden dat het een gemengd koor was. Ik was in 1978 persoonlijk aanwezig bij deze vergadering te Utrecht en ik kan u verzekeren dat de gelaatskleuren rood waren en de stemmen luid. Johan Rotman riep met schrille stem (normaal praatte hij altijd op zachte, enigszins zalvende toon) dat als een kind niet het verschil tussen de vier stemsoorten kon opmerken er van echte muzikale vorming geen sprake was en Ad Heerkens riep met een stem als van een dronken Louis Armstrong dat Rotman niet wist wat een kind was. Uiteindelijk werd een compromis gesloten. Leerlingen in het Lager

Beroepsonderwijs moesten een mannenkoor, een vrouwenkoor en een kinderkoor kunnen onderscheiden.

CONFLICT 2

Naast deze animositeit was er in die tijd ook nog de gespannen verhouding tussen het noorden van Nederland en het zuiden. Was het muziekschoolonderwijs een Amsterdamse uitvinding van Gehrels, de schoolmuziek kwam uit het katholieke zuiden. Centraal stond daar de Ward-methode, genoemd naar de Amerikaanse muziekpedagoge Justine Ward. Het was een soort zangmethode die uitging van het gregoriaans. Daarnaast ging de methode uit van het ritmisch systeem van Dom Mocquereau. Dit systeem werd wetenschappelijk uitgewerkt door professor Smits van Waesberghe. Ik heb drie jaar in de collegebankjes van deze jezuïet gezeten en wat ik niet weet van het biologisch-muzisch ritme van de mens is het noemen niet waard. De grote man van Ward was in die tijd Jos Lennards. Als hij in 1965 met pensioen gaat zijn er 15.000 gediplomeerde cursisten. Lucas Lindeman volgt hem op. Boven de grote rivieren profileren zich de eerste Noord-Nederlandse schoolmusici. Samen met het zuiden wordt begin jaren zestig de Vereniging van Leraren Schoolmuziek opgericht. De vereniging heeft een orgaan waarvan de Noord-Nederlanders Joop Noordhof en Louk Nelissen de eerste redacteurs zijn. Het blad heet Muziek & Onderwijs. Lucas Lindeman heeft echter in die eerste tien jaar van de vls (Vereniging Leraren Schoolmuziek) een echte sleutelpositie. Letterlijk. De man woont in Roermond en de vls heeft daar haar postadres. Dagelijks loopt Lucas naar het postkantoor om de postbus van de vls te legen en de post te lezen. In het begin van de jaren zeventig is er een bestuursvergadering van de vls. Lucas Lindeman verdwijnt uit het bestuur en moet (letterlijk) het sleuteltje van de postbus inleveren. Ik ben er zelf niet bij geweest, maar een betrouwbare oudpenningmeester van de vls heeft mij verteld hoe het toen ging. Na hevig aandringen haalde Lucas huilend het sleuteltje van de postbus te voorschijn en overhandigde dit aan de voorzitter. Terwijl hij zijn

tranen maar steeds niet wist te bedwingen zei Louk Nelissen: ‘Lucas, de tijd der solisten is voorbij, we zijn nu een team’.

Lucas stond op en verliet de vergadering.

CONFLICT 3

Het gaat om het conflict over de status en plaats van een bepaalde soort muziek in het muziekonderwijs. In de jaren vijftig was de klassieke muziek samen met de volksmuziek van eigen bodem soeverein in het muzieklokaal. Men kende wel ‘lichte muziek’, maar dat was toch van een mindere orde. In de jaren zestig komen de eerste barstjes. Het Pim Jacobs Trio geeft schoolconcerten. Schooldirecteuren en rectoren hielden hun hart vast. Zouden de leerlingen na het beluisteren van jazzmuziek de school afbreken? Wij weten thans dat hun vrees geheel ongegrond was. Daarna kwam de popmuziek. Ik ben nog eens in 1970 uit de bibliotheek van het Amsterdams Conservatorium verwijderd omdat ik (samen met mijn studiegenoot Lorenz Himmelreich) een plaatje van de groep Soft Machine had opgezet. Onderhand gaf ik al muzikles in Haarlem alwaar ik vanwege het schrikbewind van mijn voorganger alle klassieke muziek in de diepvries had gezet. In diezelfde jaren zeventig bleek plotseling de moderne twintigste eeuwse ‘klassieke’ muziek geliefd in het muziekonderwijs aan middelbare scholen. U weet wel, het genre piep-kras-miauw. Samen met de hype van de grafische partituren dacht men het ultieme evangelie voor muzieklessen te hebben gevonden. Vele boeken en methodes werden uitgebracht. Je hoort er nauwelijks meer over.

En toen kwam de wereldmuziek. Ook weer iets dat er op het eerste gezicht prachtig uit zag. Voor- en nadoen zonder notenschrift. En ook aantrekkelijk omdat er in Nederland zoveel verschillende culturen rondlopen. Ook op mijn school heb ik ze gehad, de samba, de gamelan en de djembé. Mijn conclusie: voor één keer leuk, maar verder te luidruchtig of te omslachtig. En het lijkt teveel op de fascistische Orff-methodiek: Iedereen herhaalt een paar maten en dan klinkt het samen leuk.

Het conflict is voorts buitengewoon interessant omdat het teruggaat op het werk van Ferdinand Tönnies (1855 – 1936) *Gemeinschaft und Gesellschaft* uit 1887. Over het verschil tussen gemeenschap en maatschappij waarbij *Gesellschaft* in de Angelsaksische literatuur ook wel vertaald wordt met *organization* in plaats van met *society*. *Gemeenschap* gaat over taalgemeenschap, verwantschap en hang naar emotionele banden terwijl de *maatschappij* zich richt op verminderde gedeelde waarden, normen en achtergronden. Dit zien we in de opkomst van de internationale stromingen als het liberalisme, het communisme, het socialisme, het kapitalisme en ook het nazisme. Het katholicisme was er al aan vooraf gegaan. Rond de vorige eeuwwisseling en daarna overspoelden de Ismes Europa en ontstonden er reformpedagogische bewegingen die zochten naar de idealen van de gemeenschap. Vrije School, Dalton, Freinet, Montessori en Jenaplan zochten hun pedagogisch heil in de *Gemeinschaft*. Van *Gesellschaft*, muziekonderwijs door de overheid geleid, moesten die reformpedagogen niets hebben en men lag dan ook voortdurend met die overheid overhoop. Het muziekonderwijs is altijd erg kwetsbaar geweest wat betreft het dualisme tussen *Gemeinschaft* en *Gesellschaft*. Hierbij was het vooral de *Gemeinschaft* waarin het muziekonderwijs altijd goed heeft kunnen gedijen. Het eigen nest is kennelijk aantrekkelijk voor de muzikles. Zie de aandacht voor wereldmuziek. Bij gebrek aan een eigen nest kiest men voor andermans nest. Popmuziek staat hier bijvoorbeeld geheel tegenover. Popmuziek is echt een 'Isme'. Net als de klassieke muziek. Maar afgeleiden spelen dan weer een speciale rol: jazz, blues, folk en dergelijke stijlen strelen vaak het heimweegevoel en roepen gevoelens van *Gemeinschaft* op.

Wat heeft de kwestie *Gemeinschaft* en *Gesellschaft* een hoop conflicten in het muziekonderwijs opgeleverd. Zonder dat men wist dat het hierom ging!

CONFLICT 4

Is de muziekdocent iemand die vooral goed is in muziek of iemand die vooral goed is in lesgeven?

Jongens en meiden van nu kunnen zich niet voorstellen hoe over dit onderwerp geknokt is. Vooral in de tijd dat men discussieerde of een opleiding voor muziekdocent moest plaatsvinden aan een conservatorium of aan een lerarenopleiding. Moest een muziekdocent een kunstenaar zijn of een docent? Het probleem van toen leek niet te onderschatten. In de jaren zestig en zeventig moesten plotseling haast alle klassen in het voorgezet onderwijs muziekles krijgen. Een behoorlijke docentenopleiding muziek was er nog niet, dus sleepten de scholen allerlei musici en muzikanten voor de klas die er niets van konden. Ik heb daarvan vele voorbeelden beschreven. Allemaal reuze hilarisch maar slecht voor het imago van het muziekonderwijs. Het was in elk geval duidelijk: iemand die goed piano of orgel speelde kon je niet zomaar voor dertig pubertjes zetten. De meesten meenden er goed aan te doen een plaatje op te zetten en er iets over te vertellen. Bijvoorbeeld, je hoort een rivier en die stroomt langs jagers die op jacht zijn en daarna langs een bruiloft die aan het feesten is enzovoorts enzovoorts. U heeft het al begrepen, dan werd de Moldau van Smetana gedraaid. Dat is toch verschrikkelijk. Dat het zo moet. Maar die Moldau, dat was destijds nog een soort hoogtepunt. Men had geen idee hoe zo'n stukje programmamuziek moest worden aangepakt. En dit schrijf ik niet schamper. Ik schreef dertig jaar geleden het methodisch handboek voor de brugklas 'Muziekonderwijs in de praktijk' en schaam mij voor de lessen waar dit soort programmatische muziek op die manier aan de orde kwam. Dat had methodisch heel anders gemoeten. Ik had muzikale kenmerken moeten laten koppelen aan de programmatische kenmerken. Voor het overige (met name het groepswerk, toen nog nieuw in het muziekonderwijs) sta ik nog volledig achter mijn werkwijze.

CONFLICT 5

Muziek maken of naar muziek luisteren. Muziek maken in de muzieklessen van het voortgezet onderwijs is heel lang lastig geweest. Instrumenten waren heel duur en het musiceren met 30 leerlingen in één lokaal was alleen onder zeer strikte condities af en toe haalbaar.

Geen wonder dat het klassikaal zingen en het klassikaal naar muziek luisteren jarenlang het gewone werk was. En ook begrijpelijk dat men uitweek naar lessen waar leerlingen hoezen van langspeelplaten ontwierpen of hen werkbladen over instrumenten liet invullen. De tijden veranderen. Instrumenten als keyboards worden spotgoedkoop en in een muzieklokaal is het prettig als leerlingen een hoofdtelefoon op kunnen zetten. Het aantal scholen met speciale oefenstudio's stijgt.

Toch betreur ik dat het muziek beluisteren naar de achtergrond wordt gedrongen. Ik vind het de taak van een muziekdocent dat hij de muzikale horizon van de leerlingen verbreedt. Daar doe je leerlingen kennelijk een groot plezier mee. Ik kom regelmatig oudleerlingen tegen of ik krijg e-mails. Er zijn dan altijd twee dingen die ze me zeggen: wat was het samen zingen hartstikke leuk en ik heb zoveel nieuwe muziek leren kennen: dagelijks heb ik plezier van je muzieklessen. Ook zijn er leerlingen met dankbare herinneringen aan buitenschoolse activiteiten, maar ik ben nog geen oudleerlingen tegengekomen die bijvoorbeeld met speciaal plezier terugkeken op keyboardopdrachten.

CONFLICT 6 (IN CAUDA VENENUM)

Het conservatorium. Dertig jaar gaf ik les aan de lerarenopleiding van het Conservatorium van Amsterdam. Never a dull moment. Al was het alleen maar de lange rij directeuren die ik vanaf 1976 heb zien langskomen. Jan de Man, Han Lyre, Benno Stoppelman, Ies Monas, Nando Schellen, Ton Hartsuiker, Lucas Vis en Hans van Beers.

Wat is het toch moeilijk om directeur te zijn van een topinstituut en goede zorg te hebben voor een kwetsbare afdeling als de opleiding schoolmuziek/amv of later odm genoemd. Ik loop die directeuren even langs.

Jan de Man. Prettige directeur, vooral omdat er in die jaren zeventig nog niet bezuinigd behoefde te worden. Bovendien een goede vriend van Louk Nelissen, destijds het opperhoofd van onze afdeling schoolmuziek. Schoolmuziek telde toen nog echt mee. Jan de Man nam op een bijzondere wijze afscheid als directeur. Hij verliet op zekere

dag het pand aan de Bachstraat nr 5 en kwam gewoon nooit meer terug. Hij had er namelijk genoeg van. Jan de Man was weliswaar de echte directeur, maar er waren ook een aantal 'schaduwdirecteuren'. Onder hen Han Lyre die alle in- en uitgaande post onder zich had. Zij werd dus de volgende directeur (samen met mededirecteur Koen van Slogteren en enkele andere zoals Jochem Slothouwer die in het geheel geen rol speelden). Han Lyre was iets bijzonders want zij was wel directeur, maar geen echte musicus. Zeker terugkijkend naar vroeger, was zij misschien wel de ideale directeur. Ze had gezag en kon docenten die aan kapsones leden goed tot de orde roepen. Zo bijvoorbeeld N die in zijn lessen solfège soms zo maar tegen studenten zei dat ze niet geschikt waren om schoolmuziek te studeren en beter konden stoppen. Helaas kreeg Han Lyre een herseninfarct en moest zij terugtreden. Anekdote. In die tijd gaf Joop van Zon aan het conservatorium orkestdirectie en hij bezocht Han aan haar ziekbed. De fors gebouwde Joop omarmde de fragiele zieke zodanig hartelijk dat het ziekenhuisbed waarin ze lag kapseisde en Han en Joop in een accolade op de grond stortten.

Benno Stoppelman was tijdelijk directeur maar hij was onzichtbaar. Hij leek met zijn aanstelling zelf nog het meest in de maag te zitten. Ies Monas (hoofd theoretische vakken), was ook tijdelijk, maar zeer zichtbaar omdat hij de opleiding schoolmuziek kaal sloeg met z'n idiote theoretische eisen waardoor alle toelatingskandidaten en ook gewone studenten naar Hilversum, Utrecht en Alkmaar vluchtten. Het was altijd al hommeles tussen de afdeling schoolmuziek en de theoretische vakken. Toen het hoofd van de theoretische vakken nu dus directeur werd, was dit voor de schoolmuziek in Amsterdam desastreus. Gelukkig werd Monas na een jaar opgevolgd door Nando Schellen. Een echte clown. Hij verscheen vaak op het conservatorium met flitsende sneakers aan de voeten en een oogverblindende sweater waarop een Amerikaanse universiteit stond geafficheerd. Nota bene zijn secretaris moest hem erop wijzen dat een directeur van zo'n topinstituut toch anders gekleed diende te gaan. Nando Schellen nam ooit midden in de cursus twee weken vakantie. Toen hij daarna weer het conservatoriumgebouw aan de van Baerlestraat nr 27 betrad, zei hij

bij de balie (na enkele welkomstgesprekjes met verschillende ondergeschikten) met luide stem: 'Nou ben ik twee weken weggeweest en nu is er nóg niets gebeurd!' Nando wilde duidelijk een andere werkkring. Hij werd directeur van de opera van Indianapolis. Bij navraag bleek dit een soort veredelde muziekschool.

Toen werd Ton Hartsuiker directeur. Inmiddels was de computer al lang gemeengoed. Maar Ton deed alles nog op een typemachine. En daardoor kon je zo altijd goed herkennen of een briefje echt van hem was. Hij liet namelijk tussen een punt van een laatste zin en het begin van een nieuwe zin nooit een spatie (wat wel moet en wat iedereen doet). Ton riep de docenten van de afdeling schoolmuziek op een gegeven moment bijeen (voorjaar 1995). Hij wilde ons spreken over een belangrijk onderwerp. Wij zaten met ons allen klaar in de directeurskamer om aan te horen wat Ton te zeggen zou hebben. Ton begon met het zwaaien met een fles Harteveld: 'Zal ik jullie een borrel inschenken?'

Het was halverwege de middag en niemand had trek. Alleen Ton dronk. De sfeer was 'Op hoop van Zegen' van Heijermans. Ton zei dat hij ons allemaal erg mocht en dat de schoolmuziek hem aan het hart ging, maar dat het concertgebouw toch belangrijker was dan schoolmuziek en dat in het kader van de fusie met het conservatorium van Hilversum het niet anders was dan dat hij ons allemaal ging ontslaan om de klassieke afdeling van Amsterdam te redden. Ik zei hem toen twee dingen, ten eerste dat ik de viskraam tegenover het Concertgebouw minstens zo belangrijk vond (beste haring van Nederland versus beste orkest van Nederland) en ten tweede dat ik contact zou opnemen met mijn vakbond omdat ik meende dat hij (Ton) buiten zijn boekje ging door met de jenever op tafel zomaar een hele afdeling van het conservatorium te ontslaan.

De lezer zal begrijpen dat dit soort zaken tijd vergeet, maar twee jaar later werd ik in het gelijk gesteld. Hartsuiker was intussen verdwenen en ik gaf weer les aan het conservatorium.

Toen kwam Lucas Vis. Een verademing. Ik zeg niet dat hij in de gaten had hoe het gedoe in de opleiding odm in elkaar stak, maar hij deed zijn best en was integer. Okay dus.

Tenslotte de laatste die ik meemaakte was Hans van Beers. Een aparte

man. Een amateurdrummer die directeur wordt van het grootste en meest prestigieuze conservatorium van Nederland. Iemand die optreedt voor tv in het programma radio Bergeijk als marktkoopman die in z'n kraam slappe zure Duitse worsten verkoopt. Een cabaretier die wordt benoemd tot directeur omdat hij eerder ergens anders directeur was geweest en geschikt werd bevonden om de inventaris van het nieuwe conservatoriumgebouw bij elkaar te sprokkelen. In het team odm zijn er dan flinke meningsverschillen omtrent een vacature. We leven in 2006. Hans van Beers wil de impasse doorbreken door twee docenten die qua leeftijd daarvoor in aanmerking komen (geboren vóór 1950) met een gouden handdruk en een koninklijk afscheid de deur te wijzen. Uiteraard worden de conflicten daarmee niet opgelost. Vier jaar later waren de problemen wat betreft de methodiek/stage vo nog steeds niet voorbij en probeerde men wanhopig via een nieuwe benoeming de goede mensen aan te stellen. Het lijkt wel één of ander koningsdrama.

We gaan op stap. De paden op, de lanen in. Een vrolijke zoektocht langs al die mooie plekjes in de historie van de muziek en het muziekonderwijs.

Wie herinnert zich nog Hank Ballard?

Alle derde klassen kregen van mij in het proefwerk over popmuziek de vraag voorgelegd: 'Wie was de uitvinder van de Twist?' Geen enkele leerling bleef het antwoord schuldig: 'Hank Ballard'.

Iedereen die in de derde van mij heeft les gehad, weet dat Hank Ballard de Twist heeft bedacht. Waarom (zo vraagt u zich onmiddellijk af, want er is vast en zeker geen enkele andere muziekdocent die van zijn of haar leerlingen dit antwoord eist) wilde die Ter Steege de naam van Hank Ballard op al die proefwerkblaadjes terug zien? Ik zal het verklaren.

Na de boogie-woogie-storm eind dertiger jaren, na de rhythm & blues die daar uit voortkwam en de blanke imitatieage weer dáárna, was deze rock & roll in 1958 volledig ingestort. Alle grote rockers waren van het podium verdwenen. Het was een slagveld. De popmuziek zou nooit wat worden, zo leek het einde jaren vijftig. Totdat in 1959 Hank Ballard met zijn Twist kwam. Een dansrage. Het populaire Tv-programma American Bandstand van Dick Clark wilde de dans from coast to coast promoten. Maar niet door Hank Ballard. Hank had zich door vieze liedjes gecompromitteerd. Wie een hit lanceert als 'Work with me Annie' (Wippen met Annie) was ongeschikt om anno 1959 in een blank jongerenprogramma de twist te dansen en te zingen. De keuze viel op iemand die Hank Ballard goed kon imiteren. Dat was Chubby Checker. Hij stal Hank zijn Twist en werd er wereldberoemd en steenrijk mee.

De twistrage deed de rock an' roll ontstaan uit de doden, waarna Engelse groepen als Beatles en Stones de popmuziek tot de meest succesvolle muziek van de vorige eeuw maakten.

Als musicoloog krijgt Hank Ballard van mij het predikaat: 'Redder der Popmuziek'. Zonder hem zou het wel eens heel anders hebben kunnen lopen.

En waar blijven nou al die andere mooie plekjes, zo hoor ik mijn lezers al jammeren. Welnu, terwijl in de Verenigde Staten de rock & roll woedde, bijna uitstierf, maar tenslotte via de Twist van Hank Ballard opbloede tot music for the millions, was er in Nederland sprake van muziekpedagogische grazige weiden.

De inspanningen van Willem Gehrels in de jaren vijftig leidden tot vele mooie plekjes in het muziekonderwijs. Klonen van de door hem gestichte Amsterdamse Volksmuziekschool schoten als paddenstoelen uit de grond waardoor kinderen voor een habbekrats leerden handzingen en blokfluit spelen. Ik heb het zelf meegemaakt. In 1956 betrad ik als achtjarige inwoner van Santpoort de Muziekschool Velsen. Zo'n muziekschool was er voor iedereen. Ik zat naast de zoon van een boswachter. Ook arbeiders van de afdeling groenvoorziening aarzelden niet om hun kroost voor weinig geld muzikaal te laten vormen. Het leek wel of alle kinderen van Santpoort zich nestelden onder de muziekpedagogische adem van het kunstbeleid van de gemeente Velsen.

En oh, oh, wat een hoogtepunt was het toen we onder de bezielende leiding van directeur Hans Waanders het kerstspel van Carl Orff uitvoerden in de schouwburg van IJmuiden. Na maandenlange training waren we er klaar voor. Tientallen jeugdige bespelers van klokken-spellen, xylofoons, metallofoons en vele soorten blokfluiten, samen met enkele uitverkoren violisten en cellisten (plaatselijke wonderkinderen) brachten vol overtuiging Orff over het voetlicht. Een prachtig muziekpedagogisch plekje met een sausje fascistoïde Orff. Voorlopig onbedreigd door heupzwaaiende rockers.

De Nederlandse wereld was in de jaren vijftig nog zo rustig. Agenten hadden niets meer te doen dan het controleren van fietsverlichting á fl. 2,50 per kapot lampje, de VARA verontschuldigde zich ervoor plaatjes met elektrische gitaren uit te zenden en op zondag hockeyden de vvd'ers, wandelden de socialisten en kerkten de christenen. Iedereen zocht zijn mooiste plekje op.

NOG EEN MOOI PLEKJE

Ja, wij hebben nu gemakkelijk praten, maar toen was het wel wennen. De Beatles kwamen naar Nederland. Wij hadden nog geen televisieontvanger. Dus voor een playbackoptreden van de Beatles vanuit zaal Treslong te Hillegom, moesten we vrijdagavond 5 juni 1964 naar de burens die zich wél een toestel hadden aangeschaft. Ik was 16 jaar en keek met verbijstering naar die vier jongens uit Liverpool. Wat een vrolijkheid, wat een verschil met de stieriele ernst van bespelers van klankstaaf-instrumenten, blokfluiten, violen en vedels die ik tot nu toe gewend was. Ik bespeelde toen al de dwarsfluit, maar dat was toch niet te vergelijken met iemand die losjes z'n E-gitaar inpluigt om vervolgens te gaan playbacken!

Maar een ander mooi plekje drong nog niet tot me door. Ik wilde later geschiedenisleraar worden. Het beroep van muzikleraar kwam niet bij me op. En zo het bij me zou zijn opgekomen, had ik dit onmiddellijk verworpen: er is te veel muziek die ik afschuwelijk vind. En ik loop er gelijk maar op vooruit, mijn solidariteit met leerlingen die veel muziek haten, houdt me al die jaren voor de klas. Voordat ik dit echter allemaal wist, koos ik muziekwetenschap in plaats van geschiedenis als studie. Men zei in 1967 dat geschiedenis opleidde voor werkloosheid. Een beetje uit frustratie koos ik muziekwetenschap. Tenslotte de geschiedenis van de muziek. Ik realiseerde me toen niet dat je met deze studie meer dan veertig jaar muziekles moest geven om dagelijks een bete broods te kunnen kauwen.

NOG MEER MOOIE PLEKJES

Na het bezoek dat de Beatles en de Rolling Stones in 1964 aan Nederland brachten, volgde, naar het leek, het mooiste plekje. De (Nederlandse) wereld werd tijdelijk zelfs één grote mooie plek. Eind jaren zestig groeiden de jongensharen tot op hun billen, geen meisje liep meer in rok, Mao was onze leermeester en we luisterden alleen nog maar naar Frank Zappa.

Gelokt door het grote geld kreeg ik als kandidaat musicoloog plot-

seling voor een handvol muzieklessen honderden gulden per maand. Maar net als de mooie plek Orff, was ook deze plek zeer eindig.

Nu ben ik dolblij dat ik onderhoudsvrij kort haar draag en ik verheug me op rokkendragende meisjes. Mao bleek samen met Hitler en Stalin tot de grootste rotzakken van de vorige eeuw te behoren en Frank Zappa? Ik zet in elk geval in mijn vrije tijd geen plaatjes meer van hem op. Ik liet nog wel eens in 5vwo de documentaire van Rudolf Kiers over hem zien. U weet wel, waar in 1971 Kamervragen over waren en waarvoor de vPRO een berisping kreeg omdat Zappa z'n wettige echtgenote liet klaarkomen door met een draaiende stofzuigerslang haar erogene zones op te geilen.

In het nieuwe schooljaar bereikte ook 5vwo van onze school de tweede fase en werd ik ernstig. Ik was kunstmentor en moest mijn leerlingen wijzen op de mooie plekje. De paden op, de lanen in.

Een probleem waar ik vrijwel niemand over hoor, is dat velen, en dus ook een grote club CKV- leerlingen, een hele hoop kunst walgelijk of stierlijk vervelend vindt.

Het geeft leerlingen frustratie als je dat op school niet kwijt kan. En ook soms jaren daarna. Om welke reden dan ook. Omdat je er te weinig levenservaring voor hebt. Of de foute ouders. Of geen tijd. Of de foute vriend of vriendin. Of te weinig geld. Of het verkeerde gevoel voor humor. Of belangstelling voor sport (wie zegt van sport èn kunst te houden heeft op zijn minst iets uit te leggen). Bedenk het zelf maar.

En heb je als leerling een mooi plekje, dan schijt je CKV-docent er misschien wel op of in een ander geval ben je gedwongen een of ander walgelijk sculptuur of misselijkmakende muziek artistiek te beffen.

Toch is dit de functie van een vak als Culturele Kunstzinnige Vorming. De leerlingen soms met hun neus drukken op kunst die ze misschien afschuwelijk vinden. De enige hoop ligt in de toekomst. Wie weet zullen leerlingen vele jaren later als Emmaüsgangers de ogen (en ook oren) worden geopend en viel het zaad der docenten ooit in goede aarde.

Leve de school als je ervan af bent! Er is immers niets mooiers dan terug te denken aan de mooie plekjes van vroeger.

Plaudite, amici, comedia finita est!*

*vaste slotformule van een comedia dell'arte

LIEFDE VOOR HET KIND
 DEERNIS MET HET KIND
 LUST OM LES TE GEVEN

Op 10 april 1985 overleed muziekpedagoog Ad Heerkens. Zijn reputatie was omstreden. Enkele uitdrukkingen van hem:

- Ieder kind haakt af als hij pas een toets mag indrukken nadat je hem verteld hebt hoe je dat moet doen.
- Vroeger zei men dat Picasso tekent als een kind. Later hebben we ingezien: het kind tekent als Picasso.
- M'n maag keert om bij radio 3, maar ik heb niet het recht te zeggen: 'rotzool!'
- Wie niet zelf in de praktijk van het onderwijs staat, mag er niet over meepraten *noot
- De eerste die het anders doet dan er in mijn boeken staat geschreven ben ik zelf.

Ad Heerkens was in de wereld van het muziekonderwijs een markante persoonlijkheid. Vijfendertig jaar lang, hij behaalde in 1950 als een der eersten het diploma schoolmuziek, deed hij door daden en publicaties van zich spreken.

Het belangrijkste uit zijn oeuvre:

- Over schoolmuziek (1951-1954)
- Wij willen muziek (1963)
- Plezier met muziek (1970)
- Muziekboetiek (1975)
- Muziekinstrumenten zelf maken zelf bespelen (1975)
- Muziek en Ludiek in het participatieonderwijs werkende jongeren (1977)

GEEN MOORDKUIL

Hij was een omstreden figuur. Zowel in Tilburg als in Amsterdam

waar hij aan de conservatoria les gaf, werd hij vanwege conflicten met de directie ontslagen. In Noord-Brabant bepaalde de inspectie zelfs dat de kweekscholen geen muziekdocenten mochten aannemen die door Ad Heerkens waren opgeleid.

Ook de meningsverschillen met de Gehrels- en de Ward-vereniging waren spreekwoordelijk.

Hij drong zichzelf op als geëngageerde bij de pa en later pabo voor de examens muziek. Als je Ad Heerkens als geëngageerde had, dan kon je als school je borst wel nat maken. Als hij tijdens zo'n examen zijn ideeën niet terug vond in de didactische werkstukken of als zijn boeken op de literatuurlijst geheel ontbraken, maakt hij van z'n hart beslist geen moordkuil. Het minste was wel een brief op poten aan de inspectie, dat er weer niets van deugde.

Ook zat hij in vrijwel alle commissies die werkten aan de verbetering van het muziekonderwijs zoals cmlm (Commissie Modernisering Leerplan Muziek) en de aclo (Adviescommissie Leerplanontwikkeling). Daarnaast stond hij bij wijze van spreken het hele jaar door les te geven. Uiteindelijk was zijn belangrijkste functie muziekdocent en Hoofd Ludische Sectie aan de Kopsse Hof te Nijmegen. Verder gaf hij in z'n vrije tijd cursussen aan maatschappelijk werkers en onderwijzers en verzorgde lezingen aan conservatoria en pabo's, gaf hij muziekles aan werkende jongeren, ook nadat hij 65 was geworden (Wie in Nederland doet dat hem na?) en werkte hij tot zijn dood wekelijks met kleutergroepen. Ad Heerkens werd 72 jaar oud.

Wat waren de ideeën van deze in elk geval bevoegen man? Vanwaar al die conflicten met personen en instanties? En wat is de waarde van het ideeëngoed in 1995? Het ideeëngoed waarvan Jos Herfs in het *Handboek voor Muziek in de Basisvorming* schrijft dat ik dat aan het voortzetten ben?

MUZIEK ALS MIDDEL

Ik leerde in 1973 Ad Heerkens kennen. Al een jaar of wat gaf ik muziekles aan een middelbare school. Een opleiding daartoe volgde ik niet.

Mijn studie was musicologie. Reuze interessant, maar het had (behalve misschien mijn bijvak puberpsychologie) natuurlijk niets met muziekonderwijs aan kinderen te maken.

Omdat ik toch wel behoefte voelde aan schoolmuziekonderricht, schreef ik me in voor de cursus *Instrumenten Zelf Maken, Zelf Bespelen* aan de volkshogeschool te Valkenburg. Die cursus werd gegeven door Ad Heerkens.

Ik maakte kennis met een man bij wie muziek niet op de eerste plaats kwam. Heel anders dus dan je altijd in het begin van de jaren zeventig van docenten van het conservatorium te horen kreeg. ('strikjes' zoals we ze graag noemden omdat dat slag schoolmusici gaarne met een vlinderdasje voor de klas stond, over niets dan muziek kon praten en de musicus uithing).

Nee, volgens Ad moest je eerst naar de kinderen kijken, en naar de mensen die uiteindelijk dat muziekonderwijs moesten geven. Je diende te kijken naar de maatschappelijke context waarin het muziekonderwijs plaatsvond en als je dat dan had gedaan, dan kwam de muziek.

Hij zei altijd: 'als je van de muziek uitgaat, word je gefrustreerd en brand je af.' Daarbij gaat 't in het gewone muziekonderwijs niet om de muziek als *doel*, maar om de muziek als *middel* zodat kinderen hun expressieve en creatieve vermogens kunnen ontdekken en ontwikkelen.

Daarom, zo werd ons tijdens de cursus te verstaan gegeven, is het op de onderwijzersopleidingen en in de lagere scholen ook zo bar gesteld. Op de Pedagogische Academies geeft men de studenten training die gericht is op musiceren als kunstuiting. Dat kan dus nooit wat worden. Het zou veel beter zijn de expressieve vermogens van de aanstaande onderwijzers te ontwikkelen, zodat ze later voldoende zelfvertrouwen hebben en niet bang zijn om veel te zingen en te spelen.

Tien jaar ben ik aan pabo's geëngageerd geweest en ik kan Ad Heerkens niet anders dan groot gelijk geven.

Wat heb je aan een onderwijzer die wat liedjes heeft geleerd en wat kan blokfluiten, maar een nat broekje krijgt bij de gedachte daar voor de klas wat mee te doen.

Overigens was het gedachtegoed van Ad Heerkens niet nieuw, Tolstoj (hoofd van een lagere school die hij op zijn landgoed had gesticht) stelt al in 1861 vast, dat voor gewone kinderen muzikale training met als doel een uitvoering te geven, buitengewoon schadelijk is.

‘We hebben met veel succes opgetreden, maar het muziekonderwijs leed eronder’, zo schrijft hij in z’n boek ‘Jasnaja Poljana’. Hij vervolgt: ‘Eigenlijk moet ik toegeven dat de kinderen beter zongen voordat we met de muzieklessen begonnen. Daarna werd het minder.’

‘Je hoeft mensen niet te leren zingen, zomin als je een paard hoeft te leren hinniken.’ Zo merkte Ad Heerkens eens op.

PAARDEN LEREN HINNIKEN

Men zou de indruk kunnen krijgen, dat op grond van deze gedachte het muziekonderwijs maar beter helemaal gestaakt kan worden. Maar dat was natuurlijk helemaal niet de bedoeling van Ad Heerkens. Wat hij ermee wilde zeggen was dat in een gewone schoolklas *alle* kinderen het recht hebben om zich muzikaal te uiten, net zoals elk paard het recht heeft om te hinniken.

Stemvorming zoals bijvoorbeeld in de kringen van Gehrels en Ward werd nagestreefd, leidt tot minderwaardigheidscomplexen van grote groepen kinderen. Kinderen die hun hele leven later als ik ze waar dan ook tegen kom, zeggen: ‘Meneer ter Steege, bent u muziekleraar? Nou, ik ben vreselijk onmuzikaal en ik kan helemaal niet zingen’. Ik vraag dan even door hoe ze zo aan dat oordeel over zichzelf zijn gekomen. Haast altijd kom ik dan uit bij collega’s die ‘paarden wilden leren hinniken’.

Heerkens kon er niet genoeg van krijgen dat voorbeeld van die ene cursist aan te halen: ‘Meneer Heerkens, ik ben onmuzikaal, maar ik moet u bekennen dat ik de muziek die u me heeft laten horen eg mooi vond.’ Stel je voor, iemand staat zich te verontschuldigen omdat hij muziek mooi vindt. Mocht op school zeker ook niet hinniken.

Ad Heerkens kreeg ook wel het verwijt dat hij niet aan training van vaardigheden deed. Johan Rotman verzorgde voor de Gehrelsvereniging zelfs een boekwerk waarin hij tekeer ging tegen

dit vermeende feit. Iedereen die het werk van Heerkens heeft meege-
maakt, weet dat er wel degelijk getraind werd. Ik noem bijvoorbeeld
de training van ritmische vaardigheid op Zuid-Amerikaanse slagin-
strumenten.

TRANSFORMEREN DAGELIJKSE KOST

Uitermate modern was Ad Heerkens met wat hij zelf noemde ‘crea-
tieve opdrachten’. Wij noemden dat in de tijd van de basisvorming
met een slim verhaaltje ‘van luisteren naar ontwerpen’ of ‘van luiste-
ren naar transformeren’. Het ontwerpen van allerhande klankstukken
naar aanleiding van muziek, beeld of woord. En het doorverbinden
van muziek naar andere kunstzinnige vormen van expressie. Bij Ad
Heerkens was dit in de jaren zeventig dagelijks kost.

In mijn boek *Muziekonderwijs in de praktijk* (1980/1982) komen
twaalf lessen voor waarin op de manier van Heerkens de kinderen aan
het ontwerpen worden gezet.

De kracht van deze lessen (en dus de aanpak van Ad Heerkens) zit
in de mate waarop een beroep wordt gedaan op de zelfwerkzaamheid
van leerlingen. Ook de manier waarop het ontwerp van een groepje
leerlingen wordt teruggekoppeld naar het samenwerkingsproces en
hoe dan wordt geëvalueerd, kan de toets der moderne onderwijskun-
de glansrijk doorstaan.

Centraal in het werk van Ad Heerkens staat het spelen op instrumen-
ten. Maar hij kampte met hetzelfde probleem als wij nu. Het gaat om
deze stellingname: Men moet zich bezinnen op het instrumentaal mu-
siceren in klassen met 30 leerlingen. Hoewel vaststaat dat je kinderen
daarmee heel veel plezier doet (reden genoeg om het niet af te schaffen),
is duidelijk dat door gebrek aan training er nauwelijks sprake is van
ontwikkeling van het spelniveau. ‘Een speelstuk klinkt in de brugklas
net zoals in de vierde klas.’ Die laatste zin is een uitspraak van collega
Lorenz Himmelreich. Toch ook geen beginneling in het vak.

*noot

Een pianodocent aan een conservatorium behoort ook uitvoerend musicus te zijn. Zo vind ik ook dat een docent schoolmuziek uitvoerend docent moet zijn. Wie in dit werkveld waarvoor hij of zij studenten opleidt te lang geen verantwoordelijkheid heeft, verliest uiteindelijk respect. Dit geldt vanzelfsprekend voor alle kaderfuncties. Dus ook voor pabo-docenten.

Nu ben ik wel realist. Men kan in een situatie geraken dat het redelijkerwijs niet mogelijk is in het basis- of voortgezet onderwijs te blijven werken. Toch zal zo'n docent de creativiteit moeten opbrengen om plekken op te zoeken waarin studenten kunnen kennis maken met de onvermijdelijke fricties tussen theorie en praktijk. Dan worden ook de grenzen van een schoolmuziekopleiding duidelijk en krijgt de afgestudeerde student een reële entree in het werkveld.

Zo heb ik Ad Heerkens aan het werk gezien in allerlei soorten muziekonderwijs en bezit ik bandopnames van zijn verrichtingen. Als ik deze beluister moet ik vaststellen dat ook hij voor die lessen niet altijd louter negens en tiens verdient. Maar dat is ook niet het punt. Je kunt niet verlangen dat iemand continu modelles geeft. Wat je wel kan verlangen is dat een schoolmuziekdocent zich niet opsluit in het model van een lerarenopleiding waardoor studenten in de kou blijven staan.

WORDT VERWACHT: ZACHTE LANDING IN DEN HAAG

Donderdag 17 februari 2000 presenteerden De Nederlandse Bachvereniging en de afdeling schoolmuziek van het Koninklijk Conservatorium te Den Haag het Educatieve Project Bach 2000. Onder leiding van hun docenten Anthony Zielhorst en Adri de Vugt ontwikkelden een vijftal studenten schoolmuziek een lesprogramma. In hun presentatie vertelden ze aan de hand van een leerlingenboekje over hun aanpak en werden enkele voorbeelden uit het leerlingensmateriaal toegelicht. Het Educatieve Project Bach 2000 wordt uitgevoerd op verschillende scholen voor voortgezet onderwijs. Leden van de Nederlandse Bachvereniging zullen daadwerkelijk in de muzieklus op die scholen gaan musiceren. Het project wordt besloten met een bezoek aan een concert van de Bachvereniging.

Een geduchte voorbereiding in de klas moet voorkomen dat Bach een te harde landing maakt.

SCHOOLMUZIEKSTUDENTEN VAN HET KC WORDT STANDBEELD VAN BACH ONTRADEN

Vroeger, vóór de cultuuromslag aan het einde van de jaren zestig, was het (om met Kees van Kooten te spreken) gewoon de normale, gebruikelijke usance om in eerbied en stilte te wachten tot n'importe welk stukje klassieke muziek was afgelopen. Ik herinner me dat ik als jongetje van tien jaar eens werd meegesleept naar het Concertgebouw om een avondlang te luisteren naar een strijkkwartet. De eerste paar minuten is het nog wel een leuk gezicht dat niet alle violen even groot zijn. Maar om dat nu twee uur lang te gaan moeten vaststellen. De muziek vond ik waardeloos. Snelle en langzame nootjes, hoog en laag, dat was het zo ongeveer. Daar ga je toch geen twee uur op zitten wachten! Maar er was geen ontsnapping mogelijk. Ik moest. Brrr!

Deze ervaring was zo ingrijpend dat ik pas (ongelogen) in het vijfde jaar van mijn muziekstudie in 1971 weer een voet in het Concertgebouw

durfde te zetten. Zo bang was ik een avond lang te moeten luisteren naar iets waar ik niks aan vond. En toen ik eindelijk weer ging, was dat niet eens uit eigen vrije wil. De rector van de school waar ik les gaf, had mij namelijk opgedragen om een klas 5mms-meisjes 's avonds te begeleiden naar een schoolconcert in het Concertgebouw. Al gauw merkte ik dat in de tussentijd dertien jaar het een en ander was veranderd. De grote zaal van het Concertgebouw was gevuld met een kolkende massa jeugd die een avondje uit was. De ouverture Egmond waar het concert mee begon werd nog zacht fluisterend getolereerd. Af en toe hoorde je alleen achterin iemand keihard *AU!* roepen. Maar bij een (of misschien wel het) fagotconcert van Carl Maria von Weber ging het mis. Terwijl de fagottist en het orkest door de partijen zwoegden, brak het feest onder de jongeren goed los. Programma's werden tot vliegtuigjes gevouwen en vlogen iedereen om de oren, kreten van afkeuring en verveling werden geslaakt, er was een bloedneus, een meisje gaf over... In elk geval maakte Carl Maria von Weber een hele harde landing en het grote werk van na de pauze werd afgelast.

BINGO

We zijn dertig jaar verder. Elke schoolmuziekdocent van nu zal zonder moeite de diagnose van het floppen van het hierboven geschetste schoolconcert kunnen stellen. *De leerlingen waren niet goed voorbereid!*

Vroeger dachten veel muzikleraren en helaas denken beroepsmusici dat nog steeds vaak, dat als je kinderen nu maar confronteert met bijvoorbeeld klassieke muziek, de liefde voor die muziek vanzelf gaat bloeien. Dat komt omdat beroepsmuzikanten zelf die ervaring hebben. Op jonge leeftijd hoorden zij Bach of Beethoven en het was meteen bingo! Zo zit de wereld helaas niet in elkaar. Ik zeg dit als ervaringsdeskundige. Op 11-jarige leeftijd zag ik in het polygoonnieuws in een Haarlemse bioscoop Louis Armstrong optreden in de Houtrusthallen. Ja inderdaad: bingo! En toen ik drie jaar later voor het eerst Charlie Parker hoorde, toch geen gemakkelijk toegankelijke muziek, maar opnieuw bingo!

Aggod, heeft die Ter Steege dan alleen maar jazzplaatjes in de kast

staan? Nee hoor, mijn kast staat ook propvol Bach, Mozart, Beethoven, Schubert en Schumann om maar eens wat te noemen. Voor mij was dat geen bingo-muziek. De liefde voor de klassieke muziek kwam via een andere manier. Via een middelaar, zoals Nico Smit bij de presentatie van het educatieve project Bach 2000 hem noemde.

MIDDELAAR

Veertien jaar oud zei ik tegen mijn pianoleraar dat ik nog wel naar les wilde komen, maar dat ik geen zin meer had met een hele stapel pianoboeken te moeten sjouwen. Maximaal één boek, anders kwam ik niet meer. Het werd het Wohltemperiertes Klavier deel I. Het was ploeteren geblazen, maar ach, wat begon ik die muziek mooi te vinden.

Een paar jaar later kreeg ik van een andere docent harmonie aan de piano. Uit de autoradio kwam een sonate van Beethoven. Aangekomen bij les, bleef ik in de auto zitten om het stuk uit te luisteren. Best wel mooie muziek dacht ik en ik zei dat ook tegen mijn leraar. Die lachte me vierkant uit en begreep niet dat ik iets moois hoorde in die truttige burgermuziek. Ik dacht bij mezelf, dat maak ik zelf wel uit. Lekkere muziek, die muziek van Beethoven. Er bestaan dus ook negatieve middelaars.

Maar meestal zijn ze positief. Docenten, vrienden, geliefdes hebben bemiddeld bij het gigantische plezier dat ik ook aan klassieke muziek ontleen. En denk niet dat dit alleen gebeurt in je jeugd of jongvolwassenheid. En dat middelaars alleen van vlees en bloed zijn. Een boek kan ook een middelaar zijn.

Tot mijn veertigste had ik de schurft aan rock 'n roll, met name aan ene Elvis Presley. Over weinig muzikanten had ik zo'n negatief beeld. Totdat ik in Vrij Nederland in een voorpublicatie de eerste twee hoofdstukken van het boek 'Elvis' las. Dit verbaasde mij zo dat ik ogenblikkelijk deze biografie van Albert Goldman kocht en in één ruk uitlas. Daarna las ik alles wat los en vast zat aan de King, luisterde zoveel ik kon en bekeek alle Tv-programma's over Elvis. Ik ontdekte dat het niet voor niets was dat ik Elvis tot mijn veertigste had ver-

afschuwd. Hij had zoveel kwelende rotzooi op de plaat gezet. Maar door te gaan graven en mijn oren de kost te geven, stuitte ik op een muzikale goudader: tientallen briljante rock an' roll-nummers waar ik geen genoeg van kan krijgen.

STANDBEELD

De presentatie van het educatieve project Bach 2000 werd geopend door Frans de Ruiters, directeur van het Koninklijk Conservatorium. Hierna was er een stoet van deskundigen, afgewisseld door optredens van de Nederlandse Bachvereniging, die de verzamelde docenten en studenten mochten toespreken.

Nico Smit, hoofd van de docentenopleidingen aan het KC, opende de rij en schetste het beeld van de middelaar tussen kunst en publiek. De voorbeelden hiervan heeft men zojuist kunnen lezen.

Jos van Veldhoven, artistiek leider van de Nederlandse Bachvereniging, sprak vervolgens over Bach in onze tijd. Hij pleitte voor een laagdrempelige human-interest benadering. Volgens mij de spijker op zijn kop. De muziekdocent die ter voorbereiding van een concert van de Nederlandse Bachvereniging een standbeeld van Bach het muzieklokaal binnensjouwde, kan het schudden. Dat wordt niets. Bach is namelijk geen standbeeld, maar een mens. Leerlingen moeten de mens Bach leren kennen: streng en vriendelijk. Laat die muziekdocent liever z'n leerlingen confronteren met een prikkelende stelling: *God heeft meer te danken aan Bach, dan Bach aan God.*

Ton Liefwaard, rector van het Hermann Wesselink College in Amstelveen, schetste hoe op zijn school de kunstzinnige vorming zowel binnen als buiten de lessen verankerd is. Hij noemde drie voorwaarden voor goede kunstzinnige vorming op school. Ten eerste moet daar zijn voldoende *draagvlak* bij alle betrokkenen. Bij docenten, directie, ouders en ook de leerlingen moet er draagvlak zijn, een politieke wil om kunstzinnige vorming een goede plaats in de school te geven. En tweede moeten er voldoende *faciliteiten* zijn: qua ruimtes, qua rooster, qua financiën. Ten derde moet het *personeelsbeleid* de goede docenten werven en deze ook in staat stellen zich te laten bijscholen.

De laatste spreker was Atzo Nicolai, lid van de vaste Kamercommissie Cultuur. Zijn openingsstelling was *goed cultuurbeleid is goed onderwijsbeleid*. Publiek en cultuur moeten in wisselwerking met elkaar zijn. Ze zijn voor elkaar verantwoordelijk. Cultuur hoeft zich niet volledig aan te passen aan het publiek en het publiek hoeft zich niet volledig aan te passen aan de cultuur. Atzo Nicolai sprak in die zin over cultuureducatie die in het onderwijs en niet in de culturele instellingen een centrale plek moet krijgen. Cultuureducatie is belangrijk om vier redenen. Ten eerste biedt het jongeren een keuze om hun eigen plek te bepalen. Ten tweede, het leren kennen van kunst betekent vaak ervan leren houden. Ten derde, van kunst houden gaat meestal niet op eigen kracht. De school heeft hierin een duidelijke taak. Tenslotte heeft kennis van en liefde voor bijvoorbeeld muziek een transfer naar andere vaardigheden als bijvoorbeeld reken- en wiskundeonderwijs.

Het lid van de vaste Kamercommissie Cultuur werd daarop lastig gevallen met enkele vragen en opmerkingen. Hoe kan het toch zijn dat al die mooie woorden in schril contrast staan met de kunstzinnige treurnis in het basisonderwijs en de methodische woestenij van ckv die de muziekdocent in zijn eigen vrije tijd mag gaan opvullen?

Hoe kan het zijn dat ouders bereid zijn drie- of vierhonderd gulden aan een muziekschool te betalen zodat hun kroost kan huppelen en bewegen op muziek? Waarom worden niet alle basisschoolleerlingen met dit soort basale genoegens verwend?

Daar ligt voor de politiek nog een schone taak, zo werd vastgesteld.

BACH

Het belangrijkste bij de presentatie van het Educatief Project Bach 2000 was natuurlijk de presentatie zelf. Onder leiding van hun docenten Anthony Zielhorst en Adri de Vugt ontwikkelden een vijftal studenten schoolmuziek een lesprogramma over de paas-cantate *Christ lag in Todesbanden*.

Als voorproefje van wat op een aantal scholen voor voortgezet on-

derwijs zou worden uitgereikt en zou plaats vinden, kregen we een lesboekje. Dit lesboekje was een methodische voorbereiding (in de vorm van informatie en opdrachten) op het leren kennen en wellicht kunnen appreciëren van muziek van Bach.

Tussen alle deskundige sprekers, was de presentatie in de vorm van een daadwerkelijk lespracticum het hoogtepunt van de dag. De schoolmuziekstudentes Birgitta Biemans, Naomie Kroon, Floor Max, Sanne Oreel en Stéfanie Vleeming hadden het goed voorbereid. Wat een klus om voor een gezelschap van deskundigen ontwapenend Bach te slijten. Wat mij betreft, proficiat! Ik ken er heel wat die het minder doen.

BERTUS

Wat je van zo'n dag opsteekt, dat weet je misschien allang. Maar het is zinvol om het nog eens onder ogen te zien. Bij het openen van de muzikale hemelpoorten helpen dwang en standbeelden niet veel. Betrokkenheid, liefde voor de leerling, een goed humeur, gevoel voor humor *en een goede methodische voorbereiding* zijn belangrijke voorwaarden om iets als het project Bach 2000 een kans te geven.

Dit is een taak die alleen de schoolmuziek aan kan. De schoolmuziek is de spil in de wisselwerking tussen publiek en kunst. Iedereen moet daarvan kunnen profiteren.

Echter, we moeten accepteren dat de middelaar tussen kunst en publiek grillig blijft. Denk niet dat na het project Bach 2000 heel Zuid-Holland afreist naar Leipzig om daar de plaats van de misdaad te bezoeken.

Toen mijn vader in 1961 een grammofoon kocht was het eerste singeltje dat daarop werd gedraaid 'Wir setzen uns mit Tränen nieder'. Als dertienjarige vroeg ik mij af waarom mijn vader er fl.335,00 voor over had om onze gezellige woonkamer te vullen met gillende taarten.

Ik haal thans Maarten 't Hart aan:

'...Zo dwaalde ik samen met klasgenoten en een leraar een dag lang rond bij Philips in Eindhoven...Toen we aan het eind van de middag bijgedreven werden in een ronde zaal waarvan het plafond

bewolkt was met luidsprekers, voelde ik mij weinig gelukkig... Toen klonk uit al die luidsprekers een koorwerk, waarvan ik eerst later heb ontdekt dat het het slotkoor van de Mattheus Passion was. Ik zie mij daar zitten, uit alle macht proberend om de tranen weg te slikken, en het is alsof ik weer hoor hoe het daar van alle kanten op mij afkomt en mij bijna verstikt omdat ik zelfs geen adem durf te halen uit angst dat ik ook maar iets zal missen... en nog steeds hoor ik het gemopper van Bertus, een klasgenoot, die in de bus naar huis niets anders deed dan klagen dat ze hem Bach hadden laten horen... (uit 'Het roer kan nog zesmaal om')

In de schoolmuziek gaat het om Maarten en Bertus.

OREN

Aan het conservatorium zijn ze zo gek nog niet. Je kunt nog zo mooi zingen of spelen, maar ze willen bij een toelatingsexamen ook altijd even weten of je een paar goeie oren aan je kop hebt. De lui die dat beoordelen behoren tot een speciaal clubje binnen het conservatorium. Ze geven les in luistervaardigheid, harmonie en analyse. Het is natuurlijk hartstikke leuk als je de sterren van de hemel speelt, maar het is net zo belangrijk om een getraind gehoor te hebben. Zouden leerlingen in het reguliere onderwijs ook voor goeie oren willen gaan? Of is het spelen van één of ander muziekje voldoende om een kinderhand te vullen?

Ik denk dat luistervaardigheid bij vrijwel geen enkele leerling een belangrijke rol speelt. Vrijwel niemand legt verband tussen muziek maken en luisteren. Sinds de uitvinding van het notenschrift is onze muziekeducatie geheel gericht op het kijken. Kijken naar de noot die je moet spelen en ervoor zorgen dat die noot dan niet onjuist of misschien zelfs vals klinkt. De muziekles van toen en nu is vergeven van notenbalken, muzieklessenaars, schema's en allerhande schriftelijke aanwijzingen opdat alles maar moge klinken zoals het eerder bedacht is. Spelen en zingen wat er staat. En als een kind iets uit het hoofd speelt, ja zelfs als een kind wat improviseert, is het gauw een kunstje dat hij of zij onder de knie heeft maar waarbij de omgeving al snel het gevoel heeft een uitzonderlijk talent te kunnen waarnemen. Het wachten is dan op de uitslag van het toelatingsexamen van het conservatorium waar de solfège plotseling zo'n belangrijke rol blijkt te spelen.

Toch is er iets gekks met die luistervaardigheid aan de hand. Want hoeveel mensen er ook muziek maken, de meeste stervelingen zijn luisteraars naar muziek. En, zo zou je zeggen, dan is enige luistervaardigheid, bijvoorbeeld opgedaan tijdens muzieklessen, toch uiterst begerenswaardig. Maar zo ligt het niet. De meeste muziekdocenten weten wel waarom niet. De leerlingen zijn namelijk dik tevreden met

de muziek om hen heen en dus tevreden met hun oren. Het is ook één van de weinige pleziertjes waarvoor nauwelijks enige beperking of gevaar geldt (gehoorschade daargelaten). Voor al het andere wordt immers met donderpreken gewaarschuwd. Teveel aan de computer? Verslaving! Roken? Duur en longkanker! Alcohol? Vergeet je havo/vwo diploma maar! Sex? Soa's en loverboys! McDonalds? Obesitas! Leerlingen die aan sport doen worden wel bejubeld, maar ja, dat heeft altijd een limiet. En je kan er flinke blessures bij oplopen. Naar muziek luisteren kan altijd en overal. Ook als je slaapt of tijdens de les, wat voor sommige leerlingen hetzelfde is. En daarbij wordt iedereen tevreden gesteld. Nooit hoorde ik een leerling klagen: 'Wat vervelend nu toch, ik ken geen enkele muzieksoort die me bevalt'. Het enige wat zich kan voordoen is een situatie waarin men zich ergert aan muziek die men niet waardeert.

Vaardig zijn in het luisteren naar muziek is geen issue. Iedereen weet dat de luistervaardigheid van Mozart niet te bevatten is, maar de man wordt afgerekend op zijn compositorisch vermogen. De miljoenen fans van Elvis weten meestal niet dat de King ook een uitstekend muzikaal gehoor had. Hij hoefde maar een liedje te horen of hij wist het direct qua melodie, tekst en akkoorden na te zingen en te spelen. Dat moet ik de modale conservatoriumstudent nog zien doen. Bovendien mag van Elvis ook wel eens vermeld worden dat zijn muzikaal geheugen uitzonderlijk was. Als hij van een nummer tientallen tracks had opgenomen, dan wist hij ze zich nog alle te herinneren en de beste voor de release er uit te halen. Maar Elvis werd niet beroemd om z'n goede oren. Alleen z'n moeder, de enige persoon in z'n leven die ècht om hem gaf, zei: 'Elvis, pas op dat je je gehoor niet beschadigt, je weet dat je geen noten kan lezen!' Gladys snapte hoe het zat. Nu wij nog. Of zoek ik een probleem dat er helemaal niet is? We maken muziek, zingen een lied en naar de oren kijken we niet? Dit verhaal schrijf ik in de sinterklaastijd. Ik ben echt wel wat gewend, ik schrik niet gauw en iedereen moet doen wat-ie leuk vindt, maar wat worden er heel verschrikkelijk lelijk sintliedjes uitgeschreeuwd. Ik denk dan, als je het echt niet kan, ga die liedjes dan maar rappen, dan ben je tenminste van de melodie, dus van de muziek af.

Wat is luistervaardigheid? Kunnen horen hoe een muzikje in elkaar zit? Kunnen horen waarom het ene muzikje op een ander muzikje lijkt of juist niet? Dat is erg moeilijk. In de onderbouw van het voortgezet onderwijs kom je dan meestal niet verder dan dat leerlingen horen hoe een popnummer in elkaar zit. Ik ben al blij als een kind van dertien het onderscheid weet te maken tussen een refrein, een couplet en een bridge. Of gaat het bij luistervaardigheid om muzikaal voorstellingsvermogen? Daar komt dan wel weer dat gezegende notenschrift om de hoek kijken. Leg het begin van een aantal bekende liedjes in noten aan leerlingen voor en vraag ze (eventueel aan het keyboard) de titels te noteren. Misschien geef je de titels in andere volgorde erbij. Leerlingen vinden het prachtig. Laat eventueel de melodietjes afmaken. Deze opdracht kan men in allerlei opzichten variëren. Succes verzekerd, maar helpt dit het kind verder? De leerling, de school, de ouders, iedereen juicht, maar zoals gebruikelijk twijfelt de muziekdocent. Misschien is spelen en zingen wel het enige dat echt belangrijk is en komt dat luisteren vanzelf wel. Het is allemaal knap raadselachtig.

Toen ik een jaar of tien was (anno 1958) vertelde een vriendje me: 'Weet je dat er in Amerika een vrachtwagenchauffeur is die miljoenen verdient met het zingen van liedjes? Hij is miljonair en filmster.' Ik keek mijn vriendje aan met een vernietigende blik. Hij had me even goed kunnen vertellen dat God niet bestond. Belachelijk. De belangrijkste reden waarom het me toen kletsboek leek dat een vrachtwagenchauffeur miljoenen verdiende met liedjes zingen, was dat vrachtwagenchauffeurs volgens mij geen noten konden lezen. Het verdienen van miljoenen met muziek was daarmee onbestaanbaar. Voor wie het niet weet, die vrachtwagenchauffeur was Elvis. Ooit bracht hij in Memphis voor de Crown Electric Company pakjes rond in een bestelauto.

Een kleine 2000 jaar geleden was er een zanger en citerspeler die de wereld aan zijn voeten had. Hij won alle festivals en prijzen in het Romeinse rijk. Wie niet applaudisseerde riskeerde zelfs z'n leven. De man was de machtigste muzikant ooit. Tijdgenoten beschrijven z'n optredens, z'n zang en z'n spel. Het gaat nooit over z'n oren. Het

enige dat we over z'n gehoor weten is wat er gebeurde vlakvoor hij op 32-jarige leeftijd een dolk in z'n hals probeerde te steken. Suetonius schrijft: 'Reeds kwamen de ruiters naderbij die opdracht hadden hem levend mee te voeren (om hem volgens een rechterlijke uitspraak en voorouderlijk gebruik naakt met de nek geklemd in een hooivork aan een paal dood te geselen). Toen hij hen hoorde, stootte hij onder de gestamelde woorden "het geluid van snelgehoefde paarden treft mijn oor" met behulp van zijn secretaris Epaphroditus het mes in zijn keel.' Het blijft ominus dat de naam van deze zielige popster die veertien jaar lang keizer van het Romeinse Rijk was, OREN van achteren naar voren heette.

Latijn, de taal van een imperium dat al meer dan anderhalf duizend jaar geleden verdween, is nog springlevend. Bij gelegenheid begrijpt meer dan een miljard katholieken de woorden 'Habemus papam'.

Behalve door de eenheid van taal werd de kerkelijke macht versterkt door de eenheid van muziek. Door de ontwikkeling van het notenschrift kon de (katholieke) kerk overal dezelfde liturgie afdwingen en ervoor zorgen dat in alle kerken en kloosters precies hetzelfde werd gezongen.

De wereldlijke macht, de macht van de staten versterkte zich door de honderden en nog eens honderden Europese dialecten terug te brengen tot enkele standaardtalen met een standaardspelling. Het Frans was de eerste Europese standaardtaal die in heel Europa begrepen werd en vlot kon worden gelezen. Andere talen volgden zoals het Nederlands met de Statenvertaling van 1637.

Naast de klassieke talen werd de Europese cultuur gebaseerd op de moderne standaardtalen en de standaard muziektaal. Het klassieke notenschrift met een beperkt aantal gefixeerde toonhoogtes en een beperkte ritmische variëteit welke door metrische variatie verrijkt kan worden. Een notenschrift dat buitengewoon geschikt bleek voor indrukwekkende meerstemmigheid. Gedurende de vorige eeuw komen de grenzen van wat mogelijk is in zicht. Componisten bedenken muziek die iedereen mooi vindt, behalve het publiek.

Meer dan een halve eeuw is er nieuwe muziek met meer toonhoogtevariëteit en meer ritmische variëteit. Metrische varianten zijn niet meer nodig. De belangrijkste instrumenten worden gitaar en slagwerk. Driekwart van alle instrumentale muzieklessen in Nederland zijn gitaarlessen en slagwerklessen.

Ik ben muziekdocent en heb nooit slagwerkles of gitaarles gehad. Gelukkig sta ik wel m'n mannetje aan de piano en ben ik blij dat ik in mijn lokaal een uitgebreid keyboardpracticum heb. Maar het voelt toch een beetje als schipperen.

48

Als pianist hoefde je nooit bang te zijn voor de allergrootste dood-zonde, namelijk dat je vals speelde. Vals zingen, blazen, strijken of tokkelen, het was allemaal jouw schuld. Maar vals piano spelen? Dan werd de stemmer gebeld.

